

Elementorum Rhetorices libri duo

Auteur(s) : Melanchthon, Philippus

Présentation

Titre longElementorum Rhetorices libri duo ; Epistolae contrariae : Pici pro Barbaris Philosophis, et Hermolai nova ac subdicitia, quae respondet Pico. Editae cum dispositione Philippi Melanchthonis, quia continent illustria exempla Dialectices, quae adolescentibus ad intelligenda praecepta, plurimum conductura videntur.

Lieu de publicationStrasbourg

Imprimeur(s)-Libraire(s)Müller, Kraft

Date1539

Les folios

En passant la souris sur une vignette, le titre de l'image apparaît.

248 Fichier(s)

Les mots clés

[Dialectique](#), [Rhétorique](#)

Les relations du document

Collection Recueils de déclamations humanistes

[Epistolae contrariae Pici pro barbaris Philosophis, & Hermolai nova ac subdicitia, quae respondet Pico.](#) est une partie de ce document

Citer cette page

Melanchthon, Philippus, Elementorum Rhetorices libri duo, 1539

Blandine Perona (laboratoire Larsh / IUF) ; EMAN, Thalim (CNRS-ENS-Sorbonne nouvelle)

Consulté le 21/11/2025 sur la plate-forme EMAN :
<https://eman-archives.org/Antibarbari/items/show/20>

Précisions sur l'exemplaire

LangueLatin

SourceBayerische Staatsbibliothek, L.eleg.g. 258

Format

- 248 p.
- in-8

Localisation du documentMunich, Bayerische Staatsbibliothek

Informations complémentaires

USTC[683814](#)

ContributeurPerona, Blandine (édition scientifique)

ÉditeurBlandine Perona (laboratoire Larsh / IUF) ; EMAN, Thalim (CNRS-ENS-Sorbonne nouvelle)

Droits

- Fiche : Blandine Perona (laboratoire Larsh / IUF) ; EMAN (Thalim, CNRS-ENS-Sorbonne nouvelle). Licence Creative Commons Attribution - Partage à l'Identique 3.0 (CC BY-SA 3.0 FR)
- Texte : [Utilisation non-commerciale seulement](#).

Source de la numérisation[MDZ Digitale Bibliothek](#)

Éléments d'analyse

DescriptionCe volume comporte principalement un ouvrage de rhétorique de Melanchthon dont le premier livre traite de l'*inventio* et de la *dispositio* et le deuxième de l'*elocutio*. Il est en outre constitué d'un ensemble d'épîtres, l'une d'entre elles est aussi intitulée *declamatiuncula*.

Analyse

- Dans la *declamatiuncula*, Franz Burchart prend l'identité d'Ermolao Barbaro pour écrire une réponse à Pic de la Mirandole.
- Sur cette déclamation, voir notamment : Erika Rummel, «Epistola Hermolai nova ac subdicticia: A Declamation Falsely Ascribed to Philip Melanchthon», *Archiv für Reformationsgeschichte*, 83, 1992, p. 302-305.

Mots-clés

- Dialectique
- Rhétorique

Notice créée par [Blandine Perona](#) Notice créée le 13/11/2023 Dernière modification le 13/03/2024

Cette notice comporte plus de 200 fichiers.
Seuls les 200 premiers sont contenus dans ce document.
Contactez l'administrateur si vous souhaitez obtenir une version complète.

987
PHILIPPI

MELANCHTHONIS ELE
mentorum Rhetor
ices libri
duo.

RECENS RECOGNITI AB
ipso Autore.

CVM INDICE AD LIBRI CAL
cem adiecto.

ARGENTORATI.
M. D. XXXIX.

BIBLIOTHECA
REGIA
MONACENSIS.

Bayerische
Staatsbibliothek
München

PHILIPPVS MB

LANCHTHON STUDIOSIS ADO

lescentibus, Alberto & Ioanni Reifens
stein, Guilielmi filijs

S. D.

Um ante biennium Dialecticen edid-
derim, eamq; uiro optimo Patri ne-
stro dedicauerim, ut uobis & com-
militonibus uestris, si ita uidetur,
discendam proponeret. Cumq; in-
tellexerim uos iam in eius artis studio feliciter uer-
sari, duxi uobis & Rhetoricen mittendam esse, ut
cognatas artes coniungeretis, quæ ita copulatæ sunt
& inter se deuinctæ, ut rectius simul ambæ perci-
piantur, quàm seorsum alterutra.

Quo consilio autem initio Dialecticen scripse-
rim, istic præfatus sum. Non enim edidi ut locuple-
tiores autores excuterem studiosis è manibus. Spe-
ro enim illa nostra elementa his, qui ad Aristote-
lem accessuri sunt, adiumento, & ut Græci dicunt,
πρὸ ὁρίων futura esse. Sed tunc in Scholis neces-
saria præcepta, & ad iudicandum utilia iacebant
obruta stultissimis rixis, nihil ad rem pertinenti-
bus. Ad hæc de usu artis in bonis authoribus legen-
dis, aut Graecis controuersijs iudicandis, nemo
quidquam

quidquam monebat. Deniq; prorsus adulterina
 Dialectica pro nativa tradebatur. Itaq; rogatus à
 quibusdam, ex illis immensis uoluminibus elegi ne-
 cessaria præcepta, quorum uis atq; usus antea con-
 spici non poterat, cum laterent in turba aliarum in-
 utilium præceptionum. Addidi & exempla sumpta
 ex optimis authoribus, in quibus artis usus, cerni
 posset. Hæc elementa eo tempore multi probabant
 hoc nomine, quòd diligenter de usu artis admones-
 bant. Quare cum sperarem ea adolescentibus pro-
 futura esse, non ualde repugnaui his, qui me ad edi-
 tionem hortabantur. Nihil autem minus uolui,
 quàm ab alijs bonis scriptoribus artis abducere iu-
 uentutem. Aristoteles profecto intelligi non po-
 test, nisi ad eum summam artis, & aliquid iudicii
 præparati afferamus. Quare hæc elementa non de-
 terrent ab Aristotele, sed inuitant studiosos ad eius
 lectionem. Extant & Rodolphi Agricolæ libri,
 quos diligentissimè legendos esse censeo. Nuper edi-
 ti sunt libri Ioannis Cæsarei, qui totam artem con-
 tinent, & ad captum primæ ætatis scripti sunt.
 Quare optarim eos proponi adolescentibus, in om-
 nibus Scholis, pro iusta Methodo. Certè his, qui me
 os libellos legunt, consulo, ut adiungant Cæsareum
 & Rodolphum, quod qui fecerit, mihi quidem ab-
 soluisse artem uidebitur, ac perfectus artifex erit si
 uel scri

uel scribendo, uel disputando usiam artis sibi fecerit.
 Hæc iterum hoc loco præfari uolui, non solum ut ra-
 tionem mei consilij, cum hoc totum doctrinæ genus
 mutasse uideri queam, exponerem, sed etiam ut ad-
 monerem studiosos, quomodo absoluerè hoc studiū
 debeant. Quòd autem edidi Rhetoricos libellos, lon-
 gè aliæ causæ fuerunt. Non enim possum huius artis
 scriptores accusare, quemadmodū uituperavi uul-
 gus Dialecticorum. Nulli enim extant autores, nisi
 optimi, Cicero & Quintilianus, qui quidem in hoc
 genere adeo excellunt, ut longè Græcos omnes, quo-
 rum uidimus scripta, uicerint. Et Cicero uaria ope-
 ra reliquit, quorum quædam ad puerilem captū scri-
 pta sunt, proponi adolescentibus possunt, ut præ-
 pararent eos ad alios libros, qui grauiora præcepta
 continent, quare non est cur desiderentur scripta re-
 centium. Verum nos initio edidimus Rhetoricen, ut
 cognationem eius cū Dialectica ostenderemus. Neq;
 enim intelligi Dialectica, nisi ad Rhetoricen colla-
 ta, potest. Et hos meos libellos si ero profuturos his,
 qui postea legent Ciceronem & Quintilianum.
 Quædam enim illorum præcepta explicamus, &
 exempla addimus, sumpta ex præsentibus negocijs,
 ex quibus facilius intelliguntur præcepta, quàm ex
 istorum exemplis, quæ sunt ab usu nostro remota.
 Hæc consilij nostri ratio initio fuit.

A 3

Quamquam

Quaquam autem ipsa praecepta Rhetorices leuia & perquam puerilia uidentur, tamen hoc sibi persuadeant adolescentes, & ad iudicandum, & ad maximas causas explicandas prorsus ea necessaria esse. Quare etiam adhortandi sunt, ne his nostris libellis immorentur. Sed cognitis his elementis, Ciceronem & Quintilianum legant, nec degustent obiter, sed diu multumq; legant autores illos, non solum ad eloquentiam, sed etiam ad sapientiam profuturos, & discant ex eis eloquentiam metiri magnitudine sua. Videmus enim uulgo quosdam sciolos esse, qui somniant se in arce eloquentiae sedere, postquam didicerunt Epistolium scribere octo aut decem uersuum, in quo duo aut tria insint hemistichia aut prouerbia, quasi emblemata. Haec opinio iuuenibus eximenda est, & ostendendum quibus in rebus eloquentia dominetur, quod uidelicet necessaria sit ad maximas ac difficillimas causas omnes, in hac tota ciuili consuetudine uitae explicandas, ad retinendas religiones, ad interpretandas ac defendendas leges, ad exercenda iudicia, ad consilium dandum reipub. in maximis periculis. Diligenter & hoc monendi sunt studiosi, rem unam esse omnium humanorum operum longè difficillimam, bene dicere. Etenim qui magnitudinem eloquentiae, & rei difficultatem considerabit, intelliget expetenti hanc laudem, accerri-

mum

etiam studium omnium maximarum artium adhiben-
dum esse. Et statuet ad magnarū et difficiliū causa-
rum tractationem in Ecclesia, et in Republica, nō
tantū hos Rhetoricos libellos, sed perfectam doctri-
nam et magnam facultatem, longam exercitationē
domesticam, et acerrimum iudiciū afferendū esse.
Has opiniones prodest inserere animis iuuenum,
efficiunt enim ut honorificentius de maximis artibus
sentiant, quod multum referre existimo, et acuiunt
discendi curam, et diu detinent eos in studijs, ne an-
te tempus, et imparati accedant ad Rempublicam:
Porro hæc et similia sepius monet ipse Cicero
in Oratorijs libris. Quamobrē et paulo ante dixi-
mus, eos non solum ad eloquentiā, sed etiam ad sapi-
entiam profuturos esse. Itaq; hoc præcipuē efficere
cupimus his nostris libellis, ut præparemus adolescē-
tes ad illorum optimorum librorū lectionem. Vobis
autem dedicare cōstitui, quoniā Dialecticē antea vo-
bis misi, ut hoc ipso exemplo admonerem studiosos,
has artes coniungendas esse, nec alteram sine altera
perfectē cognosci posse. Ac prius illud munus im-
perfectū uideri poterat, nisi Rhetorica accessissent.
Cum autem me semel uobis obligassem promissa Di-
alectica, uerebar ut uobis satisfactū esset, nisi munus
integrū haberetis. Precor autem ut Christus studia
uestra gubernet et fortunet. Bene ualete.

LIBER PRI

MVS DE ELEMENTIS RHE
torices.

Nitio monendi sunt ad
dolescentes, quem ad
usum communia præ
cepta Rhetorices pri
mum tradita sint. Le
gent enim libentius ubi
cognouerint, quam in
de auferre debeant uti
litatem. Homines acuti

et periti, qui primi hanc artem genuerunt, nequa
quam hoc senserunt, hæc præcepta efficere homines
eloquentes, aut ad eloquentiam comparandam suffice
re. Nam eloquentia primum uim naturæ maximam
ad dicendum, deinde multarum bonarum rerum sci
entiam requirit. Multa igitur et magna adiumenta
tum à natura, tum à doctrina, præter hæc commu
nia præcepta sumit. Habent tamen et suam utilis
tatem præcepta. Docet enim natura homines uiam
quandam atque rationem magnas et obscuras causas
explicandi, quam homines magna quadam ui inge
nij præditi, partim beneficio naturæ animaduuer
tere

tere, partim usu deprehendere solent. Hinc exitit
ars, quæ etiam si regit artifices in dicendo, tamen
in hoc initio traditur, non ut Oratores efficiat, sed
ut adiuuet adolescentes in legendis orationibus exa
cellentium Oratorum, & in longis controuersijs iu
dicandis. Neq; enim tantum his, qui causas acturi
sunt, præcepta proposita sunt, Sed in commune uo
luerunt Autores artis consulere omnibus. Nam etiã
hi, qui non agunt causas, qui nihil scribunt, si tamen
uelint legere aut iudicare res magnas, ut religionũ
controuersias, aut forensia negocia, uia quadã atq;
ratione opus habent, ad intelligendas longas contro
uersias. Nemo enim potest longas contentiones &
perplexas disputationes animo complecti, nisi arte
aliqua adiuuetur, quæ ostendat seriem partium, &
interualla, & dicentium consilia, & uiam tradat,
res obscuras explicandi ac patefaciendi. Hæc utili
tas mouit homines prudentes ad excogitanda præ
cepta, ut in commune consulerent omnibus, & ado
lescentes, non tam ad rectè dicendum, quàm ad prus
denter intelligenda aliena scripta præpararent.
Atq; iidem uidebant ut aliarum rerum artifices, ita
Oratores imitatione fieri. Quare si qui erant in tur
ba discendum, quos natura ad dicendum idoneos
fixerat, hos, postquam didicissent uiam intelligen
di & iudicandi discretorum orationes, in forum &

A 5

ad causas

ad causas deducebant, et iubebant in agendo mag-
nos et excellentes Oratores intueri atque imitari.
Quare et nos ad hunc usum trademus Rhetoricen,
ut adolescentes adiuuent in bonis autoribus legenda-
dis, qui quidem sine hac uia nullo modo intelligi possunt.
Quod cum ita sit, satis apparet hæc præcepta
necessaria esse omnibus. Deinde autores intellectos
imitari, non difficile erit his, qui à natura ad dicen-
dum adiuuantur. Etenim neque sine imitatione effici
Oratores possunt, neque imitatio sine præceptorum
cognitione procedit.

Eloquentia, facultas est sapienter et ornate dis-
cendi. Nam ad bene dicendum in primis requiritur
perfecta earum rerum cognitio, de quibus oratio in-
stituitur. Insania est enim, non eloquentia, de rebus
ignotis et incompertis dicere. Cum autem rerum
cognitio ad dicendum necessaria sit, oportebit Ora-
torem harum artium, quæ rerum scientiam conti-
nēt, non esse rudē. Quid enim de religione, de natura
rerum, de iure, denique de ulla uitæ parte dicet is, qui
doctrina illa non instructus est, quæ eas res continet?

Rhetorica uero est ars, quæ docet uiam ac ratio-
nem recte et ornate dicendi. Voco enim Rhetori-
cen hæc præcepta, quæ pueris traduntur, quorum
cognitio et si necessaria est ad eloquentiam, tamen
eloquentia præter hanc artem, alia multa adiumen-
ta, tum

ta, tum naturæ, tum doctrinæ requirit. Tenent enim præcepta docti omnes, in quibus multi sunt infantes, quibus tamen opus est hac arte ad iudicandum, quemadmodum & Dialecticæ ad iudicandum opus habent omnes. Vt autem Dialecticæ finis est iudicare, utrum in docendo aptè consentiant omnia, Item in docendo sequi certam viam, Ita & Rhetoricæ finis Rhetoricæ constituanus, iudicare de longa oratione, qualis sit partium series, quæ sint præcipua membra, quæ sint ornamenta, Item in dicendo etiam, in his, quæ non desuntur à natura, efficere, ut oratio certas partes habeat, & res magnas non exponat breviter, ut Dialecticæ, sed addat verborum lumen.

D E O F F I C I I S O R A T O R I S.

CUM oratio omnis, rebus ac uerbis constet, verè prior esse cura debet, posterior uerborum. Quinque igitur numerantur officia Oratoris: Inuentio, Dispositio, Elocutio, Memoria, Pronunciatio. Primum enim, dicturo, res seu inueniendæ, seu eligendæ sunt, & cùm sunt inquisitæ, ordine explicandæ. Versantur igitur inuentione et dispositio circa res, elocutio uerò circa uerba. Næa quæ excogitauimus, et ordine apud animum disposuimus, postremo uerbis significatibus exponenda sunt. Et in his tribus partibus ferè tota ars cõsumitur. Itaque nos de alijs duabus partibus nihil

*Quinque officia
Oratoris.*

nihil præcipiemus, quia memoria parum admodum ab arte adiuuatur. Actio uerò longè alia nunc est, quàm qualis apud ueteres fuit. Et quid maxime in agendo deceat, in foro discendum est imitatione. Videmus ueteres maxime uerecundiam in agendo probasse. Laudat enim Eschines Solonem, quod inter dicendum ne quidem manus extra pallium protulerit, significans sedatam minimeq; concitatam actionem maxime decere.

DISCRIMEN DIALECTICÆ

et Rhetoricæ.

Tanta est Dialecticæ et Rhetoricæ cognatio, uix ut discrimen deprehendi possit. Quidam enim inuentionem ac dispositionem communem utriq; arti putant esse, ideo in Dialecticis tradi locos inueniendorum argumentorum, quibus Rhetores etiam uti solent. Verum hoc interesse dicunt, quod Dialectica res nudas proponit. Rhetorica uerò addit elocutionem quasi uestitum. Hoc discriminē et si nonnulli reprehendunt, ego tamen non repudio, quia et ad captū adolescentium facit, et ostendit, quid Rhetorica maxime proprium habeat, uidelicet elocutionem, à qua ipsum Rhetorices nomen factum est. Ac si quis subtiliter existimabit, intelliget hoc discrimen rectè defendi posse. Si enim Rhetorica

torica non tantum uersatur circa forenses & suasorias materias, sed in genere circa omnes materias, de quibus dicendum est, nullo modo poterit ab ea diuelli Dialectica, quæ est ratio perfectè docendi. Sepe enim Orator utetur hac uia in docendo, ut Cicero in primo Officiorum, & in alijs multis disputationibus, præcepta Dialectica sequitur in docendo, & addit elocutionem ex Rhetorica. Et nostris temporibus idem faciunt homines eruditi & copiosi, cum docent homines de religione.

Veteres ita discernebant: Rhetoricæ tribuebant forenses & suasorias materias, Dialecticæ uero omnes quæstiones alias, de quibus certa quadam methodo & ratione docendi sunt homines. Iuxta hoc discrimen proprius Dialecticæ finis est docere, Rhetoricæ autem permouere, atq; impellere animos, & ad affectum aliquam traducere, ut cum de natura uirtutis disputamus, Dialectica consulenda erit, quæ quid sit uirtus, & quas habeat causas, partes, effectus, ostendat. Cum autem ad uirtutem colendam homines adhortamur, loci Rhetorici sequendi erunt. Cum de natura poenitentiae dicimus, cumq; docemus homines quid sit poenitentia, quas habeat partes, sequenda erunt præcepta Dialectices. Adhortatio autem ad poenitentiam, adhibet locos Rhetoricos.

Sed quia ratione docendi Rhetores non poterant ca-

rant ca

rant carere, præsertim in materijs forensibus, ideo Dialecticæ admiscuerunt etiam suo operi. Nam Finitiuum statum, quem in iudicialibus materijs recensent, à Dialecticis mutuò sumpserunt. Is status est ratio informandæ Methodi, quam tradit Aristoteles in ἀναλυτικαῖς. Accersunt ex Dialectica et formam Syllogismorum, et pleraq; alia præcepta. Ita admixta Dialectica Rhetoricæ, non potest ab ea prorsus diuelli, etiā cū Rhetoricæ tantū forenses et suasoriæ materiæ, et laudationes tribuūtur.

DE TRIBVS GENERIBVS causarum.

IN Locis inuentionis primum genera causarum distribuuntur. Id hoc consilio fit: In tanta uarietate negotiorum, diuersæ quasi classes locorum faciendæ fuerunt, nam aliæ materiæ, alios requirunt locos. Ideoq; ne, si omnes loci in unum aceruum congesti essent, difficilis esset electio, materiæ discernuntur, ut cuiuslibet generi, sui loci subijci possint, et deprehēso genere causæ, quasi regione, statim sciat unusquisq; quibus locis tota res includi debeat. Quas aut utilitates prætereā habeat hæc negotiorū partitio, paulo post ostēdemus, propositis exēplis.

Vulgo tria numerant genera causarum: Demonstratiuum, quo continetur laus et uituperatio.

Delibera

Deliberativum, quod versatur in suadendo et dissuadendo. Iudiciale, quod tractat controuersias forenses. Ego addendum censeo διδασκαλικόν genus, quod et si ad Dialecticam pertinet, tamen ubi genera negotiorum recensentur, non est praetermittendum, praesertim cum hoc tempore uel maximum usus in Ecclesijs habeat, ubi non tantum suasoriae conciones habende sunt, sed multo saepius homines Dialecticorum more, de dogmatibus religionis docendi sunt, ut ea perfecte cognoscere possint. Est autem διδασκαλικόν genus, methodus illa docendi, quae traditur in Dialectica, cuius particulam restituerunt Rhetores in statu finitimo. Est et Demonstrativum genus, affine διδασκαλικόν generi. Plerumque enim est definitio, sed amplificata ornamentis oratorijs, ut tanquam pictura, ab imperitis magis conspici possit, ut si quis laudet leges, et de auctoritate legum dicat, is definiet leges, et definitionem amplificabit. Psalmus Dixit Dominus, recte in hoc genere ponetur, laudat enim Christum. Atque haec laudatio simpliciter definitio quaedam est, describit enim personam Christum, commemorat eius officia, exponit Dominum esse, qui a dextris Dei sedeat, hoc est, pari potentia cum Deo regnet, addit ubi proditurus sit, videlicet, in Sion, quod superaturus sit hostes. Erit et sacerdos, inquit, per quem placabitur nobis Deus.

Et addit,

Et addit, qualis sit futurus sacerdos, uidelicet, eternus, nō Leuiticus, sed qui benedicat, qui annunciet remissionem peccatorum. Deinde describit supplicia impiorum, qui huic Domino aduersantur. In fine subindicat etiam ipsam Dominum communes afflictiones subiturū esse, ex quibus tamen reuiuiscet. Si quis hoc modo animaduernerit, Psalmum esse de descriptionem Christi, et singulas partes ad definitiones Dialecticas sciet referendas esse, is planè intelliget Psalmum, et cum erit opus, ex definitionibus partium facile illustrabit omnia, et amplificabit. Sunt autem aliæ multæ species horum generum, quas enumerare non est opus. Facile enim est iudicare, quæ species ad quod genus pertineant. Ad Demonstratiuum pertinet gratiarū actio, laudamus enim beneficium. Talis est oratio pro M. Marcello. Sub Deliberatiuo ponendæ sunt petitiones, commendationes, deprecationes, consolationes, obiurgationes, et aliæ multæ species, quas recenset Erasmus in ratione scribendarum Epistolarum.

AD QUID CONDUCAT

nosse genus causæ.

VT sciant Adolescentes, quando debeant consulere locos inuentionis, primum hoc meminerint, locos nō conferre ad inueniendum negociū, seu pri-

scilicet primam questionem. Tempora enim offerunt
negocium, ut litigator deferat negocium ad causidici-
um. Docenti in Ecclesia, certa materia in sacris li-
tris praescripta est, quam explicare debet. In epi-
stolis scribendis uariae occasiones, uaria offerunt
argumenta. Itaque non traditur ars, non traduntur
praecepta de negocijs inueniendis, illa uero ultro se
offerunt, ac fugientes etiam persequuntur. Et ad hoc
ars tota excogitata est, non ut per ludum ociosas
materias quaeamus, sed ut graues, magnas, & ob-
scuras causas, quas offert nobis Respublica, explica-
mus. Cum igitur negocium oblatum est, hic primum
ars consulenda est, & initio cogitandum ad quod
genus causae res pertineat. Ideo enim distincta sunt
genera causarum, ne loci in turba diu querendi
essent. Quare deprehensio generis causae statim oc-
current certi loci ad patefaciendam & tractandam
materiam utiles.

Prodest autem ideo etiam intelligere genus
causae, quia genere cognito, prospicitur finis ora-
tionis, hoc est, praecipua intentio, & summa con-
silio, seu ut uocant, scopus orationis. Plurimum au-
tem refert in omni sermone, in omnibus negotijs,
nosse finem, hoc est, quae utilitas ex oratione expe-
ctanda sit. Omnis enim oratio, aut ad docendum in-
stituatur, aut praeter cognitionem habet alium fi-
nem, ut

B

nem, ut

nem, uidelicet, quod aliquid fieri iubet. Suasoriae orationes iubent aliquid fieri, ut si quis suadeat suscipi bellum Turcicum. Tales sunt Psalmi generis Deliberatiui, qui uel praecepta dant, uel consolantur, uel deprecantur, hi petunt aliquid fieri. Verum generis Demonstratiui finis est Cognitio, ut cum Alexandrum laudamus, & res eius sapienter, fortiter ac foeliciter gestas narramus, tantum docemus auditorem. Et si enim exempla imitationis causa proponuntur, tamen in tali oratione nihil aperte postulamus ab audientibus, nisi ut huius uiri sapientiam, uirtutem ac foelicitatem contemplantur atq; admirentur. Ita generis Didascalici finis est proprius Cognitio, ut si quis doceat, quid sit Euangelium, quomodo consequamur ut Deus reputet ac pronunciet nos iustos, quid sit Fides, hic dicenti proprius finis propositus est, ut auditores doceat, & si cognitio postea ad usum transferri potest, diuersum tamen orationis genus est, quod docet, ab illo, quod deinceps doctrinam ad usum transferre iubet. Graeci in omnium librorum initijs quaerunt, quae sit operis intentio, seu quis sit Scopus, ut ipsi loquuntur. Idem agunt Rhetores, cum de genere causae quaerunt, quae sit orationis uoluntas, quid postulet, utrum Cognitio sit finis orationis, an praeter cognitionem aliquid fieri iubeat. Haec in oratione perspicere atq;

etq; animaduvertere maxime prodest, ut intelligamus, quæ nobis ex oratione utilitas expectanda sit. Nec prius acquiescit animus auditoris non stulti, quam finem aliquem orationis animo prospexerit. Hec ideo pluribus uerbis dixi, ut ostenderem hæc præcepta plurimum ad formanda ac uendaq; iudicia conferre. Ceterum adolescentes et hoc monentur sunt, interdum genera causarum misceri. Quamquam enim unumquodq; negotium, ad unum aliquid genus cause principaliter referendum est, tamen sepe aliud genus, aliquid à locis alterius generis mutuatur, ut pro Archia, quamquam tota oratio principaliter ad genus iudiciale pertinet, multa tamen sumit Cicero ex locis generis Demonstratiui, dum non de re, sed de persona dicit, cuius laudes in iudicio dignitatis exponi proderat. Et Demosthenes in suadendo, multa sumit ex Demonstratiuo genere, dum inuehitur in Philippum Macedonem.

DE GENERE DIDASCALICO.

SI quis de hoc genere longiora præcepta desiderat, is ad Dialecticam redeat, quæ sola tradit perfectè docendirationem. Nam Dialectica proprie ars est rectè docendi. Maxima autem uis, maxima utilitas est huius generis. Sæpe enim homines

B 2

dereli

de religione, de Iure, de omni officio docendi sunt, ubi sine hac ratione, patefieri res non queunt. Ac ne discere quidem ipsi, & rectè complecti animo res difficiles & intricatas possumus, nisi hanc methodum sequamur, quæ perfacilis est, si quis medietatem exercitationem adhibuerit.

Sunt autem quæstiones duplices. Quædam sunt simplices, ut cum de una uoce quæritur: Quid sit uirtus. Quid sit pœnitentia: Quædam coniunctæ sunt, ut cum propositio aliqua confirmanda aut confutanda est, ut Oporteat ne Christianum abijcere suas facultates.

Loci simplicis quæstionis sunt:

Quid sit.

Quæ sint partes uel species.

Quæ causæ.

Qui effectus.

Quæ cognata & pugnantia.

Hi loci consulendi sunt, cum docere de aliqua re homines uolumus. Et assuefaciendi sunt animi, ut quæcunq; res proposita fuerit, statim in hos locos intueantur, qui admonent ubi quærenda sit materia, aut certè quid ex magno aceruo eligendum, & quo ordine distribuendum sit. Nam loci in uentionis tum apud Dialecticos, tum apud Rhetores, non tam conducunt ad inueniendam materiam, quam

quàm ad eligendam, postquam aceruus aliquis res
vum, uel ex alia arte, uel ex ipsis negotijs oblatu
fuerit.

Prima in omni re definitio esse debet. Hanc ius
bet querere locus Quid sit. Sed interdum de appel
latione prius disputatur, & constituenda est signi
ficatio uocabuli, constat enim innumerabiles esse
λογισματίας & rixas de uocabulis. Initio igitur
ne ambiguitas sermonis errorem pariat, certa uo
cabuli significatio constituenda est.

Ac praesertim in disputationibus Theologicis
obseruanda est Phrasis sacrarum literarum, quia
multis utimur Hebraicis figuris, quæ si nõ rectè red
duntur, multi errores sequuntur, ut Pelagius Gras
tiam intelligebat tantum beneficium ostensæ legis
ac doctrinæ. At Paulus longè discernit à lege gratiã
Vocat enim Gratiam reconciliationem, hoc est, re
missionem peccatorum & acceptationem diuinã, cū
qua coniuncta est donatio Spiritus sancti. Quare Pe
lagius turpiter corrumpebat sententias Pauli. Sed
quia copiosius traduntur præcepta de methodo in
nostris Dialecticis libellis, hic ero breuior, tantum
exemplum unum atq; alterum adscribam.

Quid est uirtus? Est habitus uoluntatis inali
rans ad obediendum iudicio rectæ rationis, recens eo
rum usitatorum Philosophorum definitionem.

B s

Quæ

Quæ partes? Dialecticè possunt partes dici, Genus & Differentia in definitione. Sed si rem existentem & ipsa uoluntate consideremus, non possumus eam in plures partes diffecare. Habitus enim ut in cera mollicies, una quædã qualitas est & simplex.

Species multæ numerari possunt: Pietas, Iustitia, Fortitudo, Modestia, &c.

Quæ causæ? Crebræ actiones honestæ. Sed actionum causæ sunt, rectum Iudicium mentis, & Voluntas assentiens.

Qui effectus: premia à Deo proposita, iuxta illud: Honora patrem & matrem, ut sis longæuus super terram.

Quæ cognata? uirtuti, quæ est habitus, cognata est *φύσις ἀρετῆς*, bona inclinatio in natura.

Quæ pugnantiæ? Simulatio uirtutis, & Turpitudine palam pugnans cum uirtute, ut Neronis, & similium flagitia.

Ita Dialectica metas & summas ostendit, quæ suppeditant maximam rerum copiam, si uelis singulos locos integrè explicare.

ALIUD EXEMPLVM.

Quid est Pœnitentia? Prius de uocabulo dicatur. In Ecclesia uocamus usitatè Pœnitentiam, id quod dici posset, Conuersio uoluntatis ad ueram pietatem.

Est igitur

Est igitur definitio. Pœnitentia est contritio
et fides, qua credimus nobis remitti peccata pro
pter Christum, quam fidem sequitur noua obedien
tia erga Deum.

Quæ partes? Conuersio uera habet duas par
tes, tanquam duplices motus animi, Contritionem,
id est, agnitionem peccati, seu terrores ac dolores
propter peccatum.

Alter pars est Fides, quæ erigit et consolatur
per terræ factas mentes, cum accipit remissio
nem peccatorum donatam propter Christum.

Recte additur et tertia pars, quæ tamen est
effectus priorum, scilicet noua Obedientia.

Quæ causæ? diuersorum motuum diuersæ sunt
causæ. Contritionis, id est, Terrorum causæ sunt
Lex arguens peccata, et Spiritus sanctus efficax
per legem, et impellens uoluntatem, et Voluntas
assentiens ac non repugnans Spiritui sancto, non
ipsis peccatis indulgens, eaq; repetens.

Fidei causæ sunt, Euangelium annuncians res
missionem propter Christum, et Spiritus sanctus effi
cax per Euangelium ac impellens uoluntatem, et
Voluntas assentiens et non repugnans Spiritui sancto.

Quæ cognata? Contritioni cognata est uirtus
quæ uocatur Timor Dei. Fidei cognata, Spes, Di
lectio.

Quæ pugnantiæ? Cum contritione pugnant securitas prophana, seu contemptus Iudicij Dei, & simulatio dolorum. Cum Fide pugnant desperatio & simulatio fidei, quæ est prophana securitas, & contemptus Iudicij Dei.

Qui sunt effectus ueræ Pœnitentiæ? Noua & spiritalis uita, pia opera. Et quia uoco effectus omnia quæ certò sequuntur, etiam hic numero uitam eternam.

ALIUD EXEMPLVM

Nota quid sit fides
Quid est Fides? Primum significatio uocabuli considerata est. Interdum fides significat notitiam historiæ de Christo. Sed aliàs in Prophetis & Apostolis. Fides significat fiduciam, quæ assentimur promissionibus Dei, sic Paulus Rom. 4. palam affirmat se de fide loqui, quæ assentimur promissioni, cum ait: Ideo ex fide, gratis, ut sit firma promissio.

Est igitur fides assentiri promissioni, in qua Deus pollicetur se nobis propicium fore propter Christum. Complectitur ergo hæc fides, notitiam historiæ & fiduciam assentientem promissioni ad quam historia referenda est.

Quæ partes? sicut oculorum motus non potest secari in partes, sic nec mentis aut uoluntatis motus secantur in partes. Sed tamen Fides comple-

ctur

statim notitiā in intellectu, & uoluntatē quæ uult et accipit beneficiū oblatū, id est assentiri promissioni.

Species fidei discerni possunt, quia fides aliās uersatur circa promissiones beneficiorum corporaliū, aliās circa promissiones gratiæ & rerū æternarum. Sed tamen promissiones beneficiorum corporaliū, admonent nos de altera promissione, quæ est præcipua. Ideo pii semper in promissionibus corporaliū beneficiorū, complexi sunt promissionem gratiæ, seu reconciliationis.

Quæ causæ? Obiectum fidei est Misericordia promissa propter Christum, quæ nos pronunciat iustos, non propter legem aut dignitatem nostram, aut opera nostra, sed propter Christum, quem uoluit esse redemptorem nostrum. Et hæc misericordia ostenditur nobis in uerbo, uidelicet in Euangelio, seu promissionibus quæ extant in Euangelio. Dixi de obiecto fidei. Instrumentum quo fit in nobis, est ipsum Verbum, Causæ efficientes, Spiritus sanctus, qui est efficax per Verbum, & impellit mentem & uoluntatem hominis. Et uoluntas adsensuens seu non repugnans.

Subiectum in quo hæc geruntur, est ipsa hominis anima, mens & uoluntas.

Qui effectus? Voco effectus omnia, quæ necessariū ueram fidem sequuntur.

Comitatur autem fidem ex pacto Dei Iustificatio, id est, reconciliatio, seu imputatio iusticie. Hec rectè potest dici proprium fidei seu correlatiuum, quia est quiddam quod necessario ex pacto Dei, fidem comitatur, quia non possumus aliter assentiri promissioni, nisi fide. Contingit igitur promissa reconciliatio, non propter aliquod nostrum opus, aut nostram dignitatem, aut nostras uirtutes ullas, sed propter Christum. Et tamen aliquid esse oportet, quo id beneficium accipiamus. Fide igitur accipimus. Quare non effectus fidei, sed proprium seu correlatiuum est Iustificatio, id est reconciliatio. Est etiam Fides motus, quo accipitur spiritus.

Effectus uerò numerari possunt, Tranquillitas, & Gaudium conscientie, quia fide uincuntur terrores. Hunc effectum sequuntur Inuocatio & Dilectio, quia inuocamus & diligimus placatum. Et quia uoco Effectus, omnia certò sequentia, hic numero etiam uitam eternam. Item omnes euentus, ut Ezechie fidem sequitur liberatio.

Quæ cognata? Spes expectans futuram liberationem, Inuocatio, Dilectio.

Pugnancia? Simulatio fidei, Desperatio, Patior impius.

Cum hoc modo res includuntur metis artis, certius comprehendi possunt, & singuli loci suppedi-
tant in-

tant ingentem copiam rerum in explicando. Quare haec diligentia plurimum prodest, et ad indicandas materias obscuras, et ad explicandas atque illustrandas. Nec dubium est, quin illa innumerabilia Excomia Methodi, quae sunt apud Platonem, hanc ipsam exercitationem nobis commendent, ad has metas revocandi quaestiones, quas explicaturi sumus.

DE CONIUNCTIS

Quaestionibus.

Loci coniuncti thematis ferè sunt iidem, quos etiam recensui. Nam omnis docendi ratio consistit in Definitione, Causis, et Effectibus. Ducuntur igitur argumenta in confirmando aut confutando.

A Definitione.

A Causis.

Ab Effectibus.

A Partibus.

A Pugnantis.

Hi loci praecipui sunt in Topicis, reliqui enim extra causam versantur, et magis amplificandi, quam docendi causa adhibentur. Itaque si confirmandum erit Thema, quod non sit Christiana iusticia, discedere à facultatibus, querenda est definitio praecipuae partis in hac propositione, videlicet, quid sit Christiana iusticia. Hinc ducetur argumentum.

A genere

A GENERE.

Christiana iusticia, est res perpetua in spiritu, uidelicet, nosse ac timere Deum, credere in Christum. Discedere autem à facultatibus, non est res eterna, neq; ad spiritualem uitam necessaria. Igitur Christiana iusticia non est discedere à facultatibus.

A Causa, uidelicet præcepto.

Euangelium non abolet res politicas, sed multo magis confirmat & conseruat, Tenere proprias necessaria res est in politia, Igitur Euangelium nō præcepit discedere à facultatibus. Euangelium autem de iusticia Christiana præcepit, Igitur non est iusticia Christiana, discedere à facultatibus.

Verum nihil opus est per omnes locos uagari, Neq; uerò quælibet causa recipit omnes locos. Totam autem hanc Methodi formam summa diligentia tradidimus in Dialecticis. Quare hic breuiter tantum admonendus fuit lector, ut in Rhetoricis meminert sepe ad Dialecticam sibi respiciendum esse, præsertim cum de aliqua re docere homines uolet. Quo genere multum in Ecclesijs & in Scholis utendum est. Et suasoriae causæ multa mutuuntur à genere didascalico. Sæpe enim in deliberando de aliquo communi loco prius disputatur, quàm quid sit agendum constituitur. Vt cum de bello Turcico de liberandis, initio docendi sunt homines, quod Chri-

stiano

si nō liceat bella gerere, & Deus præcepit Magistratibus, ut latrocinia depellant, postea incitandi sunt Principes ad bellum suscipiendum.

DE GENERE IUDICIALI.

Veteres præcipuè propter hunc usum excogitauerunt Rhetoricen, ut præpararent adolescentes ad forum. Ideo tota ferè Rhetorica consumitur in his præceptis, de tractandis controuersijs forensibus. Nunc & si imago quædam ueteris artificij reliqua est in foro, tamen causas agunt Iurisconsulti, qui adhibent multum ex sua arte, pleraq; tamen à Rhetorica mutuati sunt illi ipsi Scriptores, quos legunt Iurisconsulti. Sed nos tradimus hæc præcepta, uel ad iudicandas aliorum orationes, uel ut etiam instruamus adolescentes ad controuersias in Epistolis tractandas, & ad Ecclesiastica negotia. Nam disputationes Ecclesiasticæ magna ex parte similitudinem quandam habent forensium certaminum. Interpretantur enim leges, dissoluunt controuersias, uidelicet sententias, quæ in speciem pugnare uidentur: Explicant ambigua: Interdum de iure, interdum de facto disputant, quærent factorum consilia. Ideo hoc genus in his nostris moribus, etiā magnam habet usum. Sed ut generi iudiciali, certi loci signari possint, initio discernuntur status.

De statibus

DE STATIBVS.

Nulla pars artis magis necessaria est, quam præcepta de Statibus, in quibus hoc primum ac præcipuum est, ut in omni negotio seu controuersia diligenter consideremus, quis sit Status, hoc est, quæ sit principalis quæstio seu propositio, quæ continet summam negotij, ad quam omnia argumenta referenda sunt, uelut ad principalem conclusionem. Nulla controuersia intelligi, nihil ordine explicari, dici, aut percipi potest, nisi constituatur aliqua propositio, quæ summam causæ comprehendat. Ac sæpe in concionibus indoctorum iudicari potest, quanta huius præcepti uis sit, ubi postquam nulla certa propositio constituta est, de qua dicendum sit, oratione magis coheret, quam illa apud Horatium pictura, in qua humano capiti ceruicem pictor equianam addit &c. Ita interpretes Pauli, quia nusquam excerpebant ex ulla disputatione certam propositionem, nec uidebant, quomodo ad unum aliquod caput accommodanda essent omnia argumenta, toto cælo à sententia Pauli aberrabant. Interdum etiam enarratio pugnabat cum autore. Quare diligenter assuescendi sunt adolescentes, in legendis disertorum orationibus ac disputationibus, ut Statum quærant, ut in scribendo ac dicendo propositiones constituant, & ad has argumenta accommodent.

Præceptum

Præceptum hoc leue ac puerile uidetur in speciem,
sed utilitatem habet maximam. Ac paucos inue-
nias, qui in dicendo obseruent, qui consulant seipsos
quid dicturi sint, quæ sit futura negotij summa. Si
quando amphoram instituunt, ut Horatij uerbis uta-
mur, corrente rotatamen urceus exit.

Neq; uerò tantum Status obseruandus est, sed
quia serè quælibet controuersia unum aliquem præ-
cipuum Syllogismum continet, qui maximè mu-
nit Statum, is quoque Dialectico more breuiter ex-
cerpendus est, ut nuda ac breuia membra intuen-
tes, rectius iudicare possimus. Quare Rhetores in-
diderunt nomina partibus Syllogismi. Status est
conclusio. Nam conclusio est propositio principa-
lis post argumentationem repetita. Et Statum aliàs
uocant κατέλαλον, uocant ὁ ὑπόθεσις, seu
ὑποκείμενον, unde mansit nomen subiecti in scho-
lis, pro materia ὁ summa operis. Maiorem ὁ Με-
noem uocant αἰτιον. In his altera de qua dimica-
tio est, ὁ qua confirmata, Conclusio fit plana, uoca-
tur κρινόμενον, ut pro Milone status est. Milo
Clodium occidit, αἰτιον est, uim ui repellere licet,
Milo autem uim ui repulit. In his Minor est incer-
ta, quam si iudici probauerit Cicero, Milo uincet.
Itaq; in hoc Syllogismo Minor est κρινόμενον.
Inuidum Maior est κρινόμενον.

Euangelium

Euangelium non abolet Politias.

Tenere proprium, est res politica.

Igitur Euangelium nō uetat tenere propriū.

Hic Maior est κενόμεινον, Nam homini imperito ostendendum est, quod Euangelium doceat de uita aeterna, & iusticia cordis erga Deum. Interim foris iubeat nos uti politicis ordinationibus, sicut cibo, potu, aëre, & alijs bonis Dei creaturis. Probatio autem τὸ κενόμενον, dicitur σύνεχον, quia totum Syllogysmum connectit.

Sunt autem tres formæ statuum, quas per questiones discernunt. Status coniecturalis oritur ex questione. An sit, ut pro Roscio questio est, an Roscius occiderit patrē. Status legitimus, in quo præcipua est definitio, oritur ex questione, Quid sit, ut apud Paulum, Quid sit iusticia Christiana, fide ne reputemur iusti, an opera sunt iusticia. Status iudicialis oritur ex questione, Quale sit factū, uidelicet, Iure ne factum sit, ut Iure ne Cæsar interfectus sit.

DE STATV CONIECTVRALI.

CVM autem prima sit questio, An sit, initio de statu coniecturali dicemus. Singulis enim statibus, certi loci subiecti sunt. Sed quoniam locis argumentorū, in confirmatione & confutatione maxime utimur, prius recensendæ sunt partes orationis.

De Partibus

DE PARTIBVS ORA-

tionis.

Orationis partes sunt sex. Exordium, Narratio, Propositio, Confirmatio, Confutatio, Peroratio.

Exordium est initium orationis, priusquam enim de re dicimus, preparandi sunt animi auditum, ac uulgo ita scribunt hæc tria in exordio efficienda esse, ut reddamus auditores Beneuolos, Attentos & Dociles. Fabius hæc ad unum Beneuolentia locum refert, qui profecto præcipuus est. Sicut enim in quotidianis congressibus colloquentes cum amicis, initio nos commendamus, aut excusamus, cur eis negotium faciamus, ita in magnis causis decet procemijs quibusdam uel excitare uel inuitare auditores. Et est quedam humanitatis significatio, prius de nostro officio dicere, quam ad causam accedimus. Itaq; Beneuolentiam aliàs à personis, aliàs ab ipsis negocijs, si sint honesta & plausibilia, conciliamus. Sed locus usitatissimus hic est à personis sumptus dicere de officio, uel nostro, uel Iudicis, ut Cicero initio contra Verrem, item pro lege Manilia, item pro Archia, reddit rationem quare has causas suscepit. Ordinar & à laudibus eius ad quem habetur oratio, ut Paulus in exordio Epistole ad Romanos, initio fidem eorum prædicat. Cum res

C spondemus

spondemus aduersarijs, facilius est ordiri ex occasione, sicut Demosthenes queritur initio de Eschine, quod rem iniquissimam petiuisset, ne aduersario concederetur, ut pro se diceret. Hæc querela maxime decebat in exordio.

Attentos reddimus, cum significamus nos de magnis & utilibus rebus dicere, ut ad Romanos: Non pudet me Euangelij. Est enim potentia Dei.

Dociles, cum & summam negotij breuiter ostendimus, ut ad Romanos: In Euangelio patet iusticia fidei. Sed non possunt numero comprehendere species Exordiorum. Ordinem enim non tantum ab his locis, quos recensui, sed interdum à tempore, interdum à locis, interdum ab alijs circumstantijs. Hanc uarietatem ostendent exempla Ciceronis. Illud unum præcipue iudicaui monendos esse studiosos, maximam gratiam habere uerecunda & summissa exordia, & procul fugienda esse grandia & tumida principia, qualia sunt Statij, præsertim cum existimationi officiant. Significant enim arrogantiam & confidentiam ingenij. Ideoque prudenter Horatius præcipit: Non fumum ex fulgore, sed ex fumo dare lucem.

Decent in initijs & Dubitatio, Admiratio, ἀποροσλοχία, Voû, et similes figuræ, ut Nihil minus expectabam. Maxime uellem Iudices, ut
Sylla

Sylla dignitatem suam retinere potuisset. Decent
 & affectus mitiores, omnis generis, ut Magnam mi
 hi voluptatem attulerunt literæ tuæ. In magnis cau
 sis non solent Exordia prætermitti, ne quidem ab
 Atticis, qui lege cogebantur ἀνενεργασίῳ
 οὐκ ἀδύνατον dicere. Sed in Epistolis crebro præter
 mittuntur exordia.

DE NARRATIONE.

Narratio est facti expositio, quæ statim Exor
 dio subjicitur. Hanc sequi debet Propositio,
 quæ contineat summam rei. In disputationibus &
 Suasorijs causis, interdum non utimur Narratio
 ne, nonnunquam & in Iudicijs prætermittimus.
 Itaq; prudentia est uidere quando postulet res Nar
 rationem. Propositio autem nunquā omitti potest.
 Hæc præcipua pars est totius certaminis, & inter
 dum multe Propositiones ponuntur, sed ubi gra
 dus per priores ad unam quandam principalem fa
 ciendus est, ut ad Rom. initio proponit, Omnes esse
 sub peccato, Gentis & Iudeos. Deinde peruenit ad
 Propositionem principalem, q. propter Christum
 iusti reputemur, cū credimus nobis propter eū pla
 catum esse Deo, nō propter nostra benefacta. Neq;
 de disputatione iudicari potest, nisi hoc ordine pro
 positionum animaduerso. In vulgaribus cōcionibus

iure desiderari potest diligentia, quia non saepe proponunt concionatores summam eius rei de qua dicturi sunt, ea res facit ut auditor incertus nusquam sciat quid expectare debeat. Rhetores hoc loco, Diuisionis seu Partitionis mentionem faciunt, hanc dicunt esse cum propositionem ita constituimus, ut simul moneamus, quæ relinquere uelimus, aut cum enumeramus, quàm multæ partes nobis tractandæ sunt.

DE CONFIRMATIONE.

Confirmatio difficilima pars est Oratorij operis, hæc enim persuadere Iudici debet, ut propositioni assentiatur. Etenim cū aliud nihil sit propositio, nisi conclusio confirmationis, non merebitur fidem propositio, nisi confirmatione propugnata fuerit. Nam ut Dialectici tradunt, labefactis præmissis, ruere conclusionem necesse est, ut quæ sit uelut fastigium seu tectum Syllogismi.

At loci qui in Rhetorica traduntur, tantum admonent nos de rebus, unde sumendæ sint res in quolibet genere causæ, seu potius magno rerum acervo propositio, quid elegi debeat, quod ad propositum quadret. Deprehensis autem rebus, seu materia argumentorum, tenenda est forma & quædā argumentorum, de hac non satis perspicue præcipi-

un. Rhe

unt Rhetores. Itaq; monendi sunt adolefcentes, ut
 Dialecticem consulant de forma argumentorum.
 Etsi enim liberior est oratio popularis, quàm illi ex
 illes & nudi Syllogismi Dialecticorum, tamen mem
 bra argumentorum eadem esse necesse est, quæ in
 Dialecticis traduntur. Ideoq; ea, quæ Cicero de Syl
 logismo tradit, à Dialecticis mutuatus est omnia.
 Ceterum orator uestit ea quasi habitu uerborum,
 & in disponendo liberior est, quàm Dialecticus.
 In Syllogismo plerumq; à minore inchoat argumen
 tum, non sepe orditur à maiore. In Enthymemate
 dum interdum properat, relinquit consequens au
 ditorum cogitationi. Etenim natura cogit sumere
 formas argumentorum à Dialecticis, & si commu
 nis sermo minus aliquando uinculis illis Dialecticis
 astrictus est.

Coniecturalis status habet duos locos, Volun
 tatem & facultatem. Quoties igitur incidet in ora
 tionem coniecturalis status, memineris eam totam
 in Voluntatem & Facultatem tanquam in duo præ
 cipua membra partiendam esse. In tota Milonia
 na disputatur parum de uoluntate Clodij quod uo
 luerit Milonem interficere, partim de facultate,
 quod Clodius potuerit insidias facere, Milo non po
 tuerit. Hi loci sunt ex natura ducti. Nam in om
 nibus hominum factis necesse est uoluntatem & fa
 cultatem

cultatem concurrere. Itaque ijdem loci maximam uim apud Iurisconsultos habent, qui multa ex præsumptionibus, id est, coniecturalibus argumentis iudicant.

Voluntas habet duas species: Altera uocatur Impulsio, quæ affectus continet, ut Clodius oderat Milonem, igitur capiebat eum extinctum esse. Altera dicitur Ratiocinatio, quæ à finali causa sumitur cum ducitur argumentum à spe commodi. Nam humanæ mentes plurimum mouentur opinione utilitatis, ut Clodio proderat Milonis interitus, Miloni non proderat Clodij interitus, ergo uerisimile est, Clodium fecisse insidias. Ex hoc loco nata est uox Cassij, cuius sæpe facit mentionem Cicero, querendum in iudicio, cui bono fuerit. Facultas continet signa & circumstantias. Signa sunt Facta aut notæ alicuius rei, iudicantur autem etiam communi sensu sine doctrina. Sunt enim uel falsa, uel effectus factorum. Facilis igitur est comparatio signi ad factum, Quædam sunt antecedentia, ut Milo duxit uxorem & liberos secum in Rheda, ergo non est consentaneum, profectum eum esse ad pugnandum. Nam pugnatuuri non adducunt liberos in discrimen. Quædam sequuntur factum, ut fugit, expalluit, erubuit. Circumstantiæ sunt, tempus, locus, apparatus, iuxta uersiculum: Quis, quid, ubi, quibus auxilijs, cur,

eur, quomodo, quando. Et horum ratio à sensu cõmunipetenda est, ut Cicero non fuit in urbe cum Cæsar interficeretur, igitur non interfecit Cæsar eum. Præter hos locos sunt & rēxva, quæ prope modum ad signa pertinent, testes, Chirographa, confessiones, de quibus Iureconsulti diligenter præcipiunt.

DE CONFUTATIONE.

Confutatio est dissolutio Argumentorum, quæ obijciuntur. Huius rei artificium magna ex parte sumendum est ex Dialecticis. Constat autem in Dialectica triplicem rationem dissoluendorum argumentorum tradi. Prima est, cum peccatum in forma argumenti deprehenditur, Tunc enim reprehenditur consequentia. Iudicium autem de consequentia tantum ex Dialectica petendum est. Nam & planiora sunt, & meliora quæ de Consequentia tradunt Dialectici, quàm quæ scripsit Cicero de uiciosiss rationibus iudicandis, ubi uoluit complecti Dialectica præcepta eius rei. Cum autem peccatum in materia argumenti est, diluitur aut per Distinctionem, aut per Inficiationem. Ambigua distinguendo explicatur. Inficiatio autem habet eosdē locos, quos in Cõfirmatione posuimus, Voluntatē & Facultatē

C 4 ut Cicero

ut Cicero ostendit Miloni uoluntatem & facultatem insidiandi Clodio defuisse. Negabimus igitur illa quæ obijciuntur, & opponemus rationes, quæ reddant uerisimilem inficiationem. Et quia coniecturalis status plerumque habet probationes non necessarias, sed tantum probabiles, ideo homines ingeniosi facile reperire possunt ex iisdem locis argumenta in utranque partem. Ac fere disputatio tota de signis est, hic ualent homines callidi & copiosi, qui signa uariè interpretari sciunt, & uarias causas signorum querere. Nusquam enim uerius est, quod dixit Euripides, quam in hoc genere ἅμα οἱ λόγοι τε καταπαλαίουσι τοὺς λόγους. Ratio rationem euertit, ut uulgo dicunt, Rationes contra rationes.

Et propter contrariam signorum interpretationem, duo peculiare loci adduntur defensori. In uersio cum docemus signum uel causam contra nos allatam pro nobis facere, Si occidissem, non sepe uissem, satius fuisset statim relicto cadauere fugere. Paulus in Galatis utitur hoc loco: Nunquid lex est aduersus promissiones siquidem auget peccata? Paulus respondet: Imo tunc esset aduersus promissiones lex, si iustificaret. Nam si lex iustificaret, nihil esset opus noua promissione, quæ gratis promittit iustificationem. Græci uocant ἀντίθετον.

Absolutio

Absolutio est, cum interpretamur signum aut causam aliter quàm aduersarius, Sepelij, sed misericordia commotus cum obiter præterirem. Vterq; locus oritur ex subtili causarum interpretatione et animaduersione. Nam unius euentus multe et uariæ causæ excogitari possunt.

D E P E R O R A T I O N E.

PERoratio est conclusio orationis, in qua repetitur propositio principalis. Tunc enim uocatur Propositio, cum ante confirmationem collocatur. Conclusio uocatur, cum post confirmationem ponitur, ut fit in Syllogismis apud Dialecticos. Omnis autem peroratio constat duabus rebus, partim Repetitione propositionis et potissimum argumentorum, partim Affectibus. Quales autem affectus deceant in unaquaq; causa, sine præceptis sciri potest, reo misericordia opus est, accusator studet odium inflammaré. Porro ex quibus fontibus ducantur affectus, naturarum consulenda est, quam cum sine arte perspiciant assentatores, quibus rebus animi hominum capiantur aut irritentur, facile id quoq; uidebit Orator. Nam urbanissimè ac prudentissimè dictum est, Rhetoricam particulam esse $\phi\lambda\kappa\alpha\kappa\upsilon\lambda\iota\kappa\eta\varsigma$.

DE IURIDICIALI STATV.

Sicut Coniecturalis status ex questione, An sit factum, nascitur, ita status Iuridicialis ex questione, Quale sit factum, oritur. Disputat enim, utrum iure aliquid sit factum, aut secus, itaq; appellatur à Fabio Qualitatis status. Græci uocant δὲ καὶ οὐλο γινόμεν, quia de Iure disputat, ut: C. Cæsar non est iure interfectus. Iustum est fures suspendere. Tales causæ habent easdem partes orationis, quas suprâ recensui, Exordium, Narrationem, Propositionem, Confirmationem, Confutationem, & Perorationem, ac cæteræ partes non requirunt noua præcepta, tantum Confirmatio ac Confutatio habent nouos locos. Sunt enim diuersi loci diuersorū statuum: quia uerò hic status totus uersatur circa Iuris questionem, ideo loci sumuntur à Iureconsultis.

Natura.

Lex.

Consuetudo.

Aequum, Bonum, Iudicatum, Pactum. Hi loci pertinent ad causam efficientem apud Dialecticos. Ius est enim quod suscipitur impellente uel naturali Iure, uel scripta Lege. Quid sit Ius naturæ, quid Lex scripta, quæ Consuetudo habeat auctoritatem, à Iureconsultis sumendum est. Nos olim addidimus locum Religionis, sed in Lege scripta comprehendi potest

di potest. Nam Legis scriptæ species sunt, lex Di-
uina, & lex Humana. Sed addemus exemplum, in
quo cerni poterit, quomodo propositione constitu-
ta, debeat se referre animus ad hos locos. Sunt itaq;
exercenda ingenia, ut quacunq; questione oblata,
statim decurramus per omnes locos, & considera-
mus, ex quibus haberi apta materia possit. Non
enim semper omnibus locis uti possumus, sed idonei
querendi & amplificandi sunt.

Initio, Status negocij seu Propositio constituenda est, ut: Constantinus Imp. rectè fecit, quod bel-
lum Licinio intulit, defendendorum Christianorum
causa, etiam si cum Licinio fœdere & affinitate con-
iunctus erat.

Iam loci inspicendi sunt, & uidendum qui con-
ueniant huic causæ.

A N A T V R A .

In omnibus materijs in quibus de Iure quæri-
tur, præcipue Ius naturæ & Ius diuinum conside-
rentur, & in hac questione à Iure naturæ firmum
& illustre argumentum ducitur.

Ius naturale est, suscipere defensionem contra in-
iustam crudelitatem, præsertim si sit manifesta, seu
ut uocant, notoria iniuria. Talem defensionem susce-
pit Constantinus, Ergo rectè fecit.

Hic

Hic Syllogismus amplificandus est, exaggeratione sceleris Licinij. Atrocius scelus est trucidare sacerdotes & alios pios, quàm reliqua latrocinia, seuitur enim in homines peculiariter Deo consecratos. Et accedit hæc impietas, quod Tyranni nō tantum hos miseros homines cupiunt è medio tollere, sed prorsus nomen Dei, ueram Religionem ac doctrinam delere & extinguere, ac penitus obruere gloriam Dei.

Aduersus hæc tanta scelera præcipuè arma capere debent Reges & Principes, qui, ut Paulus ait, gerūt gladiū, ut defendāt bonos, et puniant iniustos

A LEGE SCRIPTA.

Leges diuinæ & humanæ præcipiunt Regibus & omnibus Magistratibus, ut defendant innocentes, ac maxime eos, qui propter Religionem affliguntur.

Hic sententiæ ex scripturis colligendæ sunt de officio Magistratuum, quales sunt apud Esaiam: Subuenite oppresso, iudicate pupillo. Et in Psalmo: Eripite afflictum de manu peccatoris.

AB EXEMPLIS.

Pertinent ad iudicatum, exempla probata. Honestum fuit Atheniensibus suscipere defensionem liberorum

terorum Hercules aduersus Eurysthea, Quanto honestius est Imperatori pio, suscipere defensionem Sacerdotum.

Accedant amplificationes à poenis Idolatrarū, Deus detestatur & odit Idolatras, Ideo defensores impiorum cultuum, habebunt tragicos exitus. Sicut in primo præcepto minatur Deus Idolatris, & historiae suppeditant multa exempla.

Tractandum & hoc est, quod ad Principes pertineat cura retinendæ ueræ Religionis, iuxta secundum præceptum: Non assimes nomen Dei uanè. Hoc præceptum uetat tolerare Blasphemias, & impios cultus.

C O N F U T A T I O .

Sæpe Confutatio plus suppeditat & disputatio-
num & amplificationum, ut in hac causa. Multa enim obijciuntur.

Primum obijci potest, quod in Euangelio prohibetur uindicta. Id explicandum est. Euangelium confirmat & approbat munus Magistratum, Ergo defensionem quæ sit per Magistratus, præcipit. Nec abolet Ius naturæ, sed approbat, Tantum igitur priuatam uindictam & seditiones prohibet.

Secundo obijci potest de Iure fœderum: An liceat confœderato bellum inferre. Ad id respondendum

dendum est. In omnibus fœderibus exceptam esse defensionem aduersus notoriam iniuriam, fuisset scelerata societas Constantini & Licinij, si Constantinus propter fœdus, quasi pactione quadam obligatus, passus esset grassari collegam & infinitam seuitiam exercere.

Erant socij Lacedæmoniorum Thebani, cum Lacedæmonij Athenas cepissent. Et tamen Thebani adiuuerunt Thrasybulum repetentem patriam armis, contra Lacedæmonios.

Erat enim manifesta crudelitas præsidij Laconici. Ita & Constantinus abrumperet societatem quæ ei cum Licinio fuerat, necessario debuit.

Cedunt Iuri naturæ cætera pacta, ut Subdito aduersus dominum concessa est defensio, ad depellendam iniustam crudelitatem, si sit iniuria notoria.

Tertio obijci potest: At Constantinus alienos defendit, subditos Licinio? Quid ad eum pertinebat, quomodo ille suam ditionem gubernaret? Respondeo: Etiam subditis, si sit manifesta seuitia, licet fieri supplices, implorare auxilia ab alijs, & suscipere eorum defensionem alijs Regibus licet, ut Athenienses susceperunt defensionem liberorum Herculis.

Deinde non sunt alieni, qui nobis societate Ecclesie

defensio coniuncti sunt. Præcipuum munus est summorum Regum ac Principum, tueri Ecclesiam, quam ob causam Esaias vocat Reges, Ecclesie nutritores, id est, defensores.

In iureiurando ciuium Atheniensium, erant hæc uerba: Pugnabo pro sacris, & solus, & unâ cum alijs. Id exemplum à pijs sumptum est. Atq; ita debent sentire maximè Principes pij, se arma gerere, ut utram doctrinam, qua gloria Dei ornatur, conseruent.

In Psalmo dicitur: Ego dixi Dii estis. Hanc adpellationem Deus eis tribuit, ut res diuinas tueantur, ueram religionem, iusticiam, & pacem.

Ita uidet confutationem uersari in explicatione quarundam Iuris questionum, in collatione Iuris naturæ & fœderum. In collatione Iuris naturæ officij iudiciorum, proposui exemplum questionis Iuridicalis, in quo apparet, ad causas non tantum Rhetoricos libellos adferendos esse, sed etiam illius ipsius Iuris cognitionem, in quo uersatur questio. Fient autem omnia pleniora, cum accedent ornamenta, & affectus.

Defensori adduntur alij quidam loci, ubi defensio per se infirma est. Vocant autem Concessionem, cum reus non excusat crimen, sed studet mitigare, & peti sibi ueniam dari. Talis defensio seu con-

seu concessio tres locos habet: Purgationem, Translationem criminis, & Deprecationem. Purgatio est, qua aliqua ex parte leuatur culpa, uidelicet, cum negamus dolo esse factum, ut feci errore, feci iratus, non feci animo ledendi. Hæc sunt partim ex causis efficientibus, partim ex finalibus ducta, & habent excusationem etiam apud Iurisconsultos. Translatio criminis aliquanto probabilior est, quàm purgatio, cum culpam conferimus in alios, ut, feci iussus ab alio, promisi coactus metu, qui cadit in uirum constantē. Hic locus magnam uim habet apud Iurisconsultos.

Deprecatio ad Oratorem magis pertinet quàm ad Iurisconsultos. Hæc misericordiam petit, & uersatur in locis affectuum. Commouent misericordiam rei, ætas dignitas, uita modeste acta. Sumuntur argumenta & à clementia Iudicis. Exempla extant apud Ciceronem pro Ligario. Nam in huius defensione cum esset per se infirma, adhibendi fuerunt loci extranei, ut, Nulla de uirtutibus tuis plurimis, nec gratior, nec admirabilior misericordia est, Homines enim ad Deos nulla re propius accedunt &c.

Peroratio in hoc statu, ut supra, habet duas partes, Repetitionem propositionis & argumentorum quorundam, & idoneos Affectus.

De statu

DE STATIBVS LE

galibus.

Himaximè pertinent ad Scholas & ad docto-
rum disputationes, ac magna ex parte ex Dia-
lectica iudicari possunt. Sunt autem:

Definitio

Contrarie leges

Scriptum & Sententia

Ambiguum

Ratiocinatio

Translatio.

Definitio est, cum aut de uocabuli interpre-
tatione contenditur, aut quid sit res declarandum
est. Magnus usus est Definitionum in omnibus ma-
terijs Theologicis & forensibus. Quare adole-
scentes diligenter exercendi sunt in doctrina Defini-
tionum & assuefaciendi, ut & ipsi propriè & per-
spiciè definiant cum opus est, & statim uidere de-
finitionum uia possint. Id mediocri diligentia
atq; exercitatione assequi possunt, rectè cognitis
preceptis Dialecticis. Exemplum suppeditat non
modo lectio, sed etiam usus rerum. Magna hoc tem-
pore questio est, An Missa seu Coena Domini sit
sacrificium.

Hic exponendum est quid sit Sacrificium,
quod cum intelligitur esse opus pro alijs faciendum

D

ut merea

mereatur eis remissionem peccatorum, sequitur sacerdotis opus celebrantis Coenam Domini, nequaquam esse sacrificium. Nam solius Christi mors, precium fuit, quod cæteris merebatur remissionem peccatorum. Est autem impietas transferre gloriam Christi, in opus Sacrificuli, sicut ad Ebræos scriptum est: Vna oblatione consummati sumus.

Disputatur in Ecclesia quid sit Pœnitentia, hoc est, conuersio hominis ad pietatem, quos motus contineat. Nos perspicuam definitionem tradere solemus, Pœnitentiam constare his partibus, Contritione & Fide, ut supra dictum est. Apud Cicero- nem est exemplum in Norbani causa, quod sit crimen lesæ Maiestatis. In Epistola ad Romanos disputatur, quæ res sit, propter quam iusti pronunciamur, id est, accepti coram Deo, hoc est, sint ne nostra benefacta, iusticia, propter quam simus accepti Deo. Aut an simus accepti propter aliud, scilicet propter Christum, Fide, hoc est, fiduciam misericordiæ propter Christum promissæ.

Ita Paulus definit Iustificationem.

Et hanc definitionem confirmat multis argumentis, quæ partim sunt testimonia ex scripturis citata, partim sunt rationes ex causis sumptæ.

Testimonia sunt, Credidit Abraham & imputatum

putatum est ei ad iusticiam. Ergo fide consequimur
ut reputemur iusti.

Fides autem est, fiducia promissæ misericordiæ,
cum quidem agnoscimus nos indignos esse.

Aliud testimonium: Beati quorum remissæ sunt
iniquitates. Ergo cum omnes oporteat accipere re-
missionem peccatorum, qui fiunt beati, necesse est
sacerdotes, quod habeant peccata. Non igitur sunt
iusti propria dignitate, non satisfaciunt legi.

Deinde à causa additur argumentum.

Promissionem gratiæ oportet esse certam.

Promissio fieret incerta, si penderet ex con-
ditione legis.

Ergo promissio non pendet ex conditione le-
gis, sed gratis propter Christum fide contingit.

Minorem confirmat, quia lex semper accusat,
sicut ipse ait, iram operatur, quia nemo legi satis-
facit, quare non propter legem dantur, remissio et
iustificatio.

Exordia et Perorationes in hoc genere sequun-
tur communia præcepta supra tradita.

Contrariarum legum status est, cum faciunt con-
trouersiam contrariæ leges, quemadmodum sæpe
accidit, Græci uocant hunc statum *ἐν τριβοίᾳ*, ut
ἐν τριβοίᾳ sunt, Melius est nubere quàm uri. Et
Canon: Non liceat Sacerdotibus uxores ducere.

D 2

Contrariæ

Contrariæ sunt: Non facies furtum, & mandatum, ut Hebræi spoliarent Aegyptios.

Confirmationes & Confutationes ducuntur ex causis efficientibus. Lex enim habet auctoritatem ab efficiente causa. Hinc sunt regulæ. Lex inferior cedit superiori. Lex specialis derogat generali. Lex humana cedit diuinæ. Leges ueteres corriguntur aut abrogantur nouis. Ducuntur etiam Confirmationes aut Confutationes ex materia, hoc est, ex ipsis legibus, si cum ratione consentiant, aut pugnent cum ratione, si circumstantiæ expendantur, quibus latæ sint, & an ad hos casus rectè detorqueantur &c. Et ex talibus regulis dirimuntur pleraque legum controuersiæ. Lex inferior Non facies furtum, cedit superiori, scilicet primo mandato. Deus enim nouo mandato iusserat spoliare Aegyptios. Hinc Theologi regulam non inutilem sumpserunt. Secunda Tabula cedit primæ. Abraham immolaturus filium, solutus est secunda tabula per primam, quæ cogit Deo obedire, quidquid is iusserit. Iehu capiens arma aduersus Regem suum, solutus est legibus secundæ tabulæ per primam. Deus enim nouo mandato iusserat Iehu arma capere. Contrariæ leges uidentur: Ne reddas malum pro malo, & Magistratus Dei minister est, & uindex ad irâ. Hic altera sententia prohibet uindictam, altera præcipit

precipit, sed dirimitur controuersia per regulam: Generi derogatur per speciem, & illud potissimum habetur, quod ad speciem directum est. Excipit autem scriptura Magistratum à generali regula, in qua uindicta prohibetur. Itaq; certum est Magistratui licere exercere uindictam, punire fontes, gerere bella. Consuetudo recipit in templis imagines, lex prohibet. Hæc controuersia dirimitur, quia nos non tenemur lege Mosi. Multa hoc modo iudicari possunt, quæ longum esset recensere.

EX SCRIPTO ET Sententia.

Frequentissimæ in foro & Ecclesijs, quæstiones sunt Scripti & Voluntatis, quæ oriuntur ex Scripti obscuritate, aut ambiguitate. Græci uocant hunc statum *ἐν τῷ ὀνόματι τῆς ἀπορίας*. Huiusmodi controuersie sunt de his locis: Vade uende omnia quæ habes, & da pauperibus. 2. Cori. 8. ut sit æqualitas. Item: Non iurabis. Nam Anabaptistæ urgent uerba, nec recipiunt ullam interpretationem. Nos addimus interpretationem, ut sententiam retineamus. Iurisconsultus uocat fraudem cum defenditur *ἐν τῷ ὀνόματι τῆς ἀπορίας*. Loci huius status sumen di sunt ex Dialectica. Definitio patefacit obscura, Diuisio discernit ambigua. Ad hos locos accedunt

D 3 reliqui

reliqui, ut loci causarum, effectuum, circumstantiarum, & pugnantium. Tunc autem uoluntas queritur, quando ἡ ἁπόρροια est, aut obscurum, aut absurdū, ut in his uerbis: Si quis castrauerit se &c. uoluntas querenda est. Nam ἡ ἁπόρροια est absurdum. Sed in sacris literis hoc obseruandum est, ut in dogmatibus & praeceptis retineatur τὸ ἡ ἁπόρροια, nisi impingat absurditas in aliquem articulum fidei, seu manifestū scripturae locum. Tunc enim recipienda est uoluntas ex manifestis locis alijs collecta. Cæterum in dogmatibus ac praeceptis, non est discedendū à uerbis scripturae, cum absurditas tantum impingit in iudicium rationis.

Confirmationes & Confutationes in Ecclesiasticis negotijs ducuntur ex testimonijs scripturae clarioribus. Interim tamen & Dialectica adhibenda est, quia saepe ex definitione, aut ex causis, quae sunt in scriptura, ratiocinari aliquid cogimur. Sed hic uidendum est, ne connectantur malè coherentia seu ἀνακόλουθα, seu ut Dialectici loquuntur, ne malae consequentiae consuantur. Porro quod ex claris testimonijs efficitur bona consequentia, id quoque clarum esse iudicatur. Vt scriptura manifestè probat Magistratus, ergo etiam probat leges ciuiles, quamuis ab Ethnicis conditas, modo sint timori malo operi. Hæc consequentia ualet, quia lex nihil est nisi
 uox magi

uox Magistratus. Locus Vade uende omnia &c. non cogit discedere à facultatibus Christianos, quia alius locus aperte inquit: Præcipe diuitibus &c. Hinc ex definitione argumentamur: Diues est qui possidet proprium, diuitem esse licet, ergo & proprium possidere licet. Magna cum Iudæis de Scripto contentio est. Ipsi somniant regnum Christi mundanum, uidelicet, quod recuperata patria, Hierosolimis regnaturi sint, nos defendimus sententiam, & opponimus clarum testimonium scripturæ, Regnū Christi erit eternū, at mundana regna non possunt esse eterna, igitur mundanum regnū nō potest esse Christi regnum &c. Sed non est opus recensere plura exempla, cum usus rerū multa quotidie offerat.

In foro & negocijs, quæ ratione iudicantur absurda est, si quid à ratione dissentit, aut recepto iure, & quia effici debet, ut aduersarij opinio uideatur absurda, leges & rationes afferendæ sunt, quæ ostendant eam cum iure & natura pugnare. Hic iterum eundem est nobis ad locos Dialecticos, nā ex causis & effectibus colligitur æquitas. Est autem generale præceptū, cuius maxime usus est in hoc genere controuersiarū, ut excutiantur circumstantiæ, ex his enim sepe ueniamur sententiam, & iudicamus, utrū Scriptū & Volūtas consentiāt aut dissentiāt. Vera est etiam uox Hilarij, Circumstantiæ illumināt dicta.

DE AMBIGVO.

Controuerſi.e ex ambiguo ſunt, cum uerbum aliquod generale aut ambiguum, parit diſſenſionem, ut in Canone: Sacerdos ducens uxorem ſuſpendatur. Ibi intelligunt quidā, ut ab arbore ſuſpendatur. Alij mitius interpretantur, ſuſpendi tantum eſſe feriari ab officio ad tempus. Hic ſtatus cognatus eſt ſuperiori, habet autem hanc præcipuam regulam. Ambigua alia iudicantur ex Grammatica ſeu phraſi & figuris, ut: Non cognoscebat eam, donec peperit filium primogenitum. Nam particula Donec, uarium habet uſum in ſermone. Alia iudicantur ex Artibus, ex quibus ſumuntur, ut, Nō reddas malum pro malo, generalis ſententia eſt, quæ ex ſcriptura iudicatur, ex qua conſtat, tantū priuatam uindictam prohiberi, publicam nō prohiberi. Cæterum & ad hunc ſtatum adhibendi ſunt loci Dialectici. Nam ambigua definitionibus & diuiſionibus explicantur.

RATIOCINATIO.

Ad hunc ſtatum pertinent caſus, qui cum non habeant certam legem, reſeruntur ad ſimilia, aut ad cognata, cum quibus uidentur connecti poſſe. Iurisconſulti multa iudicant ex ſimilibus, quare huius ſtatus facile multa exempla inuenias, ut, Non licet heredibus pecuniam ciuitati ad ſpectacula legatam repetere

petere, igitur nec legatum ad pios usus repetere
 debet. Reperiuntur huiusmodi cōtrouersie & aliās,
 & si quis disputet, An liceat Christiano in foro cau-
 sa agere, nullus locus est, qui expresse hoc conce-
 dat, sed Ratiocinatione querendū est testimonium,
 siue ex cognatis, siue ex similibus. Euangelium ap-
 probat iudicia & iudices, ergo nec reliquos iudicio
 tam ministros improbat. Est autem Causidicus iu-
 dicis minister, nam sine Causidici diligentia, opera
 & uoce, Iudex non potest causam cognoscere. Er-
 go sicut iudicis officium, ita Causidici functio pro-
 batur.

Si queratur, An liceat Christiano litigare in iu-
 dicijs, nullus locus aperte concedit, sed ratiocinando
 queritur testimonium. Licet uti alijs civilibus re-
 bus, licet petere defensionem à Magistratu armato
 aduersus latrones, ergo multo magis licet à Iudice
 mereri auxilium ad retinendas facultates petere.
 Item, si Magistratus est honori bonis, ergo Iudex,
 cum defendit Christianum, non præbet ei occasiōē
 peccandi, alioqui non esset ei honori, sed potius des-
 teccori. In hoc statu plurimum ualent loci commu-
 tes, nam ex his multa iudicantur & trahuntur.
 Potest autem totares à Dialectica, cum ex Causa,
 ex Toto, ex Genere ducitur argumentum. Videna
 nest autē, ut sit in Syllogismo bona Consequentia.

D s

Cum si

Cum similia afferuntur, uidendum est, ut similitudinis eiusdem causæ sint. Irenæus eleganter dixit, hæreticorum argumenta nō magis cohærere, quàm si quis uelit finem de arenanectere. Tales erunt in hoc genere ratiocinationes, si non fuerit adhibita Dialectica, quæ iudicat, utrum membra consentiant, utrius aliud ex alio necessario sequatur, ut scriptum est: Ecce duo gladij hic, Igitur à Pontifice necesse est, omnes Reges accipere regna. Hæc non necessario cohærent. Sed infinita exempla quotidie offeret usus.

Translatio propriè est, quod Iurisconsulti uocant Exceptionem, cum non respondetur ad rem, sed opponitur Exceptio aliqua, ut quod non oporteat me coram hoc Iudice causam dicere, quod aduersario non debeat dari actio. De hac re nunc præcipiunt Iurisconsulti, quando profit respondere ad rem, quando non profit. Quanquam autem hæc Rhetorica nō collegi præcipuè ad usum forensem, tamen prodest huius status mentionem facere, ut admoneantur adolescentes, non semper de re respondendum esse, sed ubicunq; fieri potest, arte frugiendum esse iudicij periculum. Profectò enim sapienter dictum est ab Alcibiade, nec immeritò alijs in Prouerbium: ἐξού φύγει, καὶ ζῆτε δίκην.

De genere

DE GENERE DELIBERATIONIS

ratiuo.

GENUS Deliberatiuum uersatur in Suadendo
 ac Dissuadendo, Adhortando & Dehortan-
 tando, Petendo, Precando, Consolando, & similibus
 negocijs, ubi finis est nō cognitio, sed præter cogni-
 tionem actio aliqua. Huius generis plura exēpla re-
 perimur. Et plurimæ scribuntur Epistolæ quotidie
 a patris in hoc genere, cū ab amicis aliquid petunt.

Exordia fiunt ut in alijs causis.

Narratione utimur, cum res poscit: Verum in
 hoc genere sepe accidit, ut nihil adhuc gestum sit,
 quod narrare necesse sit. Propositio sequitur Nar-
 rationem, & cum deest Narratio. sola Propositio-
 ne utimur. Non enim omitti Propositio ulla in cau-
 sa potest. Ac plerumq; ut sit plenior sonus, Propo-
 sitio cum Amplificatione recitatur, ut: Nullum bel-
 lum aut magis necessarium, aut magis pium, aut ma-
 gis è dignitate uestra Principes suscipere potestis,
 quàm hoc bellum aduersus Turcas, qui crudelissimè
 lacerocinium his proximis annis in ipso Germaniæ
 aditu, & in conspectu nostro exercuerunt, uobisq;
 bellum denunciantes, exitium ac uastitatem uniuer-
 se Germaniæ, huic Imperio atq; Religioni Christia-
 næ interitum, uestris liberis atq; coniugibus misera-
 rimum seruitutem minati sunt.

Loci

Loci argumentorum tres sunt :

Honestum.

Vtile.

Facile.

In his comprehendimus etiam Necessarium, & Possibile, qui ideo prætermittuntur in uulgaribus præceptis, quia uidentur esse ἀπὲρ νοῦ, nec indigere monitore. Nam impossibilia non ueniunt in deliberationem. Necessitas autem non solum dubitantes hortatur, sed cogit etiam inuitos. Verum quia hi duo loci interdum non conspiciuntur ab omnibus, Ideo in arte admonendi sunt studiosi, ut quærant eos in causis, ac proferant in lucē, & dicendo illustrent, ut si quis de studijs literarum dicet, nō tantum ostendet, quā sint honesta, quāq; utilia, sed si rectē considerabit res humanas, inueniet etiam necessariam esse literarū scientiam, quia sine doctrina Religionis & Legum, non possunt teneri Respublicæ, neq; hæc ciuilis societas coli. Hæc necessitas, quia nō intelligitur ab indoctis, oratione patefacienda est.

Nascuntur autem hi loci, Honestum, Vtile, & Facile, in locis Dialecticis, definitionum & causarum. Sed quia finis est Actio, non Cognitio, nomina habent à fine, ut animos ad agendum impellant. Expetimus enim bona, uel honesta, uel utilia, si tamen consequi possumus.

Honestas

Honestas autem sumitur ex Legibus diuinis & humanis, adeoq; ex uirtutum definitionibus. Pertinent autem Leges ad causam efficientem, mouent enim hominum uoluntates ad agendum. Eodem & Virtutum definitiones pertinent, cum uerè sint leges. Cum igitur honestas sumatur ex legibus & natura uirtutum, oportet hos, qui hoc genus aptè tractare uolent, locis communibus copiose instructos esse, ut cum adhortabimur Principes ad suscipiendū bellum contra Turcas, Primum de honestate docendi sunt, recitandæ sententiæ ex sacris literis, quæ præcipiunt Magistratibus, tueri subditos, depellere latrocinia. Confutanda est & superstitiosa quorundam persuasio, qui putant Christiano non licere militare, aut bella gerere. Hæc disputatio non uulgarem doctrinam requirit. Ostendendum est enim, quod Euangelium approbet Magistratus, uindictā publicam, iudicia, bella, quod Euangelium sit doctrina de uita æterna & spiritali, nec dissipet policias, sed multo magis confirmet. Iubet enim nos in hac uita corporali atq; ciuili, uti politicis rebus omnibus, sicut hoc aëre, cibo, potu utimur. Interpretanda sunt & dicta quædam Christi, quæ uidentur prohibere uindictam. Hæc enim tantum priuatam uindictam prohibent, non prohibent uindictam publicam, quæ exercetur officio Magistratuum.

Alioqui

Alioqui enim dissentirent ab alijs locis, qui aperte approbant Magistratus, & uindictam Magistratum. Ex hoc exemplo intelligi potest, locum honestatis maxime constare arte, quia hæ disputationes magnam doctrinam optimarum rerum requirunt. Et sepe hic Dialecticis locis utendum est, cum uidelicet prius docendus est auditor quàm adhortandus, ut fit in hac questione de Bello.

Loci ab utili & facili ferè sunt ἀτέλῃ. Nam utilitas sæpe cernitur ab indoctis, quæ cum est manifesta, exaggeranda erit oratione, ut cōtra Turcas, amplificanda est eorum crudelitas, dicendum, quam tam carnificinam in uictos exerceant, quàm turpis & misera seruitus impendeat his, qui non sunt interfecti. Facultas autem posita est in circumstantijs, in comparatione uirium, temporum, locorum.

Dominantur in hoc genere exempla, ut si quis commemoret Carolum, Othonem. patriam aduerbarbaros summa uirtute defendisse, infinitam Hungarorum multitudinem, quæ in Germaniam irruerdt, deleuisse. Imperator Fridericus Sarracenos in ultimas terras in Syriam usq; persecutus est. Nos repellere dubitamus hostes, qui tam procul ex Thracia profecti Germaniam ipsam populati sunt. Affectus etiam in his causis mouendi sunt, qui cum in tota oratione uariè spargendi erunt, tum in peroratione

tionē eligi debent hi, qui sunt acerrimi, nec procul petiti. Nam Perorationes, ut in alijs generibus, continent repetitionem quorundam argumentorum & affectus.

Postquam hanc viam adolescentes cognoverunt, exempla proponenda sunt, quæ longè clarius ostendunt, quid in hoc genere deceat, quàm præcepta. Quæ quidem ad hoc unum excogitata sunt, ut imperitis viam ostendant, ut intelligere exempla possint, & videre Oeconomiam & ordinem omnium partium, & totius orationis formam, animo comprehendi. Plena autem exemplis sunt Poëmata, Historiæ, Epistolæ. Sed ego uelim præceptores ex Livio eligere exempla, quæ cum & propter rerum magnitudinem, & propter sonum orationis illustriora et grauiora sint, magnam uerborum & sententiarum copiam suppediant.

Pertinent ad Suasorium genus, & in sacris literis Adhortationes, Consolationes, Deprecationes, ut in Psalmo Miserere, sæpe est repetita propositio, ac petitio, insertæ sunt passim querelæ. Argumentum ducitur ab honesto, quod misericordia Dei fiat illustrior, si ignoscat. Simile est loco utilitatis, quod promittit se uicissim gratum fore, prædicaturum hoc beneficium, redditurum uera sacrificia, scilicet, spiritum contribulatum. Ita obiter alludit ad locum
communens

communem de Sacrificijs, quod Ceremoniæ tantum
sint signa uerorum sacrificiorum. Semper autem fi-
nis querendus est. Adhortationes iubent aliquid
agere. Consolationes iubent expectare auxilium
à Deo. Deprecationes petunt aliquid nobis concedi.

DE GENERE DEMON- stratiuo.

Demonstratiuum genus continet Laudatio-
nem & Vituperationem, sed multum inter-
est, utrū personæ tractentur, an facta, aut res. Alijs
enim locis utendum erit in laudatione Personæ, alijs
in laude Factorum ac Rerum.

Cum laudamus Personam, ordine narramus hi-
storiam, & rerū seriem in dicendo sequimur. Sunt
igitur loci personarum, Patria, Sexus, Natales, In-
genium, Educatio, Disciplina, Doctrina, Res ge-
stæ, Præmia rerum gestarum, Vitæ exitus, Opinio
post mortem. Hic ordo historiæ magis decet in lau-
dationibus, quàm quod initio quidam, quasi in scho-
lis philosophantes, partiuntur bona in tria genera,
Naturæ, Animi, & Fortunæ bona. Et cum ad hæc
capita singulas partes historiæ accommodare uo-
lunt, rerum ordinem confundunt. Ceterum, loci
illi communes, quare Naturæ bona, quare Fortunæ
bona, laudem mereantur, quantum præstent Animi
bona

bona dotibus fortunæ, prudenter historiæ per occasionem intertexi debent.

Exordia in hoc genere liberiora sunt, ut in Epithalamijs aut Epicedijs apparet. Interdum à pompa publica, interdum ab effectu aliquo, à querela, uel Gratulatione inchoantur. Reliqua oratio perpetua quadam historiæ narratio est, in qua tamen præcipua decora amplificatur, et ad admirationem atque imitationem proponuntur. Sed quoniam extant exempla, in quibus ratio huius generis tractandi cerni potest, nihil opus est longioribus præceptis. Isocrates reliquit Laudationem Euagoræ, Plinius Traiani. Extat et ab Erasmo scriptus Panegyricus lectu dignissimus, de Philippo Rege Hispaniæ.

Sunt Psalmi quidam generis Demonstratiui, qui describunt Christum, hi possunt haberi pro breuius Panegyricis, ut Psalm. Dixit Dominus. Item, Psalm. 67. Exurgat Deus. Pingit enim ueluti triumphalem pompam Regis, orditur ab Imprecatione et Gratulatione, nam hostibus Christi malè precatur, gratulatur autem pijs. Narratio continet pompam: Venit Dominus, et ducit secum exercitus Euangelizantium. Ex his sunt descripti Principes Prouinciarum Apostoli et Episcopi, qui Prouinciæ afflictae et uexatae recreant. Ascendit Dominus in altum, ducit in triumpho captiuos distribuit

E

dona

dona militibus ac populis suis, minatur hostibus supplicia, præcedit populus ac sequitur, qui canit triumphale carmen. Hæc ferè summa est Psalmi, quem si quis hoc modo ad artis præcepta conferet, planius intelliget & animaduertet, qui loci propriè ad Christum accommodandi sint qui tribuât ei diuinâ potentiâ.

Quamquam autem oratio in hoc genere perpetua Narratio est, tamen incidunt interdum loci, qui habent aliquam disputationem, ubi Confirmatione, & Confutatione utimur, ut si quis laudabit C. Cæsarem, excusabit eum, quod bellum aduersus patriam mouerit, quia inimici, cum ei beneficium populi eriperent, priores bellum indixerint ac mouerint. Quare non intulit patriæ bellum, sed iniustam uim à suo capite depulit, cum Pompeius negaret se ullas condiciones pacis admissurum esse, nisi allato ad se Cæsaris capite.

Super sunt aliæ species, cum factum aut rem certam laudamus. In hoc genere omnes partes existere possunt. Exordium, Narratio, Confirmatio, Confutatio, Conclusio. Locos mutuamur ex genere Deliberatiuo. Honestum, Utile, Facile, aut Difficile, ut si quis laudet factum Imper. Lotharij Saxonis, qui Romanas leges, quæ ad id tempus post occupatâ Italiâ à Gotthis in Bibliothecis latuerant, in forum reuocauit, & constituit, ut in Imperio ius ex illis legibus diceretur

dicere tur. Primum honestatis loco utemur, quod de
ceat Principem efficere, ut Respub. leges habeat op
tunas. Sumemus argumenta, non solum à Lothario
persona, uidelicet à Principis officio, sed etiam à re,
hoc est à dignitate legum Romanarum, quod plene
sint humanitatis, prudentie ac iustitie, quodq;
nulla gens unquam meliores leges, & magis con
suetas naturæ habuerit, quàm populus Ro
manus. Ab Utile erit argumentum, quod certæ le
ges mutant tranquillitatem publicam. Lotharius
igitur utiliter consuluit Reipublicæ, quod ad om
nem posteritatem ciuitates tranquilliores reddi
dit. Nam antea nullo certo iure utebantur ciuita
tes, sed Magistratus pro suo arbitrio ius dicebat.
Eares cum tyrannidi uicina sit, periculosa est ciui
tatibus. Alibi habebant barbaricas leges, uidelicet
Salicis, hoc est, Aulicas leges Francorum, quæ mul
ta contra humanitatem constituiebant. Quare eti
am harum gentium mores reddidit mitiores Lotha
rius, propositis legibus humanioribus. Nam mores
etq; opiniones hominum magna ex parte imitantur
leges. Hic conferri potest Lotharius cum ueteri
bus legum latoribus, cum Solone, cū Iustiniano. Ha
bet hic laudē Difficulus, quia pauci Principes ocio
si suscipiunt curam emendandarum legum. At Lo
tharius maximis occupatis bellis hoc egit. Possunt

E

addi loci

addi loci communes de nostrorum Principum ingenijs, quod cum scientia Reipublicæ gerendæ, prudentia, magnitudine animi, fide, ac iusticia pares fuerint laudatissimis Principibus apud Græcos & Romanos, minimè sunt existimandi barbari. Ad hoc genus pertinent Gratiarum actiones, in quibus beneficia commemorantur & amplificantur. Tales sunt orationes Ciceronis de suo reditu, & pro M. Marcello.

Eodem modo Res laudantur, ut Artes, Philosophia, Eloquentia, Leges, Medicina, Pax. Honestas sumitur ex causis efficientibus, uidelicet, ab inuentoribus, ut Philosophia est donū Dei. Sicut enim diuinitus oculis lumen contigit, ita menti ueritas, seu uerum iudicium diuinitus donatum est. Utilitas sumitur ex finibus. Philosophia ostendit præsidia uitæ, disciplinam de moribus ciuilibus, Leges, Medicinam, Numeros, Mensuras, quæ res omnes in hac tota uita maximè necessarie sunt. Interdum autem facilitas, interdum difficultas laudanda erit, idq; ad consilium Oratoris pertinet, considerare, quid deceat. Quod quidem præceptum, ut quid deceat animè maduertamus cum in tota uita, tum uerò in dicendo uel maximè requiritur. Nusquam enim magis lucet decorum, quàm in dicendo, cum id sit præcipuū, ac maximū & difficillimū operū humanorū omnium.

De locis

DE LOCIS COMMVNIBVS.

Breviter complexi sumus communissima praecepta de inuentione, de quibus ingentia volumina Graeci composuerunt. Verum ego non admodum opus esse longioribus praeceptis in hac parte iudico. Nam uia quadam cognita, postea res non in libellis Rhetoricis quaerendae erunt, sed tum à communi prudentia, tum ex alijs artibus sumendae. Etenim haec praecepta non tam ad inueniendum conducunt, quam ad eligendum idonea, cum res ex alijs artibus offerantur. Deinde cum imitatio magis efficiat eloquentes, quam ars, praecepta traduntur adolescentibus ad hoc, ut adiuent eos in legendis orationibus disertorum, quia aetas illa non potest longas causas animo complecti, nisi res et argumenta certis locis, quasi notis discernantur. Addemus autem ad inuentionis praecepta unum quod maximam vim habet in omnibus disputationibus, uidelicet, ut Hypothesin transferamus ad Thesin. Vocant autem Hypothesin negotium de quo controuersia est, circumscriptum circumstantijs, ut: Sit ne bellum moueā aduersus Turcas. Thesin uocant generalem questionem, ut liceat ne Christiano bella gerere. Facile autem iudicari potest, cum de Turcico bello dicendū est, omnia pleniora atq; uberiora fore, si à specie ad genus oratio transferatur, et de Magistratus officio, de

cio, de bello in genere dicatur, quàm piùm, quàm sanctum officium Reges faciant, si has gentes diuinitus ipsorum tutelæ commissas, aduersus Turcicum latrocinium defendant. Hoc præcipiunt apud Ciceronem Antonius & Crassus, ut consideremus, qui loci communes hæreant in causa, quorum alij totam causam continent, in quibus Thesis uersatur, alij incidunt obiter. Ac Thesis illa cum habet peculiarem interdum in oratione locum, tum uerba & sententias gignit in omnibus partibus orationis. Et præter hanc uariè alluditur ad alios locos, qui obiter incidunt, ut Cicero pro Milone, cum dicit Clodium Deo propter uiolatas religiones pœnas dedisse, alludit ad locum communem, & breuiter probat Deum esse, & hunc mundum à Deo gubernari. Sed sumamus exempla ab Ecclesiasticis concionibus, quæ prorsus ociosæ erunt, nisi ad præcipuos locos doctrinæ referantur. Si quis enarret historiam Davidis, quomodo propter admissum adulterium à Propheta obiurgatus sit, locus communis erit de Pœnitentia. Etsi enim & de Adulterij turpitudine multa dici possunt, tamen delectus adhibendus est locorum, & excerptus is, qui maximè proprius est doctrinæ Christianæ. Porro in hac historia omnes Pœnitentiæ partes egregiè depictæ sunt. Habet enim non solum Obiurgationem, sed etiam Absolutionem, quam

nem, quam in sacris historijs præcipue querunt pie-
 mentes. Ac Christus ipse docet nos hoc artificium,
 qui sepe transfert Hypotheses ad Theses, ut cum
 excusat Apostolos de uiolata traditione Phariseo-
 rum, incipit in genere de traditionibus illis concio-
 nari. Cum adfertur ad eum historia de crudelitate
 Pilati, grauissimam concionem habet de Pœniten-
 tia, Luc. 13. Adhibentur autem loci communes
 et ad probandum et ad amplificandum. Etenim ferè in
 omni probatione, maior nascitur ex aliquo cõmuni
 loco. Idq; diligenter obseruent studiosi, ut sciant ubi
 situs locorum communium, quos qui prudenter
 eligit, is demum poterit et τὰ κοινὰ καὶ νεώτερα, cū
 uolet, et quod difficilius est, τὰ καὶ νεώτερα καὶ κοινὰ tra-
 ctare. Ac uoco Locos communes, nō tantū uirtutes
 et uitia, sed in omni doctrinae genere præcipua cas-
 pita, quæ fontes et summam artis continent. Neq;
 tamen omnibus ubiq; utimur, sed unusquisq; sciat se
 debere suæ artis, præcipuos locos tenere, ut cum ali-
 qua de re dicendū erit, statim offerant se idonei loci.
 Quidam putant se locos communes tenere, cum de
 uarijs rebus coaceruas sententias habent, quas pas-
 sim ex Poëtis et Oratoribus excerpserunt. Et quia
 iudicant hanc coaceruationem insignium dictorum
 perfectam esse doctrinam, nihil habent consilij in le-
 gendis autoribus, nisi ut inde tanquam flos, dicta

quædam decerpant. Interim nullam artem perfectè discunt, nullum scriptum totum intelligunt, nusquā totum orationis genus considerant. Hoc studium exiguam habet utilitatem, & hoc nomine plurimum nocet, quia in stultis doctrinæ persuasionem parit, qua nihil est perniciosius. Sciendum est igitur, ita locos communes rectè cognosci, si artes illæ in quibus uersantur, perfectè cognitæ fuerint. Et ut locos communes aptè in causis intertexere possimus, opus erit perfectæ eorum cognitione. Verum quia in ciuilibus negocijs sæpe existunt disputationes de uirtutibus, de uitijs, de fortuna, de legibus, de Consuetudine. Ideo Rhetores horum locorum præcipuè mentionem faciunt, qui tamen neq; perfectè intelligi, neq; copiose ac uariè tractari possunt, nisi cognitis illis artibus, in quibus uersantur. Quare necesse est ad bene dicendum addere studium omnium maximarum artium, Philosophiæ, doctrinæ Religionis, Iuris & Historiarum.

Interim tamen hoc studium colligendi dicta scriptorum, habet aliquā utilitatem, præsertim in adolescentia. Habent enim multa lumina uerborum, & multas figuras, ut elegans metaphora est in uersu de experientia. Discipulus est prioris posterior dies. Neq; solum propter uenustatem citantur, sed etiam propter auctoritatē, habent enim uelut pondus testimoniij

monij, quia à magnis uiris prodita sunt, sicut Virgilius Ennianos uersus suo poemati propter grauitatem inseruit. Et Cicero multa citat, ut, quamobrem ἐν ἑξημέτερον illud teneto, neruos atq; artus esse sapientiae, non temerè credere. Ad haec pleraq; dicta continent grauissima praecepta, quare non solum ad ornandum, sed uelut leges atq; oracula ad confirmandum proferuntur, quale illud est apud Linaum, de nō mutanda forma Reipublicae, & quod praesentia incommoda dissimulanda sint, quia mutatio maiora mala paritura sit. Nota mala inquit optime, quod à Plauto sumptum est, & Graeci μὴ κί-
νῃς κακὸν ἐν καίμῳ. Interdum etiam bre-
ue aliquod dictum ita rem definit, ut magis ostendat eam, quam proluxae disputationes Philosophorum, ut definitio legis apud Demosthenem. Quare haec diligentia colligendi sententias, non solum uerborum copiam alit, sed nonnihil etiam ad rerum cognitionem conducit. Sed tamen ut copiose & uarie tractari loci cōmunes possint, accedere oportet ex ipsis artibus perfectam doctrinam. Ceterum ad colligendas sententias, etiam adhibenda est ratio quaedam. Nam & memoria adiuuabitur, cum ordine distribuerimus eas in certas classes, & haec distributio rerum inter se ordinem ostendet. Est autem & haec quaedam pars eruditionis, rerū ordinem, initia,

E 5

& pro

et progressionem uidere. Optima autem in distric-
tione Oeconomia erit, si sequemur artium disci-
mina. Cauendum est enim, ne confundantur artes,
sed obseruandum, qui loci sint Theologici, qui sint
Philosophici. Ac Philosophici possunt peti ex par-
tibus hominis, ratio, artes, prudentia, uirtus, affe-
ctus, consuetudo, corpus, forma, ætas, fortuna, diui-
tiæ, oeconomia, coniugium, educatio liberorum, po-
litia, Magistratus, lex, bellum, pax. Facile est au-
tem genera partiri, et uidere quæ sententiæ, quæ
exempla, quæ similitudines, in qualibet specie collo-
cari debeant. De hac ratione annotandi extat Ro-
dolphi Agricolæ Epistola, quam uelim adolescenti-
bus proponi ad uerbum ediscendam.

DE AFFECTIBVS.

VT loci communes sparguntur in orationem,
ita affectus oportet ac motus quosdam ora-
tioni addere. Affectus autem oriuntur ex locis ex-
petendorum ac fugiendorum, quos in genere Suasor-
io et Demonstratiuo recensuimus, uidelicet, ex bo-
nesto, turpi, utili, et inutili. Nam honesta atq; uti-
lia merentur amorem. Turpia, abhorrentia à natu-
ra, iniusta, damnosæ, oderunt homines. Misericor-
diam mouet calamitas, seu fortuna indigna ætate,
genere, uirtute. Hinc intelligi potest, in qualibet
oratione

oratione affectus in ijs partibus existere, in quibus tractantur loci communes de uirtutibus & uitijs. Sed tamen illi ipsi loci, certum genus uerborum requirunt. Nam alij affectus sunt leniores, qui uocantur *nitui*, qui blandis uerbis effertur, quae significatione humanitatis atque officij praebet, quale hoc est apud Vergiliam:

Omnia in Aescanio chari stat cura parentis.

Familiaris exordijs Epistolarum & orationum, commemoratio officij, in qua decet nos animorum sensus atque inclinationes, quae *nitui* uocantur, exponere, ut ad Lentulum: Periuicundae mihi fuerunt literae tuae, ex quibus intellexi te perspicere meam in te pietatem.

Alij sunt affectus uehementiores, qui dicuntur *tristitia*. In his utendum est atrocibus & tragicis uerbis.

Ducuntur autem ex omnibus locis Dialecticis amplificationes, ad impellendos animos, exaggerata uel dignitate, uel turpitudine rei, ut ab exemplo Liuius in Pleminium. Nec hominis quidquam est praeter figuram & speciem, neque Romani ciuis praeter habitum, uestimentumque, & sonum Latinae linguae, Pestis ac belua immanis, qualem fretum quondam, quo ab Sicilia diuidimur ad perniciem nauigantium circum sedisse fabulae ferunt. Sed in primis ualent Hypotyposes, cum signa & gestus commemorantur, cumque imago aliqua in oculos incurrit, quae uim oculis atque animo effert, ut apud Vergilium de Mezentio:

Mortua

Mortua quinetiam iungebat corpora uiuis.
Et hoc genus infinita exempla extant apud Poëtas
& Historicos.

DE DISPOSITIONE.

Cicero nullam partem scribit plus ad uictoriam
conducere, quàm dispositionem. Cum enim ma-
xima uis sit opportunitatis, plurimum refert, quo lo-
co singula dicantur. Illud certe constat ordinem ora-
tionis ad rerum perspicuitatem plurimum conferre.
Quare & in legendis aliorum orationibus ma-
nere prodest auditoribus dispositionem ostende-
re, quod hac animaduersa, omnia facilius percipian-
tur. Cum enim imperiti non possint longas & diffi-
ciles disputationes intelligere, si semel decurrant
oculi per uniuersum corpus orationis, necesse est or-
dinem, regionesq; partium ostendere, ut singula
membra considerari queant, & iudicari quomodo
consentiant, Atq; hæc diligentia quantum habeat
utilitatem, exempla demonstrant. Quantum enim
lucis attulimus Epistolæ Pauli ad Romanos, osten-
sa dispositione, quam qui nō animaduenterunt, adeo
non intellexerunt Paulum, ut qua de re ageret, ne
suspiciari quidem potuerint. Vbi proponat, ubi
disputet, ubi desinat non uidebant, itaq; uelut hospi-
tes in

tes in ignota regione errabant, si quando in eius disputationes inciderant.

Porro hæc pars artis, cum quidem sit utilissima, non perinde difficilia præcepta habet. Nam ea quæ tradunt Rhetores, perquam leuia & puerilia sunt, ut primo loco dicatur exordium, deinde narratio, hanc sequitur propositio, de qua dimicatio est, deinde confirmatio, postea confutatio, Extremus locus tribuitur perorationi. Ac profecto mirum est, cum hunc ordinem indicendo natura ostendat etiam indoctis, tamen homines literatos interdum harum partium seriem in scriptis aliorum iudicandis, non uidere. Neq; tamen ita accipi debent hæc præcepta, tanquam leges de rebus capitalibus in æs incisæ. Cedunt enim interdum utilitati. Nam & Cicero quedam præiudicia tractat in causa Milonis ante narrationem. Et pro Sylla confutatio præcedit confirmationem. Quam prudenter distribuit Demosthenes prodi sequens in longa & multiplici causa omnes partes, suo quodam usus consilio, cum iisdem de rebus accusator Aeschines, longe alium ordinem instituisset. Et hæc in legendis doctorum orationibus sixovovice consideranda est, non solum ut aliena scripta rectius intelligamus, sed ut nos quoque discamus uidere in nostris causis, quid quo loco primum valeat, quæ deceat in aditu, quæ res nelut in
prima

prima acie plurimum profecturæ uideantur, quæ debeant in turba latere ne noceant. Hæc nō possunt in arte tradi. Nemo enim omnia tempora atq; negocia complecti potest. Sed exempla admonere & acuire studiosos possunt, ut quid deceat obseruent, & cum ad causas accesserint, se ipsi consulant, cum de ordine, tum de alijs multis rebus. Multa enim in omnibus contentionibus à nobis ipsis petere cogimur, ad quæ doctrina atq; exercitatione præparare nos statim à prima pueritia debemus.

In disponenda Narratione rerum seriem plerūq; sequimur, perinde atque fit in historijs. Atq; hæc sunt, quæ ferè docent Rhetores de dispositione, cū quidem aliarum partium dispositio multo difficilior sit. Non enim temerè in dicendo eundem est, ut dicē solet, quò pedes feriant. Sed prospiciendus est finis aliquis quasi meta, quo certo itinere perueniamus.

Tradam igitur unicum præceptum, idq; breue, quod ostendet uiam, quomodo partes in principijs atq; in cōtentione disponantur, quā uiam si animaduuerterint adolescentes, plurimum adiuuabuntur & in inueniendo, & in disponendo, & in iudicandis aliorum scriptis. Est autem hoc præceptum, ut meminerint in principijs & in contentione argumentationes existere, quarū necesse est ea esse membra, quæ traduntur in Dialecticis, quod ut planè perspicere possit,

possit addemus exempla. Ac primum de Exordijs sciendum est, raro in Exordijs Syllogismos esse, sed plerumq; ea constare Enthymematis, quæ nunc ita appellantur.

Initio ponitur aliqua sententia, tanquam Exordij propositio, cui postea subijcitur ratio. Ita absolutum est Enthymema, sed inchoatum à consequente. Ferè enim in sermone probationi anteponitur propositio. Porro antecedens probatio est, consequens propositio. Deinde interdum sequitur aut alia probatio, aut amplificatio, aut aduersatiua. Quare et Græci locuerunt Exordium quatuor sententijs contineri. Quanquàm enim sæpe plura sunt membra, tamen significare uoluerunt, Exordij partes debere quasi argumentatione aptè coherere. Prima pars *πρότασις* est. Secunda *κατασκευή*. Tertia *ἐπιόλοσις*. Quarta *ἀντίωσις*. Et si autem non omnia Exordia similia sunt, tamen pleraq; Cicero hoc modo cõponit. Pro Archia initio ponit *πρότασις*: Si quid in dicendo possum, præcipuè Archiam eloquentia mea tueri debeo. Sequitur *κατασκευή*, quæ est ratio propositionis: quia Archias adiunxit hæc mea studia. Deinde *ἐπιόλοσις*, conclusio Enthymematis: Si mea eloquentia alijs profuit, quanto magis isti prodesse debet, à quo excitata est. Hic inseritur Aduersatiua: Sed miretur aliquis, quomodo

Orator

Orator à Poëta adiuuari possit. Hanc quoq; absoluit uno Enthymemate, quia artes inter se cognatae sunt. Deinde ἀξίωσις, petitio, ut se de causa dicentem, audiant. Nec huius formae ualde dissimilia sunt alia exordia. Interdum propositioni statim opponitur aduersatiua. Interdum inseruntur quaedam breues amplificationes, ut pro Marcello πρότασις. Cum haecenus tacuerim, nunc redeundum est mihi ad ueterem dicendi consuetudinem, κατασκευή, quia beneficium Caesaris non possum tacitus praeterire, ἀπὸδότησις. Nam absente Marcello carebam socio huius laboris: nunc eo restituto, libenter redeo ad pristinam dicendi consuetudinem. Hic accedit amplificatio per translationem. Hoc beneficium Caesaris ad Rempub. pertinet. Significat enim Caesarem uelle Rempublicam conseruare. Neque multo aliter disposuit Demosthenes exordium πρὸς τὸν Περικλέα, πρότασις, Peto, ut mihi concedatis, secundum leges, ut pro me dicam, nec assentiamini ad uersario. Sequitur exaggeratio periculorum, et quaedam breuis occupatio. Postea κατασκευή, res ad me pertinet. Deinde ἀπὸδότησις, Peto, ut me audias sicut leges praecipunt. Et accedit amplificatio ex interpretatione legis. Ad Roma. πρότασις. Gratulor uobis cognitionem Euangelij, et optarim mihi contingere, ut coram uos docere possim.

Aduersatiua

Aduersaria, sed hactenus non licuit, uerū opto, ut aliquādo liceat mihi ad uos proficisci. καὶ ἄρα οὕτως, quia debitor sum Graecis & Barbaris. Alia ratio, in qua inest quaedā occupatio. Nec pudet me Euāgelij.

Confirmationes & Confutationes partim Syllogismi, partim Enihymematis constant. Verū illud sciendum est, Orationem, & si habet certas regiones, tamen & liberiores & pleniores esse, quam sunt illi concisi ac nudi Dialecticorum Syllogismi. Plerumq; autem à minore inchoatur argumentatio, ut pro Celio. Audistis cum pro se diceret, audistis autem eum accusaret, genus orationis, facultatem, copiam sententiarum atq; uerborum, quæ uestra prudentia est perspexistis, atq; in eo non solum ingenium eius elucere uidebatis, quod sæpe etiam si industria non aditur, ualet tamen ipsum suis uiribus, sed inerat, nisi me forte propter beneuolentiam fallebat, oratio, & bonis artibus instituta, & cura & uigilijs elaborata. Hæc minor est. Sequitur maior. Atq; scitote Iudices eas cupiditates, quæ obijciuntur Celio, atq; hæc studia de quibus disputo, nō facile in eodem homine esse posse. Et in hoc cōmuni loco Cicero aliquantisper commoratur. Conclusio uerò in proponēdo recitata est. In Celio nulla reperietur luxuries. Comparent igitur syllogismi membra, quæ et si tria regione circūscripta sunt, tamē nō tā angustis

F

finibus

finibus inclusa coercentur, ut Dialecticorum syllogismi, qui propter breuitatem in pugna non satis uirium habent. Rarò à maiore inchoatur Syllogismus, ut pro Milone. Maxima illecebra peccandi impunitatis spes est, hæc fuit in Clodio, non in Milone. Sed plus Enthymematū est in omnibus orationibus, quæ facile agnosci & iudicari possunt, ut pro Milone. In nobis est quædā mens, quæ ciet atq; agit corpus ergo multò magis ille perpetuus naturæ motus, mente quadā æternaregitur. Sūt & hæc Enthymemata Clodius oderat Milonem, igitur credibile est eū fecisse insidias. Facile igitur intelligent studiosi, quomodo in procemijs & in cōtentione partes collocari atq; distribui debeant, si dialectica præcepta animo intuebuntur, & tamen in uestiendis & ornādis sententijs, oratorū cōsuetudinē sequētur. Atq; has quasi regiones Dialecticorū, præcipuè mihi uidentur obseruare Demosthenes & Cicero, quos habuisse maximā ordinis curā res ostendit ipsa. Plurimū autē & in inueniendo adiuuabūtur studiosi, si meminerint posita aliqua propositione, deinde nō procul ab ea discedendū esse, sed quærendā esse eius propositionis uel rationē, uel amplificationē, uel aduersatiuā. Nā hæc cū in uicinis locis nascātur, ultro se offerent, præsertim his, qui mediocri exercitio styli ita se assuescecerunt, ut cum aliquid institunt, percurrere animo uicinos locos possint. ΤΕΛΕΘ.

LIBER SE

CVNDVS.

DE ELOCVTIONE.

Inuentionem ac Dispositionem sequitur in arte Elocutio. Prima enim de rebus deliberatio est, quæ cum excogitata atq; inuenta sunt, deliberandū est, quo ordine sint explicandæ. Magna enim uis est ordinis, cum in alijs rebus, tum maximè in docendo, & quod in Oeconomia Xenophon scripsit ἐν δὲ τῷ οὐτὼς οὐτὶ εὐχεσθῶν οὐτὶ καλῶν ἀντιπαρποις ὥς ἢ τὰ ξίς, hoc in oratione maximè cerni potest, quæ si rebus ordo desit, simpliciter est sine mente sonus. Neq; uerò non extant multa huiusmodi confuse & perturbatè scripta, frè in omnibus artibus, quæ quantum remorentur discentes, nō est obscurum. Tertiæ Deliberatio de uerbis est, quo genere orationis res à nobis excogitata, exponendæ atq; illustrandæ sint. Est itaq; Elocutio, quæ dilucida & perspicua oratione res exponit. Neq; uerò minus in hac parte, quàm in cæteris elaborandum est. Nares sine lumine uerborū intelligi nequeunt, quare initio illius operis error illorū reprehendendus est

F 2

qui

84 LIBER SECVNDVS

est, qui contemnunt elocutionis præcepta, & falso arbitrantur eloquendi rationem, non necessitatis causa, sed ad inanem ostentationem excogitatæ esse. Hic error in causa est, quare & olim dicendi studia intermissa sint, & nunc negligentur, quæ ex re infinita extiterunt incommoda. Postquam enim dicendi ratio neglecta est, artes omnes confuse & obscure tradi cœperunt, quia percipi res nequeunt, nisi uerbis expositæ significatibus ac notis. Ad hæc ita coniuncta sunt natura, ut qui in elocutione negligentes sunt, multò sunt in dispositione negligentiores. Et quia rationem loquendi non attendunt, sæpe in rebus iudicandis, quæ non perspicui possunt, nisi cognito genere orationis, hallucinantur. Si quis uolet, sumat exempla uel à Theologis uel à Iurisperconsultis, sunt enim ubiq; obuia. Quare ita sentiendum est, totam eloquendi rationem necessitatis causa excogitatæ esse, quia certo genere orationis opus est, ad explicandas animorum cogitationes. Quis enim dubitat uerba notas esse rerum, quæ ut semper intelligantur, debent esse certæ? Sæpe etiam necessitas postulat aliquid exaggerari & amplificari, ut illi quos docemus intelligant, rem esse maximi faciendam. An qui de religionibus aut de legum & magistratuum dignitate uulgus docet, non studebit efficere, grandi sono orationis, ut hæ res tantæ uideantur alijs

tur alijs esse, quanta re ipsa sunt. Pictores efficiunt
 ut alia uideantur humiliora, alia magis emineant,
 & sint excitatiora, quanto magis in dicendo idem
 faciendum est, cum bona pars uitae regatur oratio-
 ne, & sepe de maximis rebus homines docendi
 sint. Quid, quod illi qui maximè contemnunt Rhet-
 orum, tamen affectant huius artis laudem. Cogit
 enim eos natura rerum, ut uerbis illustrare aut am-
 plicare ea quae tractant conentur. Hic uerò quàm
 ineptè rhetoricantur, quanto scèlicius hoc facerent
 si artem à prudentissimis hominibus ad eum usum
 traditam adhiberent. Ac si tantum uoluptas capta
 retur ex hoc studio, tamen esset res liberalis, ac ma-
 ximè digna homine bene dicendi cura. Nulla res
 enim, nullus cultus, magis ornat hominem, quàm su-
 auis oratio. Neq; Musica dulcior aut iucundior au-
 ribus, aut mente percipi ulla potest, quàm æquabi-
 lis oratio, constans bonis uerbis ac sententijs. Qua-
 re si quem nulla uoluptate talis oratio afficit, is
 longè à natura hominis degenerauit. Verissima
 sunt quae dico, & ostendere possem exempla homi-
 num, qui hæc studia contemnunt, quorum feri mo-
 res ostendunt, quantum ab humanitate absint. Ac
 nisi longum esset, ostenderem pluribus uerbis hæc
 studia faciendæ orationis, mores reddere mitiores.
 Sed hæc encomia artis putant aliqui in Scholis magis ex

gis ex more dici, quàm quod res ita se habeat. Verum olim inter ipsa negotia comperietis has laudes harum artium non esse temerè confictas. Ac ut rediam unde digressus sum. Si tantum uoluptati seruiret Elocutio, tamen non esset negligenda tam suavis musica. Nunc ut ceteræ artes primum inuentæ sunt, propter nececessarios usus, usum autem secuta est alicubi uoluptas. Ita hanc artē coegit initio querere necessitas, erat enim certum sermonis genus eligendū, quod intelligeretur. Erat interdū aliquid amplificandum & exaggerandum. Postea ut gratior usus esset aliquid etiam uoluptati aurium datum est. Quidam disputant in graui oratione indecorum esse ornatum. quemadmodum in matrona honesta, fucus detestabilis est. Sed hi falso putant oratorium ornatum fucum esse præter naturam accersitum. Natiua facies est orationis, de qua hic præcepta traduntur. Hanc qui corrumpunt, monstrosam efficiunt orationem, ut pictores monstrosas formas pingunt, cum naturam non rectè imitantur.

TRES PARTES ELOCUTIONIS.

VNiuerſa eloquendi ratio conſiſtit in tribus rebus. Primum in ſermone grammatico. Deinde in figuris. Tertio in amplificationibus. Crasſus apud Ciceronem lib. 3 requirit in Elocutione quatuor

tuor partes, ut latinè, ut dilucidè, ut ornatè, ut aptè dicatur. Ego idem uerbis nonnihil mutatis trado, & ut Ciceronis sententia melius intelligi possit, & ut cognatio grammatices cum Rhetorica cerni queat. Ut enim præcepta de Inuentione multum à Dialéctica mutantur, ita Elocutio plurimum sumit à Grammatica. Nam latinè & dilucidè loquendi ratio, in Grammatica traditur. Ornatè uerò loquendi, duas habet partes apud Ciceronem: Figuras & Amplificationes. Aptè loqui est decorum obseruare.

Est itaq; prima Elocutionis pars Sermo grammaticus, qui constat uerbis usitatis, proprijs ac significatibus, quæ iuxta grammaticæ præcepta, certa ratione coniungi & construui debent. Cū igitur res elegimus & disposuimus in animo, prima erit cura ut eo grammatico sermone efferamus. Non enim potest intelligi oratio, si constet uerbis ignotis, & alienis à consuetudine bene loquentium, aut si constructio uiciofa sit. Primum igitur adolescentes præstare debent, ut magnam copiam grammatici sermonis habeant in promptu, neq; enim exigua laus est, proprijs uerbis, etiam sine alio ornatu, nudas res explicare posse. Quemadmodum fit plerunq; in Comædijs & Epistolis. Et multi Oratores in foro quondam hoc uno genere dicendi contenti fuerunt, quemadmodum Lysias, & alij qui tenue quoddam filum

orationis amauerunt. At nostris temporibus satis magna laus est, hanc facultatem grammaticè loquendi consequi. Nam in his moribus, & in alia lingua, pauci reliquas uirtutes Elocutionis addere possunt, Vt uidelicet figuris utantur non ineptis aut intempestiuis, aut magna cum grauitate, & magna uel aliquid amplificent. Facile est enim iudicare, quantum eloquentia istorum, qui nostris temporibus maxime clari sunt, in illis grauioribus uirtutibus claudicat. Quare confirmandi sunt adolescentes, ut sciant se multum profecisse, cum hoc affecuti sunt, ut non destituat eos copia grammatici sermonis, etiamsi perfectius quiddam efficere non possunt. Voco autem Grammaticum sermonem, qui non solum uerbis latinis constat, & Syntaxin habet consentientem puerilibus regulis, sed etiam in quo phrasis & uocum coniunctio, imitatur consuetudinem eorum, qui eleganter & uerè latinè, & non molestè locuti sunt. Hac de re infra plura dicemus, cum de imitatione disputabimus. Itaque cum summam laudem in dicendo habeat perspicuitas, in primis adsit copia proprii sermonis, qui res sine ambiguitate, signatè exprimat. Fugienda est in sermone peregrinitas, & illam licentiam gignendi nouum sermonem nullo modo permittamus nobis, qua in Scholis immodicè utuntur. Tamen si alicubi peregrinis

peregrinis uocabulis utendum est. Alia forma nunc
 est imperij, Religio alia est, quàm Ciceronis tempo-
 ribus. Quare propter rerum nouitatem interdum
 uerbis nouis uti conuenit, quæ tamen usus molliuit,
 quem penes arbitrium est, & uis & norma loquen-
 di. Interim tamen tota orationis structura & Phra-
 sis, non abhorreat à Latina consuetudine, alioqui
 enim non poterit intelligi. Plerumq; etiam isti, qui
 nouum sermonis genus fingunt, res amittunt. Ut
 enim nouum sermonem excogitant, ita nouas res
 somniant, dum ineptè affectant laudem subtilitatis.
 Et tamen res illæ inspectæ, nihil esse deprehenden-
 tar, nisi inania somnia. Quia notæ res omnes, uer-
 bis exponi notis & significantibus possunt. Exem-
 pla extant infinita in omnibus artibus, ubi sæpe in-
 eptè finguntur noua uocabula, ut Realitas Obiecti-
 ua, Subiectiua, apud Scotistas. Olim Platonici, non
 intelligentes Platonem, meras nugas de Ideis finxe-
 runt: finxerunt & Virtutes purgatiuas, & nescio
 quas præterea. Hos imitatus Dionysius, non minus
 fuit ineptus, cū de uillare graui lectorem doceat, ta-
 men illo inusitato genere orationis mirificā expecta-
 tionem de se concitat apud imperitos. Inepta sunt
 & illa à Stoicis conficta $\pi\sigma\omicron\upsilon\gamma\mu\lambda\acute{\iota}\alpha$, & $\alpha\pi\omicron\varsigma$
 $\pi\sigma\omicron\upsilon\gamma\mu\lambda\acute{\iota}\alpha$. Amauerunt tale dicendi genus &
 hæretici, ut Valentinianus excogitauit quadrigas

αἰῶνι. Nec minus sunt inepti Iudeorum Cabal-
listæ, quæ nouis uerbis repertis, mira mysteria pro-
mittunt, cum meras nugas doceant. Et nostro tem-
pore Anabaptistæ, prodigiosis figuris utuntur.
Tali orationi uix unquam subsunt res ullæ cogni-
tione dignæ aut utiles. Quid quod etiam de naturis
et moribus ex genere orationis iudicari solet? Cer-
tissimum enim indicium est monstrosæ mentis, ora-
tio monstruosa: quare diligenter fugiendum est ge-
nus sermonis inusitatum. Quia uerò tota nobis La-
tina lingua, nunc non à populo, sed ex libris discen-
da est, certa ætas authorum eligenda est, cuius imi-
temur consuetudinem, ut certum sermonis genus,
quod semper intelligi possit, quia habet exempla no-
ta et probata, nobis comparemus. Cum autem opti-
ma et maximè perspicua sit oratio, qua Ciceronis
ætas usa est, discemus linguā ab eius ætatis scripto-
ribus, aut qui non longè ante Ciceronem, aut postea
extiterunt, ut à Terentio, Cicerone, Cæsare, Li-
uio. Sed de hac re iterum dicemus, cum nostram de
imitatione sententiam exponemus.

DE FIGVRIS.

Prima cura debet esse proprii sermonis, quo
maximam orationis partem constare oportet.
Interdum tamen aut necessitatis aut decoris causa
aspergenda

effergenda erūt figurae. Nā ubi desunt propria, cogit inopia, ex uicino alias uoces mutuari, ut in uitibus gemmā dicunt Latini, & Graeci ὀφθαλμοῦ, quemadmodum & Germani, quia proprium deest. Nam initio necessitas peperit figuras, ubi propria deerant. Tunc etiam aliud sumere decet, cum & si habeas proprium, tamen significantius est aliud figuratē dictum, ut: inflammatus ira, pro irato, hoc enim leuius est.

Imadunt urbem somno uinoq; sepultam, significantius est, quā si dixisset sopitam. Porro ut plurimum afferūt gratiae figurae in loco, & parcē usurpat, ita uitiosissima & ineptissima oratio est, in qua penē nihil simpliciter dicitur. Seneca scribit Porcium Latronem dixisse, Summam esse demens tiam, detorquere orationem, cui rectam esse liceat. Haec uox significat quantopere immodicum figurarum usum ueteres oderint.

DE TROPIS ET SCHE- matibus.

Græci uocant τροπῆς, cum uox à propria si-
gnificatione ad rem similem aut uicinam uer-
titur, ut Demosthenes inquit Philippum magnitus-
dine rerum gestarum ebrium esse, hic apparet non
retineri propriam significationem ebrietatis.

Σχῆμα.

Σχήμα.

Σχήματα uocant quasi gestus orationis, in quibus non est necesse mutare significationem uocum, ut in interrogatione: Quò mihi fortuna, si non conceditur uti? Nos prius recensebimus Tropos, quos tamen non est necesse subtiliter discernere, sed Metaphoræ nomine sæpe etiam in alijs speciebus utimur.

τρόποι sunt,

μεταφορά.

μετάληψις.

συνεκδοχή.

μετωνυμία.

ἀντωνομασία.

ὀνοματοποιία.

κατὰχρησις.

μεταφορά est, cū propter similitudinē transfertur uocabulum à propria significatione, ut ferreum pectus, pro eo quod flecti aut terreri non potest. Cicero miris laudibus uehit hoc genus, & uocat breuem similitudinem. Nam similitudine declaratur ea res, quæ per Metaphoram significatur. Valet autem omnis collatio ad augendam perspicuitatem, præsertim si admoneatur similitudo ad sensum. Quantum dignitatis addit apibus Virgilius, cum ait, Ipse regem paruosq; Quirites sufficiunt.

Nam

Nam cum uellet sobolem dicere, mutuatur nomen populi, & quidem Romani, omnium gentium uictoris, ut dignitatem exigui insecti augetet. Similitudo autem est, quod apes habent suam quandam Rempublicam. Et Romana Respublica omnium optimè constituta erat.

μετάλαψις dicitur, ubi non transfertur nomen à simili, ut suprà, sed sumitur à causa aut effectu, ut pallida mors, quia facit pallere corpora. Vinum calidum, quia calescit corpora.

Immoritur studijs, & amore senescit habendi. Id est, consumitur. Latum Euangelium, quia parit letitiam. Tristis lex, quia terret, & tristitiam adfert. Ego sum resurrectio & uita, id est, resuscitator et uiuificator. Fortasse Grammatici dixerint hæc esse Metonymias, sed non sunt superstitiose discernendæ figuræ. Ego nomina sumpta à causis aut effectibus, Græcorum more, in hac figura colloco, ac maius quoddam interuallum & discrimen facio inter Mesalepsin & Metonymiam, quàm alij faciunt, ut facilius agnosci & discerni possint.

Συνοψολογία Comprehensio dicitur, cum uel totum parte comprehendimus, ut micronem dicimus pro gladio: Animam pro animante seu homine, ut Omnis anima subdita sit potestatibus. Tecta pro ædificijs. Vel cum pro parte totum dicimus, ut cum dici-

94 LIBER SECVNDVS

cum dicimus aliquid factū esse, quod fieri cœpit, ut mortui peccato, qui cœperūt mori. Sic dicimus exercitū esse cœsum, quia plurimi interfecti sunt. Sic dicimus populū Dei sanctū esse, quia aliqui sunt sancti. Vel cū continens pro cōtento sumitur, ut Epotos cados, pro uino epoto. Vel materia pro toto, ut ferrū pro gladio. Vel prius, aut posterius, ex quo cætera intelligi possunt, ut cōcutere muros, pro oppugnatione. Oculi Dñi super iustos. i. cura, quia diligēter cōsideramus, & intuemur illa, quæ curamus. Vultus Dñi super faciētes mala. i. ira, Nā irati uultu minantur. Huiusmodi figuræ infinitæ sunt in sacris literis.

μετανομια, partim Metalepsi, partim Synecdoche cognata, uerū uidetur mollior figura esse q̄ illæ. Nā uicinū nomē pro uicino sumitur, ut signū pro signato, ut sceptra pro regno, fasces pro imperio, clauēs pro officio uel potestate, toga pro pace. Hic est agnus Dei. i. uictima, est. n. nomē speciei pro genere. s. uictima. Et agnus peculiariter significabat Christum, qui erat futurus uera uictima. Metonymiæ dicuntur etiam, cum inuentorium seu autorū nomina sumuntur pro rebus, ut Bacchus pro uino, Ceres pro frugibus, Mars pro bello, Moses pro lege, Christus pro Euangelio. In sacris literis uariæ sunt Metonymiæ, et in his nonnullæ ignotæ alijs linguis, ut calix, pro sua cuiusq; porzione, & deinde ulterius trans

huc transfertur, ac pro afflictione accipitur, unctus pro rege. Nam hæc minus dure sunt, uirga pro castigatione, crux pro afflictione, iudicium pro poena.

ἀνὸν οὐμασία, Cum Definitionem aut Etymologiam, aut Descriptionem, pro aliquo nomine ponimus, ut pro Homero Poëtam, pro Christo Saluatorem, pro Aristotele Philosophum, pro irabilem effervescentem. Pro ambitione dixit Ovidius:

Nec levis ambitio per fusaq; gloria fugo. Pro auaritia: Magnarum uel fames sollicitauit opum.

Quamquam autem non idem decet in Carmine et soluta oratione, tamen et hæc admittit interdum descriptiones, ut cum Cicero pro coniuratione dicit, domesticum latrocinium, pro improbis ciuibus, pestem et strumam ciuitatis. Et Paulus ornatissimè pro lege dicit καὶ ὁ νόμος contra nos scriptum.

καὶ τὸ ἔργον, uerbi abusus est, ut parricidam dicimus pro eo, qui propinquum occidit. Gratiam dicunt Theologi non tantum pro fauore, sed etiam Græco aut Hebraico more pro beneficio aut munere. Sed in sacris literis multa similia exēpla extant, quia Interpretibus non licuit ubiq; Græcam aut Hebraicam phrasin mutare. Est et καὶ τὸ ἔργον, quæ singulari cōsilio interdū usurpamus, ut cū pro uirtutibus uicina uitia, aut e contra dicimus, ut pro crudelitate seueritatē, pro auaricia parsimoniam.

ἐν ὁμοιοκατα-

Ὀνομαστοποιία noua confictio est nominis, ut Bombarda.

Iure recensentur inter Tropos ὑπερβολή & contraria extenuatio. Sed de his infra de Amplificatione dicemus.

Ἀλλυγοία non est in uerbo, sed in sententia, cum aliquares significatur similitudine quadam, ut Ne obijcias margaritum porcis. Hic in nulla uoce tropus ullus est, sed tectè aliud quiddam hac similitudine significauit. Nam ἑλλυγοία eiusmodi est collatio, in qua simile ostenditur, nec tamen additur expresse altera pars collationis. Seu ut dicā aliter, Allegoria est mutilatum Enthymema. Quintilianus uocat perpetuam Metaphoram, gratum in oratione usum habet, parcè usurpata, ut: Non profecturis littora bobus arat. Non datur ad Musas currere lata uia. Virtutem posuere dij sudore parandam. Si crebra fuerit, reddet orationem obscuram & ineptam. Itaq; sunt ineptissimi, qui in sacris literis omnia transformant in Allegorias.

DE QVATVOR SENSIBUS sacrarum literarum.

Sed quoniam huius rei mentio obiter incidit, dixi etiam adiiciendam esse quarundam uocum interpretationē, quæ alicubi occurrunt in Theologis.

Quidam

Quidam enim ineptè tradiderunt quatuor esse scrip-
turæ sensus, Literalem, Tropologicum, Allegori-
cū, & Anagogicū. Et sine discrimine omnes
uersus totius scripturæ quadrifariam interpretati
sunt. Ad autem quā sit uitiosum facillè iudicari po-
test. Fit enim incerta oratio, discerpta in tot senten-
tias. Sed has nugæ commenti sunt homines illiterati
qui cum nullam dicendi rationem tenerent, & ta-
men uiderent scripturā plenam esse figurarum, nō
potuerunt aptè de figuris iudicare. Itaq; coacti sunt
nonnulli quidam Rhetoricam comminisci, ut cum in-
terpretabantur hanc sententiam: Tu es sacerdos in
æternum secundum ordinem Melchisedech. Pri-
mam historiam aliquam quærebant. Nec libet recita-
re, quā absurdas & intempestiuas interdum hi-
storias affinxerint, ut in hoc loco planè corrupta
sit germana sententia, si quis Dauidem finget has
buisse sacerdotium, hoc est, pacato regno, perfec-
tissime sicut bonos Principes decet, ut etiam Sacerdo-
tium rectè constitueretur, doctrinam emendasse, &
cultus ordinasse, Psalmos composuisse, distribuisse
Sacerdotum & Levitarum officia.

Hec sunt in principe digna laude, sed in-
terpretatio ad hunc Psalmum non quadrat. Non
enim propterea Dauid est Sacerdos, Et nomina-
tur Sacerdotium Melchisedech, ut significetur

G

поимѣ

nouum ministerium dissimile Leuitico, futurum esse:

Sed quamcunq; historiam affuissent, deinde addebant τροπολογίαι quæ transferebat historiam ad mores, sicut Dauid imitatus est Melchisedech, ita nos imitemur eius liberalitatem, iuuenius hospites, pauperes. Hanc translationem ad mores uocabant ἱστοριοποιήματα cum quidem in hac uoce errarent, aliud enim significat τροπολογία, uis delictet non sermonem aut interpretationem de moribus, sed in genere quicquid figuratè effertur, ut Calicem salutaris accipiam, id est, perferam afflictiones atq; ærumnas. Nam ἱστορία hoc loco non significat mores, sed uocem uersam à natua significatione ad uicinam.

Tertio loco Allegoria sequebatur, quæ pertinebat ad Ecclesiam, aut si quis dexterius tractabat ad Christum, ut Tu Christe es sacerdos secundum ordinem Melchisedech, referebantq; id tantum ad Coenam Domini. Quartus locus addebat ἀνὰ ὡραν quæ erat interpretatio de cœli statu. Tu eris sacerdos, id est, pius & beatus in cœlo, Deum tanquam sacerdos celebrabis.

Errant autem & in hac uoce, cum dicunt ἀνὰ ὡραν pro ἀνὰ ὥρην, significat enim ἀνὰ ὡραν petulantiam, seu feritatem morum, ab ἀνὰ ὥρην, quod est intractabilis & petulans.

Dionysius

Dionysius figuram nominat ἀναγωγὴν, neque
tamen apud hunc aliud est, quam allegoria, quam
quidem et ipse immodicè prædicat. At nostri The-
ologi fuerunt ineptiores, qui ut longius etiam à sen-
tentia grammatica discederent, ultra allegoriam
fluxerunt anagogen, quæ transferret rem ad cæles-
tem, ut Hierusalem historicè significet urbem eius
nominis, tropologicè Rempublicam bene constitu-
tam, allegoricè Ecclesiam, anagogicè uitam æternā
seu cælestem. Et hoc modo omnes uersus prodigio-
sa metonymiosi quadrisariam interpretabantur,
quæcumque interdum dictum aliquod repugnaret
illi metonymiosi.

Ceterum nos meminerimus unam quandam ac
certam et simplicem sententiam ubiq; querendam
esse iuxta præcepta Grammaticæ, Dialecticæ, et Rhe-
toricæ. Nā oratio, quæ non habet unam ac simplicem
sententiam, nihil certi docet. Si quæ figuræ occur-
rent, hæc non debent multos sensus parere, sed iuxta
consuetudinem sermonis unā aliquā sententiā, quæ
ad cetera quadret quæ dicuntur. Et ad hunc usum
hec puerilis doctrina de figuris et omni ratione dis-
cendi reperta est, ut discamus iudicare de sermone
et unam aliquā ac certā sententiā ex qualibet ora-
tione colligere. Proinde in sacris literis illa senten-
tiæ retinenda est, quam consuetudo sermonis parit.

G 2 hæc cerio

hec certo docet conscientias de his rebus, quæ ibi traduntur. Vt in isto loco quem citauimus: Tu es Sacerdos &c. Initio tota Narratio percurrenda est, & quærendæ circumstantiæ, quis loquatur, de qua persona loquatur. Hic reperiemus pleraq; membranibil pertinerere ad Dauidem, sed ad quendam perpetuum Regem, qui nouo quodam Sacerdotio fungetur, antiquato Leuitico. Constituendum est igitur, quod hic Psalmus de uno ac solo Christo loquatur, & literalis sensus seu historicus in hoc uersu erit de Christi Sacerdotio. Nunc qui uolet explicare, non accersat allegorias, sed hanc causam seu literalem sensum de Sacerdotio Christi referat ad locos communes, et de his ordine dicat, iuxta Dialecticæ præcepta, Quid sit Sacerdotium, Quid effecerit Christi sacerdotium, Quod nostra iusticia, nostris uictimis, nostro cultu, non possimus placare Deum, sed Christi sacrificio placatus, donet nobis iustitiam, pacem, uitam æternam. Hoc modo literalis sensus illustratus per definitionem Sacerdotij, magnopere iuuat bonas mentes. Ac in locis communibus delectus adhibendus est, ubi ad Euangelium referenda res sit, ubi ad Decalogum seu præcepta de moribus. Nā aliud in alio argumēto decet. Extremi tamen loci hi sunt: Lex seu Decalogus & Euangelium, intra quos uersari oportet hos, qui interpretantur scripturæ.

Verum

Verum hic interroget aliquis, an nusquam alijs sensibus locus sit. Ad hoc respondeo. Si omnia sine discrimine uelimus transformare in uarios sensus, nihil habebit certi scriptura. Itaq; iure reprehenditur Origenes, qui omnia quantumlibet simpliciter dicta, tamen in allegorias transformat. Hæc interpretandi ratio maxime labefacit auctoritatem scripturæ. Nam & Porphyrius hoc nomine irrisit Christianam doctrinam, & scripsit eam nihil habere certi, siquidem non aliter atq; fabulæ Poëtarū, in alios quosdā sensus præter Grammaticū, omnia transformanda essent. Itaq; plerumq; uno sensu grammatico cōtenti esse debemus, ut in præceptis, & promissionibus Dei. Illud uerò maxime ridiculum est, quod in concionibus uel Prophetarum uel Christi, item in disputationibus dogmatum, ut in Epistola Pauli quatuor sensus finxerunt.

Cæterum, quedam facta extant in sacris literis, & ceremoniæ quedam, quæ ad id institutæ fuerunt, ut aliud quiddam significarent, in his est allegoriæ locus. Quamquam ne hic quidem anxie querendæ sunt, quia ut maxime eruiamus aptas allegorias, tamen in controuersijs non pariunt firmas probationes, tantum uelut picturæ reddūt illustrius id quod ex alijs certis locis probatur.

Sunt autem huius generis plerq; facta, ut historia

Historia Ionæ, qui post triduum reuixit. Mactatio agni in Pasce, Adoratio ad propitiatorium, & aliæ Ceremoniæ.

Porro hic non est abiiciendus literalis sensus, sunt enim mandata Dei, quæ non licuit mutari sine autoritate diuina. Sed ipsa facta & mores conferuntur cum alijs rebus similibus, quæ alibi simpliciter & sine figuris propositæ sunt. Nam ea quæ acciderunt ante patefactum Euangelium, aliquid de Euangelio significabant. Quare in Euangelij sermone resistere nos oportet, nec præter grammaticum sensum nouam doctrinam querere. Itaque Allegoria sequitur literalem sententiam, ubi res similes ad literalem sensum, uelut ad exemplum, aut imaginem comparare possumus, sicut in Apologis enarrandis, mores Tyrannorum ad luporum ingenia conferuntur, aut Astuti ad uulpeculam.

Semper autem uersabitur allegoria in sacris literis, intra locos præcipuos doctrinæ Christianæ. Refertur enim ad regnum Christi, ad Pœnitentiam, ad gratiam, ad fidem in Christum, ad doctrinam de Cruce, ad Orationem, ad officia Charitatis. Nam in his rebus acquiescit mens Christiana, neque restat alia melior doctrina querenda. Quare nihil opus est Allegoria, ubi Prophetae claras promissiones de Christo tradunt, aut claras sententias de Fide

de Fide, de Poenitentia, de Cruce, de officijs Charitatis.

Neq; uerò cuiusuis est artificis, dextrè tractare allegorias, aut uidere ubi deceât. Nemo enim erit idoneus artifex huius rei, nisi perfectam cognitionem habeat istorum locorum, qui sunt in doctrina Christiana præcipui, quos paulo ante recitauimus. Christus alicubi alludit ad historiam Ionæ, interpretatur et Serpentem exaltatum in deserto. Paulus in Corinthijs Velum interpretatur, quo facies Moysi reecta fuit. Hos uidemus uersari intra locos illos, quos nominamus, et maximas res quasi pictas his imaginibus ostendere. Afferunt enim in loco adhibite, et gratiam et lucem orationi, ut si quis in commedatione linguarum et artium cõparet ad cophinos, in quos colligebantur reliquie quinq; paruum, disciplinas humanas. Cum enim panes significant uerbum Dei, Cophini significabunt linguas et artes, quibus inter homines asseruatur uerbum Dei. Non igitur aspernande erunt homini Christiano discipline humaniores, cum sint uasas, in quibus cælestis doctrina conseruatur. Aut si quis dicturus de duplici iusticia, ciuili et spiritali, dicat tabulas Moisi, intus et foris scriptas fuisse, ut significaretur, eas partim de iusticia cordis coram Deo præcipere, partim de externa ac ciuili iusticia. Aut ideo du-

G 4 as fuisse

as fuisse tabulas, quia prior iusticiam spiritualem, qua propriè cum Deo agimus, continet. Altera præcepta de uita corporali ac ciuili. Prior continet Theologiam, seu uitam spiritualem. Secunda Politica est. Itaq; hæ Tabulæ complexæ sunt totam hominis uitam.

Extant Lutheri commentarij in Deuteronomium, & in quosdam Prophetas, qui ostendunt, quid in hoc genere enarrandi maximè deceat. Hic non traduntur solæ Allegoriæ, sed prius historiæ ipsa transfertur ad locos communes fidei & operum. Deinde ex locis illis nascuntur Allegoriæ. Sed hanc rationem nemo imitari sine excellenti doctrina potest. Et cum proclive sit in hoc genere à uia decerrare, monendi sunt imperiti, ut omisissis allegorijis, uersentur sedulò in alijs locis scripturæ, & autoribus, ubi sine figuris plane traditur summa doctrinæ Christianæ. Nam Allegoriæ intempestiue adhibitæ, perniciosos errores pariunt.

Est autem alia quædam ratio ex scriptoris ratiocinandi aliquid, ut cum ex uerbis Genesis tertio ratiocinamur, Christum uenturū esse, qui diabolum superaturus sit, & regnum diaboli euersurus, abolito peccato & morte. Textus enim aperte dicit de regno diaboli, q. sit insidiaturus humano generi uniuerso, sed uenturū semen, ut caput diaboli cōculcet,

Ergo

Ergo Christus regnum diaboli, peccatum & mortem abolebit.

Item, Christus est uerus sacerdos, igitur uere placabit patrem, Hoc ex definitione sacerdotis sumitur, Nam hoc officium continet definitio sacerdotis, uidelicet, placare Deum.

Item, Dauidi promittitur regnū æternum, ergo Christi regnū erit regnū spirituale, non ciuile, quia Respublicæ corporales non possunt esse æternæ.

Esaiæ 53. scribitur, Christum mortiturum esse, Et eodem loco uaticinatur Propheta, futurum, ut eripiat a morte. Hinc ratiocinamur, Christum resurrecturum fuisse a morte.

Christus approbat Magistratum, Igitur approbat iudicia, militiam, & omnia ciuilia officia. Hæc ratio argumentandi longè præstat Allegorijs, & ad docendum accommodata est, quia gignit plerumque firmas probationes, ideo & Christus sæpe ea utitur, Disputat, se à Dauid dici dominum. Hinc grauissimam sententiam uult effici. Nam si Christus tantum regnum corporale habiturus fuisset, non fuisset dominus Dauidis, sed minor etiam isto, quia filius erat. Nunc non solum maior & clarior rex dicitur, sed dominus diuinitus missus, placaturus patrem, & liberaturus nos à peccato & à morte. Ergo Christus habebit, nō regnum mundanum, sed

spirituale, reddet nobis uitam eternam. Epistola ad Hebræos plena est talium argumentorum, ut: Pontifex quotannis sacrificabat pro peccato, Igitur peccatum non est abolitum oblatione Pontificis, quia quotannis recurrebat. Tales argumentationes non sunt Allegoriæ: Non enim abijcitur sensus Grammaticus tanquam umbra aut figura alterius rei, sed pariter antecedentis & consequentis sententias retinere necesse est, Et argumentatione quasi per gradus à priori ad posteriorem peruenimus. Neq; hic simile confertur ad simile, sed ducuntur argumenta ex causis, ex effectibus, ex definitionibus, ex contrariis, & alijs locis Dialecticis. Verum obseruandum est, nequid mala consequentia attexatur scripturis, ne ue coniungamus membra *ἀνὰ λόγον*, & non necessario coherentia. Nam Iudæi & heretici, diuersas sententias non necessario coherentes mala consequentia conglutinant, multas impias opiniones gignunt, Sicut Irenæus inquit hereticos restim necitare de arena, quia malè coherentia membra in argumentando connectunt.

Porro Allegoria magis locū habet in factis enarrandis. At hac ratione argumētandi utendum est in dictis explicandis, in Prophetijs ac promissionibus.

Verum & in factis ualet argumentatio, cum exempli causa factum proponimus cum aliqua figura, ut

ut: Daniel obiectus est leonibus propter uerbum Dei, ita & nos oportet propter uerbum Dei perpetuissimam odi hostium. Hic quaedam similitudo ostenditur, comparatur rabies hostium Euangelij, ad leonum truculentiam. Hoc genus argumentum uocabant olim *τροπολογία*, abutentes uocabulo. Nos in tali collatione, non dicimus nominasse sensum exempli, sed dicimus argumentationem esse, in qua iuxta Dialecticæ præcepta res inter se cognate aut similes conferuntur. Hoc modo multa ratiocinatur Christus in Euangelio ex parabolis.

Hæc dixi hoc in loco de quatuor sensibus dicenda esse, ut admonerem iam aliquam, ac simplicem, & certam sententiam in singulis locis querendam esse, quæ cum perpetuo contextu orationis, & cum circumstantijs negocij consentit. Nec ubiq; licet Allegorias querere, nec temere aliud ex Grammatica sententia ratiocinandum est, sed uidendum, quid in uno quæq; loco deceat, nec pugnantia fingenda sunt cum articulis fidei.

Numerantur Allegoriæ species *αἰνισμα*, quod quia est obscurius, non decet in oratione, Poëtæ alibi utuntur, ut Hesiodus, dimidium plus toto.

Item *ἐγώνεια*, quæ est dissimulatio quædam, cum id quod re ipsa detrahimus, prolixè concedimus in

mus in speciem, ut, Verrēs homo sanctus & diligens. Magna est autem uarietas Ironiarum, quæ melius ex quotidianæ uitæ consuetudine, quàm ex præceptis cognosci possunt. Interdum admiratio, interdum querela, alicubi deprecatio, alicubi contemptus, ut: Quid est ueritas? Deniq; uarij affectus ac gestus ad Ironiam, Magnam autem in loco gratiam habet, delectat enim acumen in false dictis, & tecta uituperatio semper uenustior est, quàm apertum conuiuium.

Vocant σαρκασμός, cum hostis calamitatem exprobrat hosti, ut: En agros & quam bello Troiane petisti, Hesperiam metire iacens. Talia sunt, Aue Rex Iudæorum. Si filius Dei es, descende de cruce. Verbum σαρκασμός significat rictum irritati canis, hinc translationem est ad exprobrationem, ut significet irridere cum quadam iræ significatione, qualis est rictus irritati canis.

Vicina est Ironiæ μίμνσς, cū alterius gestum representamus, aut recitamus uerba. Talia sunt apud Paulum in Colos, Ne attingite, ne gustate, ne contrectate.

Est & Prouerbum Allegoriæ species, quia ferè nata sunt Prouerbia ex similitudine, ut: Catulæ dominas imitantur. Quæ similitudine significamus familiam abire in mores domini. In Salomone multa
sunt

sunt huiusmodi. Qui dissipat sepem, mordetur à co-
lubro, id est. Qui ueterem formam Reipublicæ la-
befacit ac dissoluit, is accersit sibi exitium. Sicut
enim serpentes penetrant in hortum rupto pariete,
ita conceditur improbis licentia grassandi in re-
bus publicis, postquam autoritas legum nouo exem-
plo labefacta est.

Possunt inter Allegoriæ species et Apologi nu-
merari, cuiusmodi sunt Aesopi: Item fabulæ Poëta-
rum, ut apud Homerum Cyclopes, qui significant
Allegorice homines barbaros, qui in illo lictore ex-
ercebant latrocinium. Monstruosa corporis moles
conuenit barbaris et feris moribus. Oculus, opinor
significabat formam galeæ, quæ olim ita fiebat, ut
unam in fronte tanquam fenestram haberet. Hoc
genus interpretationis uocant $\mu\upsilon\sigma\omicron\lambda\omicron\gamma\iota\alpha\upsilon$. Neq;
uerò inuile fuerit interdum proponere talia argu-
menta adolescentibus, ad acuenda et exercenda in-
genia. Ad hunc usum arbitror initio, Christophori
imaginem confictam esse, quæ significat Doctorem
Euangelij, is enim Christum gerit monstrandū alijs
hominibus. Oportet autem in tali uiro magnum ani-
mi robur esse, ideo pingitur magna corporis mo-
les. Nam infinita pericula subiunda sunt docenti
Euangelium, quare et iste heros per mare ac me-
dios flatus incedit, et undiq; circum eum natant
marie

mariae beluae, minantes ei exitium. Puer quem gerit exiguus est, Nam potentia Christi aliquando per exigua uidetur, laborant & periclitantur Apostoli, nec uidentur adiuuari à Deo. Et queritur Christophorus, inusitatum pondus esse. Puer ipse opprimit baiulum. Sæpe enim Deus ipse uidetur aduersari ac irasci, & terret pios, ac penè ad desperationem adigit. Interim tamen erigit se Polyphemus iste, ac sustentat se quadam arbore, hoc est, sancti in terroribus sustentant & erigunt se uerbo Dei. Et illa arbor primum arida, postea florere incipit. Nam doctrina parit multos bonos fructus, seruat & Doctorem & Ecclesiam, Quamquam impij iudicant doctrinam inanem & inutilem esse. Præit autem in littore senex, cum lychno, is significat Prophetas, qui ante Christum natum, de eo uaticinati sunt, & testimonio suo nos confirmant. Neq; uerò deest uictus pijs, tamen si impij ubiq; cupiant eos perditos esse, ideo secum in pera piscem ac panem gerit. Vides quàm aptè in hac pictura significatum sit, qualem esse, & quid sustinere Christianum, ac præcipuè Doctorem Euangelij oporteat. Meritò igitur laudata est imago, & in omnibus picta templis, non ut per superstitionem coleretur, sed ut nos admoneret nostrorum periculorum.

De Sche

D E S C H E M A T I B V S .

Suprà dixi uocari Tropos, cum uocis significatio ad uicinum quiddam transfertur, ut cū uulgo dicimus Crucem pro calamitate. Sed *ἁνμα* est gestus, in quo non est necesse uocis significationem mutari, ut cum dicit Poëta:

Tota frequensq; uia est per amici fallere nomen,

Tota frequensq; licet sit uia crimen habet.

Ne abiq; reuinetur propria uerborum significatio,

Et cū res sine repetitione dici potuisset, tamen plus gratie habet oratio propter Repetitionem. Rhetores per hanc Schemata in *ἁνματα λέξεις* et *ἁνματα διὰ νοίας*, Nam aliās in positu uerborum gestus est, aliās gestus est mentis potius quàm uerborum. Gestus est in mente, ut cum significat aliquis se dubitare, se mirari. Nos omissa hac subtili ac tenui partitione, tres figurarū ordines faciemus.

Primus omnino ad Grammaticos pertinet, de situ uerborum, aut de Emphasi ac luce uocabuli. Et ad hunc ordinem Tropi quoq; pertinent, qui excogitati sunt, ut res quasi picta similitudine quadam fieret illustrior.

Secundus Ordo, propriè non ad uerba, sed ad mentem seu sententiam pertinet. Sunt enim figure que addunt motum Orationi, ut Interrogatio, Admiratio, Dubitatio, Querela &c.

Postremus

LIBER SECVNDVS

Postremus ordo maximè ad Oratorè pertinet, qui continet rationem amplificandi, hoc est, figuras, quæ augment orationem, & longiorem atq; ampliore efficiunt.

PRIMVS ORDO FIGVRARVM.

Grammatici recensent figuras, primum Pronunciationis, ut Syncopen, nummum pro nummorum. Deinde Constructionis, ut, Turbarunt. Saxa uocant Itali, medijs quæ in fluctibus aras. Hoc modo perturbatam cõstructionem uocant Hyperbaton. Sed has figuras prætermittam, sunt enim à Grammaticis discendæ. Aliæ tantum in Rhetorica traduntur, tametsi & ipsæ ad Grammaticos pertineant, ut Repetitio. Hæc multas species habet & uaria nomina, quia aliàs Repetitio fit initio, aliàs in fine. Nos erimus cõtenti nomine generis in omnibus speciebus. Constat Verrem Rempublicam uenalem habuisse, constat, Vni uni odijsq; uiro. Utuntur autem repetitione non temerè ubiq; . Sed cum aliquid uehementius urgent, & cupiunt efficere insignius, quod quidem uarijs de causis accidit.

Vicina est Repetitioni Copulatio, ut, ad illum diem, Memmius erat Memmius. In hac figura posterius est descriptio prioris, Nam in priore tantum persona

persona, in posteriore qualitas significatur, ut, in hoc tumultu consul erat consul, id est, erat fortis & constans, qualem decet esse consulem, Græci uocant ταλόνιον.

Transductio repetit eandem uocem alio casu. Qui nihil habet in uita iucundius uita, is cum uirtute non potest uitam colere. Apud Ciceronem pro Murena: Si denique in ciuitate ea prima res, propter quam ciuitas est omnium princeps. Magnum habet usum in Enthymematis, ex quorum natura oritur: Propter uirtutem nobilitas in laude est, igitur uirum magis laudari meretur quam nobilitas. Cicero in Orat. Cum gratiae causa nihil facias, tamen omnia grata sunt. Est autem ταυτολογία cum eadem uox odiose sine singulari emphasi iteratur.

Articulus, cum multa sine coniunctione coherant, ut ueni, uidi, uici. Ferte citi flammis, date tela, impellite remos. Est & exemplum apud Paulum ad Rom. 1. Cicero aliquando dissolutum uocat. Græci nominant ἀσύνδετον & διακλυτον.

Πολυσύνδετον dicitur contrarium schema ubi oratio multis coniunctionibus coheret, ut Athamasque Thoasque.

Similiter cadens in nominibus dicitur, cum simili sono casuum desinunt Commata aut Cola, ut Cæsar Carolus, nulli superiorum Imperatorum secundus

H

cundus

cundus est ullo in genere uirtutis, plerofq; autem uincit magnitudine foelicitatis, nec deest illi laus eximia bonitatis. Graeci uocant ὁμοιοπρωτον.

Similiter desinens, dicitur in uerbis aut alijs uocibus, cum simili sono defunt commata, aut cola, ut audacter facere, contumeliose dicere, Graeci uocant ὁμοιοτελευτον.

Hypallage est, quoties oratio ordine rerum conuerso effertur, Poëtis familiarior, ut apud Virgilium: Dare classibus austros, et apud Ciceronem: Non uidimus in urbe gladium uagina uacuum.

Agnominatio, cum similitudine literarum deflectimus uocem in contrarium, ut Inceptio est, amentium non amantiū. Magistratus est illi oneri potius q̃ honori. Graeci uocant μεταφορασικον. Cuiusmodi sunt ex oratore arator, ex theologo mateologus.

Vicina est huic ἀνταρθεσιν, cum idem uerbum nonnihil mutatum aut mutata significatione repetitur, ut iucundum est amare, si curetur ne quid insit amari. Fit et in talibus: Oppugnari pecunia potest bonus uir, expugnari non potest.

ἑκλεσις cum deest aliquis casus, ut ego ne illam? quæ me? quæ non? Pleraq; istiusmodi imperfecta membra Graeci uocant ἀνὰ πῶδ' ὅττα, hoc est non reddita, ut in Galatis: Ne libertatem in occasionem carni, deest enim, detis.

Est et

Est & cognata Reticentia, quam uocant ἀπὸ
 εὐπρωτίου, cum propter affectum aliqua senten-
 tie pars praeciditur, aut sermo interrumpitur, ut
 Vergilius: Quos ego! sed praestat motos compone-
 re fluctus.

SECUNDVS ORDO

Figurarum.

Interrogatio notior figura est, quam ut opus
 sit eam prolixè describere. Vergilius: Quis no-
 uus hic nostris successit sedibus hospes? Hic per se
 quisq; obseruabit, quam multiplicem uim instandi,
 indignationis & similitum affectuum habeat Inter-
 rogatio.

Subiectio, cum ipsi respondemus nostrae inter-
 rogationi. Quid igitur, peccabimus, quia non sumus
 sub lege? non. Subiectio ἀντιθέσις continet,
 de qua infra dicemus.

Exclamatio, quale illud est: O tempora, ô mo-
 res. Hei mihi qualis erat, quantum mutatus ab illo.
 Huc pertinent imprecationes. Item obtestationes:
 Per ego has lachrymas dextramq; tuam te oro. Item,
 eminationes, ut Verg. Turno tempus erit magno cū
 optauerit emptum, Intactum Pallanta.

Dubitatio Græci uocant ἀπορίαι cum du-
 bitare & nescire nos aliquid significamus. Exem-
 H 2 plum est

plum est in exordio apud Ciceronem de perfecto Oratore.

Cognatum est $\pi\alpha\rho\alpha\delta\lambda\omicron\varsigma\omicron\upsilon$ seu inopinatum, ut Nunquam credidi fore iudices, ut reo Scauro, ne quid in eius iudicio gratia ualeret. Ac formæ multæ sunt huius generis. Est enim admiratio, ut, miror quomodo tibi in suspicionem uenerim. Item $\alpha\delta\iota\omega\alpha\tau\omicron\upsilon$, quo sæpius in omni sermone, utimur. Non possum uerbis consequi, quantum literæ me tuæ delectauerint. Poëtæ abundant exemplis, ut, Non mihi si linguæ centiam sint, oraq; centum, Ferrea uox, omnes scelerum comprehendere formas &c.

Communicatio, cum aduersarium ipsum consulimus, aut cum iudicibus deliberamus, ut, Cedo si uos eo loco essetis, quid faceretis aliud? Ita Demosthenes interrogat Aeschinem, interrogat & iudices, quid faciendum fuerit, cum Philippus transisset in Atticam cum exercitu, an fuerit ultrò proijcienda libertas, & urbs dedenda? Hic locus plurimum ad uictoriam prodest. Extorquet enim quasi tacitam confessionem. Neq; alibi uehementius urget Aeschinem, quàm in ea parte orationis. Obijcit ei, quod tunc etiam dandum esset consilium Reipublicæ non dissenserit, nunc postquam secus euenit, reprehendat. Id dicit esse non Oratoris, sed Sycophantæ, non in tempore monere, sed post factum consilia reprehendere. Est

re. Est uicina huic figura & Commemoratio seu uera seu ficta tacite opinionis iudicium, ut apud Ciceronem pro Milone. Eius igitur mortis sedetis ultiores, cuius uitam si putetis per uos restitui posse, nolitis &c. Est & uicina Permissio, cum quædam non explicamus, sed æstimanda iudicibus relinquimus, aut etiam aduersarijs.

Præteritio $\pi\alpha\rho\epsilon\lambda\epsilon\gamma\iota\varsigma$, cum simulamus nos aliquid relinquere, aut omittere, quod maximè obijcimus, ut Non dicam pro quantis beneficijs talem mihi gratiam reddideris.

Auersio $\alpha\pi\sigma\gamma\omicron\phi\eta$ multiplex est & maximam uiam habet, cum persona mutatur in oratione ueluti compellandi alicuius causa, ut, Vos enim iam ego Albani tumuli atq; luci. Verg. Ne pueri, ne tanta animis assuescite bella, Neu patriæ ualidas in uiscera uertite uires.

Licentia $\pi\alpha\rho\epsilon\gamma\chi\omicron\iota\alpha$, cum apud eos, quos ueri debemus, quasi liberiores personam induimus, aut in commonesaciendo, aut in obiurgando, ut Cicero pro Sexto Roscio queritur de licentia nobilitatis, in Sylle uictoria: Idcirco ne ex perrecta nobilitas armis atq; ferro Rempublicam recuperauit, ut ad libidinem suam liberti seruuliq; nobilium bona, fortunas uestras, nostrasq; uexare possent. Est in Verrem dici de publica infamia iudiciorum, In hoc

H 3

genere

genere crebrae extant obiurgationes populi Atheniensis apud Demosthenen, ut ὁρᾶτε γὰρ αἷς ἐκ τοῦ πρὸς χάρις δ' ἡμεγεῖν ἐνίοις εἰς πᾶν προελήλυθε μοχθηρίας τὰ παρόντα πρᾶγματα. Neq; uerò opus est multis exemplis, cum Concionatores horum temporum, in templis sine modo utantur hoc Schemate. Sed est quoddam genus cum quadam simulatione libertatis aut nostrae, aut aliorum errata ita reprehendimus, ut figuratè adulemur, quale illud est pro Ligario: M. Cicero apud te defendit alium in ea uoluntate non fuisse, in qua seipsum confitetur fuisse. Item suscepto bello Caesar, gesto etiam ex magna parte, nulla ui coactus, iudicio meo, ac uoluntate ad ea arma profectus sum, quae erant sumpta contrate. Hæc ideo commemorantur, ut clementia collatione errati exaggeretur. Sed est uenustissimum exemplum apud Herodotum. Cum Cambyses uituperatus propter ebrietatem, Senatum Persici regni conuocasset, ac Principes iussisset palàm dicere, si quid in eo reprehendendum putarent, cum res tantas gessisset. Hic cum ordine singuli amplissimis laudibus Cambysen propter metum ornassent, ac patri Cyro prætulissent, quia Aegyptum Cyri regno adiecisset. Tandem Cræsus iussus dicere, reprehendit aliorum orationes, inquiens, nondum esse parem Cyro Cambysen, quia

sen, quia Cambyses nondum talem filium regno genuisset, qualem reliquit Cyrus. Hæc figurata reprehensio plus habuit adulationis, quam aliorum magnifica Encomia, & inanem ridet barbarici tyranni uanitatem. Variè uiuntur homines astuti, cum hac figura, tum alijs, eaq; uarietas cum arte comprehendere non possit, in quotidiana uitæ consuetudine obseruanda erit, quam tamen deprehendent facilius si qui ab arte adiuantur, ubi locus ostenditur, & unius atq; alterius formæ exempla traduntur, ex quibus indicari uicina possunt. Sicut enim nulla arte gestus omnes comprehendere possent, ita nec orationis gestus ac motus omnes numerari queunt.

TERTIVS ORDO

Figurarum.

In tertio ordine collocauimus eas figuras, quæ augent orationem, & reddunt locupletiores. Sicut autem hoc eloquentiæ summum opus est, alia amplificare, alia extenuare, ita difficile est imperitis huius rei efficiendæ uiam atq; rationem uidere. Itaq; cum legunt disertorum orationes, mirantur unde simperint una de re tantam sententiarum ac uerborum copiam. Figure supra traditæ, etiã ab indoctis facile indicari possunt. Sed amplificatio singularem requirit artem atq; usum. Ad hanc rem scripti sunt

utilissimi libri de Copia Erasmi, quorum prior continet figuras, quibus uerba uariantur. Posterior continet figuras, quæ maiorem rerum copiam suppeditant. Idem nos in hoc tertio figurarum ordine docebimus, quomodo crescat oratio, partim uerbis, partim etiã rebus aucta. Sed nos breuiiores erimus, quia omnibus in manu sunt Erasmi libelli, quorum quidẽ mentionẽ et ob hanc causam hoc loco fecimus, ut obiter admoneremus imperitos, quæ in parte Rhetorices præcipuẽ usus sit illorum Erasmi præceptorum. Cum enim res inuenta atq; dispositæ sunt, quæ negotij substantiã continent, postea uidendũ est, ubi pluribus uerbis in una re utendum sit, ut uerbis tanquã pictæ et illuminatæ res fiât illustriores. Deinde ubi etiã profit plus addere rerũ. Horũ alterũ docet Erasmus efficere priore libello, alterum posteriore.

Obseruet autem studiosus lector figuras omnes, præsertim has, quæ augent orationem ex locis Dialecticis oriri. Ad quos si quis prudenter sciet eas referre, pleraq; in causis subtiliter et acutè iudicare, et definitas negotij regiones melius uidere poterit. Nam iidem loci cum confirmandi aut confutandi causa adhibentur, argumenta sunt ac nerui, ut uocant. Cum adhibentur illuminandi causa, dicuntur ornamenta. Ac pleraq; non tantum ad pugnae speciem comparata sunt, sed argumentis pondus addunt.

Est autem

Est autem hæc prima & præcipua augendi ratio, transferre ὁπότερσις ad δευτέραν, hoc est, transferre causam ad locum communem, quæ de re sæpe præcipit Cicero, & nos supra diximus. Quomodo autem hoc fieri cōueniat, in exemplis facilius, quàm in præceptis cerni potest, si tamen admonitus lector sciet, se debere considerare, quod res ad locum communem referatur. Variè enim intertextuntur causæ loci communes, aliàs fit hoc apertè & prolixè, aliàs fit breuiter & dissimulanter. Estq; mediocris cuiuslibet tum usus, tum prudentiæ, uidere quid hæc in re deceat, & ubi recipiat oratio locos communes. Si de bello Turcico dicendum sit, duo sunt præcipui loci communes, in certis partibus apertè tractandi, ceterum ita spargendi sunt in totam orationem, ut ad eos alludere dicentem intelligi possit. Sunt autem hi loci: Prior est, piam ac necessarium officium esse Christiani Principis, bello defendere suos, ac tueri ciuilem statum, religiones ac leges. Altera est de immanitate gentis Turcicæ, quanta sit in illa barbarie impietas aduersus Deum, quanta crudelitas atq; immanitas aduersus homines. Ex his quasi fontibus non ornamenta tantū, sed etiam probationes sumuntur. Nam locus communis continet maiorem in principali Syllogismo causæ. Itaq; in ea parte orationis, quæ maiorem exponit, apertè

H 5

tractandus

tractandus atq; ornandus est locus communis. Id fecit Cicero, cum sæpe alias, tum pro Milone, ubi exggerat uim legis naturæ, quod liceat uim ui repellere. Nam ex illa lege sumitur Maior in probatione. Isocrates bonam partem operis consumit in locis communibus. Sed hoc illum magis decuit, quia nonnihil à ueritate actionum recedunt Panegyrici. In foro ac negocijs uerecundior esse debet ornatus. Non raro tamen Demosthenes, & si nemo uerecundius dixit, integros locos communes tractat, ut cum hanc maiorem sui Syllogismi exponit, probaturus se honestè consuluisse. Semper Athenienses feracitatem non solum à se, sed etiam à tota Græcia, quamlibet magno cum periculo depulerunt. In hac sententia diu cōmoratur, eamq; cum exemplis, tum alijs figuris amplificat. Narrat Cyrsilum, cum Xerxes bellum Græciæ intulisset, utilia quidem, sed indigna Atheniensium gloria suadentem, adeò non permouisse Athenienses, ut non solum ipsum ciues, sed etiam uxorem eius mulieres lapidibus obruerint. Et addit causam facti οὐ γὰρ ἐζητοῦν οἱ τότε Ἀθηναῖοι οὔτε ῥήτορα, οὔτε στρατηγὸν οἷον οὗτον δ' ἀλεύσουσιν εὐτυχῶς, ἀλλ' οὐδὲ ζῆλον ἡφίστανται μὴ μετὰ ἐλευτερίᾳς αὐτοῖς ἐξέσται τὸ τοιοῦτον ποιεῖν, ἡγήτο γὰρ αὐτῶν ἕκαστος ὅχι τῶν πατρὶ καὶ τῇ μητρὶ μένου

οὐ γὰρ γινώσκουσιν, ἀλλὰ καὶ τῆς πατριδοῦ. Hæc
 omnia nascuntur ex collatione utilitatis & honesta-
 tis, ex officijs boni civis, et ut Dialecticè loquamur,
 ex causis finalibus, quod homines ad honestatem
 procreati sint, non ad turpitudinem, quod ciues lib-
 ertatem tueri deceat, quia in servitute non possint
 sine turpitudine uiuere, cum seruitus non regat-
 ur lare ac Legibus, sed ex libidine illorum, qui
 multa iniusta imperant. Apud Lium Annibal
 petens à Scipione pacem, argumentum sinit ex
 loco communi, de fortunæ inconstantia, quod ma-
 ximè fallere solet, si initio nimium blanda fuerit.
 Et hunc locum spargit in totam orationem. Nam
 in alijs partibus orationis, ubi non tractatur aper-
 tè locus communis, tamen obiter admonendus est
 auditor, ut animum suum eò referat, & utendum
 uerbis quibusdam in loco communi natis. Omnis
 enim ratio persuadendi ac mouendorum animorum
 sinitur ex illis locis, qui continent uirtutis officia,
 & uitæ casus. In Epiphonematis uero & Epilogis
 repetuntur loci communes magis apertè. Ut apud
 Lium in oratione Fabij ad L. Aemylum Cos. A ue-
 ritate laborare nimis sepe ius aiunt, extinguere nun-
 quam Gloriam qui spreuerit, ueram habebit, Sine ti-
 midum pro cauto, tardum pro considerato, imbel-
 lem pro perito belli uocent. Malo te sapiens hostis
 metuat,

metuat, quàm stulti ciues laudent. Incidunt autem
 & subinde propter uarietatem circumstantiarum
 multi loci communes, in eandem rem, quos non ui-
 dere, non animaduertere in agendo flagitium est, ut
 quamuis nos duos de Turcico bello locos posueri-
 mus, tamen aliter agenda res erit apud Germanos
 Principes, quàm apud alias nationes. Nam & si hoc
 est commune officium omnium Regum ac Princi-
 pum, tueri religiones ac disciplinam ciuilem, tamen
 alijs satis est tueri regna patria. Sed Germani cum
 habeant summum imperium, debent sentire com-
 missam sibi tutelam uniuersæ Reipublicæ Christi-
 anæ. Et sicut alijs Regibus autoritate antestat Impe-
 rator, ita publici consilij dux atq; autor esse debet,
 & alios Reges cessantes, ad societatem tantæ rei
 exuscitare. Hic, ut iudes, persona parit nouum lo-
 cū communem, quid Imperatori conueniat, præ-
 ter commune Regum officium. Et addenda sunt
 præterea, quale hoc est ex consequentibus. Quam-
 sint Germani Principes rationem reddituri Chris-
 to, cum in illo terribili iudicio, coget eos causam ne-
 glecti officij dicere, si non dent operam, ut impiam
 & miseram seruitutem, tum à se, tum ab exteris na-
 tionibus depellant? Hæc propter rerum magnitudi-
 nem facile possunt augeri. sed cum exempla ubiq;
 se offerant, nolumus esse longiores. Hæc uerò eò re-
 citauimus.

citamus, ut adolescentes facilius animaduertere si-
 milia in scriptis disertorum possent, et quendam
 huius rei efficiendam rationem ex ipsis exemplis disce-
 rent. Cicero in perfecto Oratore scribit has duas
 partes in oratione maxime actuosas esse, uidelicet,
 δῖος ἢ ἀνέγκειν. δῖος is est, ut dixi, locus com-
 muni, ex quo præcipua probatio oritur: ἀνέγκειν
 ἔστι ἡ ipsa ex loco communi sumitur, tamen ma-
 gis in ea parte uersatur, quæ dicitur minor in Syllo-
 gismo, ut in nostro exemplo exaggeranda sunt ea,
 quæ inflammant animos contra Turcas, uidelicet,
 Turcicæ gentis impietas atq; crudelitas, quod reli-
 gionem delere conentur, quod crudelissimi sint in uir-
 tute, quod infantes à complexu matrum abstra-
 ctos mactare soleant, quod nulla ætatis aut sexus
 discrimina obseruet, quod miseras puellas, pueros,
 mulieres abstrahant ad fœdissimas libidines, quod
 postea miserrima seruius perpetienda sit his, qui
 sub Turcis uiuunt, ubi religio Christi deleta sit, ubi
 nullæ sint honestæ leges, ubi turpissima exempla
 quotidie uersantur ob oculos, ubi liceat cuilibet gre-
 gario militi ad stuprū abripere optimi cuiusq; uxo-
 rem ac liberos. Quanto satius est semel fortiter in
 acie mori, quàm tali conditione uiuere. Hæc omnia
 propriè ad Minorem Syllogismi pertinent. Etsi
 δῖος etiam, seu Maior Syllogismi, suam habet
 ἀνέγκειν

αὐξήσις & amplificationem. Sed quoniam Minor est propria causæ & personarum, αὐξήσις in hac parte dominatur, quæ tamen & ipsa tum ex thesi, tum ex alijs locis, quos persona parit, oritur.

Cum autem suprâ dixerim, ex locis Dialecticis ortas esse figuras sententiarum. Sunt enim iidem docendi atq; ornandi loci, addemus titulos, ut aliquomodo agnosci cognatio possit. Utimur autem in hac comparatione locorum Dialecticorum, & figurarum elocutionis non nimis subtili ac supersticiosa ratione. Satis est enim ad eam rem adhibere mediocrem quandam prudentiam, & aliqua ex parte cognationem uidere, ut fontes ornamentorum et negotiorum regiones animaduerti queant. Nimia subtilitas in artibus remoratur discipulorum studia, ac ne iudicari quidem à puericia potest,

EX DEFINITIONE.

PRimum amplificamus aut extenuamus singulis uerbis. Amplificamus per Auxesim, cum uerbo utimur, quod rei magnitudinē superare uidetur, ut pro cōuiciari, debacchari, pro errato scelus. In hac re Tropi dominantur, quia enim pinguires per se similitudines, illa simulachra incurrentia in oculos, efficiunt res conspectiores, ut cum pro stolido asinum dicimus. Et Virgilius:

Inuadunt

inuadunt urbem somno uinoq; sepultam.

Plenus est enim, quam si dixisset, somno & uino oppressam. At Hyperbole dicitur, cum res iusto altius attollitur, ut: *It clamor cælo.*

Extenuamus per *ταπείνωσις* seu *μείωσις*, id est, diminutionē, ut cū dicimus perstringere, pro uulnerare, pro scuitia iracundiam, pro scelere erratum. Oportet enim nosse Oratorem pondera uerborum, ac uidere quid in singulis locis deceat. Pericles dicitur in concionē ascensurus, optare solitus ne quod ei uerbū in mentē ueniret, quo populus offendi posset. Ita & nos diligenter expendere conuenit, quæ uerba in qualibet causa prosint, quæ noceant.

Interpretatio Græcè *συμνωμιὰ*. Fabius uocat congeriem uerborum, cum multa uerba penè Synonyma coniungimus, ut: *Turci crudelissimè trucidant & mactant infantes.* Hic non accedit plus rerum, tantum crescit numerus uerborum. Poterat eadem significatione dici: *Turci crudeliter occidunt infantes.*

Liuius, *Tempus est opulenta uos ac ditia stipendia facere, & magna opere premia mereri.* Fit enim & pluribus uerbis Synonymia, cum oratio exponitur oratione, ut pro Archia. Si quibus regionibus uite spaciū circumscriptionem est, eisdem omnes cogitationes terminaret suas, nec tantis se laboribus frangeret,

frangeret, neq; tot curis uigilijsq; augetur, nec toties de uita ipsa dimicaret. Hic eadem sententia subinde alijs uerbis effertur. Decet autem in posterioribus uerbis *ἐμφασις* esse Maiorem.

Expolitio uicina est Synonymiæ, quæ eandem sententiam commutatis uerbis explicat, sed aliquanto longius accersit interpretationes, uidelicet, non solum à uerbis uicinis, sed à rebus cognatis, quæ quasi ratiocinatione idem efficiunt, ut apud Lucanum: *Bella per Aemathios plus quàm ciuilia campos.*

Initium simplex est, cætera à genere delicti ab hypotyposi aciei, pugnae atq; armorum sumuntur. Iusq; datum sceleri canimus, populumq; potentem. In sua uictrici conuersum uiscera dextra, Cognatasq; acies ex rupto fœdere regni, Certatum, totis concussi uiribus orbis, In commune nefas, infestisq; obuia signis, Signa pares aquilas, ex pila minantia pilis.

Et Ouidius multis uersibus hanc unam sententiam subinde repetit. Vulgus anteponebat utilitatem honestati, Affirmatiuè ait:

Cura quid expediat, prior est, quàm quid sit honestum.

Et cum fortuna statq; caditq; fides.

Deinde Negatiuè:

Nec facile inuenies multis è milibus unum,

Virtutem precium, qui putet esse sui.

Ipsæ decor

Ipse decor recti facti si premia desint,

Non mouet & gratis pœnitet esse probum.

Nisi quod prodest charum est, en detrahe menti

Spem fructus amide, nemo petendus erit.

At reditus iam quisq; suos amat, & sibi quid sit

Vitæ sollicitis computat articulis.

Vitæ hac figura ubi prodest commorari
in aliqua re, ac diu detinere auditorem, in eius
rei cogitatione, ut aut doceatur, aut moueatur.

Quæquam non hoc tantum loco utendum erit: sed

addende etiam ex alijs locis amplificationes. Sicut

autem in picturis alia excitanda sunt, alia occul-

tanda, & quasi procul ostendenda, ita in oratio-

ne singularis prudentia est uidere, quid debeat emi-

nere, quid conducat tegere, & breuiter in trans-

cursu indicare. Aeschines hanc sententiam: Is qui

sui non amat, non potest amare Rempublicam,

aliquoties repetit, paulum admodum mutatis uer-

bis, ὁ γὰρ μισότης καὶ πατρὸς πονηρὸς

οὐκ ἂν ποτε γένοιτο διημαγωγὸς χρηστὸς,

οὐδὲ ὅτ' ἀφίλαττα καὶ οἰκειότατα σώμα-

τα μὴ σέργων, οὐδέ ποτε ὑμᾶς περὶ πλε-

ον ποιησεται ἢ τοὺς ἀλλοτρίους, οὐδέ

γὰρ οἰδία πονηρὸς, οὐκ ἂν ποτε γένοιτο δι-

μοσία χρηστὸς, οὐδὲ ὅστις ἐς τὸν οἶκον φαῦλος,

οὐδέ ποτ' ἂν ἐν μακρονομίᾳ κατὰ τὴν πρεσ-

Εἶα καλὸς καὶ ἀγαθὸς, ἐν γὰρ τὸν τρόπον,
ἀλλὰ τὸν τόπον μεταλλάξει.

Definitio prorsus hic significat idem quod Dilectio. Ut enim in probando plurima ac firmissima argumenta ex definitionibus, ita in ornando sepe apertè ponitur definitio, ut Demosthenes legem definit contra Aristogitonem. Aeschines definit bonum ciuem uersantem in Republica. Cicero in lege Agraria definit popularem consulem, pro lege Manilia definit imperatorem, pro Sextio definit optimates. Et multæ sunt breues definitiones in ornamentis, in quibus uirtutes à uicinis uicijs discernuntur, ut Fortitudo est, quæ cum honesta ratione suscipit periculum. Non est fortitudo, sed temeritas, sine honesta ratione periculum adire. In Pisonè interpretatur Furias: Nolite enim putare P. C. ut in scena uidetis, homines consceleratos impulsu Deorum terreri furiarum tedibus ardentibus, sua quæque fraus, suum facinus, suum scelus, sua audacia de sanitate ac mente deturbat. Hæ sunt impiorum furie, hæ flammæ, hæ faces. Pro Cælio: Aliud est maledicere aliud accusare &c. Est & hoc ex definitione sumptum: Magistratus dii appellantur, nam Dei appellatio est definitio quædam magistratus, ergo debent res diuinas in terris, scilicet leges & religiones tueri.

DE DIUI

DE DIVISIONE.

Distributio Græcè μέρισμα & cum totum in partes aut membra partimur, ut Tota respublica periclitatur, Principum autoritas labefactatur, Optimatum consilia repudiantur, Plebs non patitur se Iure ac legibus regi. Sine scientia literarum non possunt teneri respublicæ. Non enim possunt trahi religiones, retineri leges & ciuilibus disciplina sine literis. Facile est infinita huius formæ exempla reperire. Cicero : Hæc studia adolescentiam agunt, smectitatem oblectant, secundis res ornant, aduersis per fugium & solationem præbent. Pertinet huc & δυνάστης, ut Iudices partim gratia, partim pecunia corrupti sunt.

Congeries quando plures species coaceruantur, ut apud Salustium de Catilina. Animus audax, subdolus, uariis, cuiuslibet rei simulator ac dissimulatur, alieni appetens. Est & Roma. i. Plenos omni iniusticia, malicia, dolis &c. Plenæ sunt enim sacre literæ ornamentorum omnis generis. Græci uocant συσπλοισμὸν, quam nos Congeriæ appellamus.

Incrementum est cum non eiusdem significationis uerba coniungimus, sed per gradus ab infinitis ad summa imus, ut Percussit, saucianit, occidit. Scipio apud Liuium, fugi, fugauit, Hispania expuli. Hoc Schema imitatur ordinem causarum & effectuum.

Neq; fit tantum in singulis uerbis sed etiam pluribus membris, ut apud Ciceronem: Facinus est uincire ciuem Romanum, scelus uerberare, parricidium necare. Sacrilegium est diripere ac dissipare bona Ecclesiarum. Parricidium est fame necare miseros pastores, quibus ex illis bonis uictus debebatur.

EX CAUSIS.

ἀντιλογία est cum causam recitamus, ut: Si quid est in me ingenij Iudices, iure repetit Archias fructum meorum studiorum. Sequitur ratio, quia Archias fuit mihi autor suscipiendi hæc studia. Hæc pertinet συγκαταλογία, cum aliquam officij rationem exponimus, aut excusationem, quod uidelicet iure, quod honestè faciamus, ut quanquam est amicus, tamen decet amicitie ueritatem anteferre. Talia sunt & ornamenta, quæ ex cuiusq; officio sumuntur, quo genere plurimum utimur, ut Episcopi est sanare & explicare dubitantes conscientias, non armis Ecclesias dissipare.

Affine est ἀναγκαστικόν, cum allegatur necessitas, quæ, ut constat, singularem uim in deliberationibus habet, ut in concione Annibalis libro primo secundi belli Punici. Illis timidis & ignauis esse licet, qui receptum habent, uobis necesse est fortibus uiris esse, quibus ad effugium nihil est reliquum. Cum impossibile sit Respublicas retineri sine litera

TUM

rum scientia, necesse est Magistratus studia literarum excitare atque conseruare.

Translatio *μετάθεσις* uocatur, cum alicuius rei causa confertur in locum digniorem, aut magis profuturum dicenti, ut Cicero pro Marcello hortatur *Cesarem*, ut tueatur uitam, non tantum sua causa, sed Reipublice causa, quia maxime expediat Reipublice ipsam uiuere. Tale est hoc, quo nos sepe utimur. Hec studia literarum non tantum ad priuatam utilitatem pertinent, sed ad Rempublicam. Nam hec tractatio literarum togata quaedam militaria est. Sicut enim foris defensio Reipublice armatis exercitiis commissa est, ita domi custodia Reipublice, literatis mandata est, qui religiones docent & exercent iudicia, quibus rebus pax domi continetur. Translatio est apud *Liuium*, ubi *Scipio* causam seditionis à multitudine in paucos confert. Multitudo omnis sicut natura maris per se immobilis est ut uenti & aure ciente, ita aut tranquillum, aut procelle in uobis sunt, & causa atque origo omnis furoris penes auctores est, uos contagione insaniistis. Transfert & *Demosthenes* euentum belli in fortunam, & quemadmodum gubernatori, qui summo consilio nauim regens, si tempestatis superatus sit, naufragium imputari non debet, ita sibi euentum belli negat imputandum, qui summo consilio, summaque fide

maq; fide Rempublicā administraverit. Est et apud Paulū translatio cap. 7. ad Rom. Cum dictum esset lege augeri peccatum. Postea confertur causa in naturam peccatricem, non in legem, quia lex bona est.

Huc pertinet color. Non enim idem significat color quod Schema, ut uulgus putat. Sed Color est species figuræ, significat enim narrationem uerisimiliter fictam, ut cum fingimus, quid aliquis opinetur, quid dixerit, quid fecerit. Cum causam alicuius facti nobis commodā fingimus. Sic fingit Cicero Clodium dixisse triduo periturum Milonem, cum ipse ad Atticum scribat triduo periturum Clodium. Poëtæ pleni sunt huiusmodi narrationibus, quia res fictas describunt. Sumuntur autem colores ex Circumstantiis, ex gestu, ex causis, ex signis consequentibus aut præcedentibus. Ouidius sumpsit ex consequentibus cum ait: Arma uiri fortis medios mittantur in hostes, Inde iubete peti, q. d. hoc erit signum uter dignior sit, uter uirtute præstet.

Et huc pertinet calumnia, quæ rectè dicta ac facta deprauantur, de qua tamen si præcepta extant in Sophisticis syllogismis Aristotelis, tamen hæc tempora habent artificium multo callidius, quod multis opes ac dignitatem parit. Tota res ex loco causarum et signorum interpretatione, et exemplis naïfè detortis ducitur. Nam in rectè factis, multis
 la causa

lae causat, hoc est, praua consilia querunt, insidiosè
occupantur signa, quæ uariè expomì possunt, ut
Pharisei interpretabantur Christum affectare re-
gnum, quia patiebatur multitudinem ad se conflue-
re, discendi causa. Item mores transferbant ad ui-
cina uicia, quia Christus communi more uiuebat, ac
eufabant cum intemperantiæ. Ad hæc adhibenda
est diligentia, ut benefactis dissimulatis aut extenua-
tis, errata exaggerentur in immensum. Sicut uul-
gus solet de magistratibus iudicare, quod ingentia
beneficia non uidet, uidelicet quod pacem conser-
uant, atq; ocium suppeditant ad educationem atq;
institutionem sobolis, ad res domesticas retinendas,
augendas, atq; ornandas. Interim si qua leuia errata
inciderint de magistratuum negligentia, tragicè cõ-
queruntur. Sed in tanta improbitate hominum infi-
nita exempla suppeditat usus uitæ.

Gradatio κλίμαξ cum per gradus itur ab alijs
ad alia, ita ut semper proximum uerbum repetatur
ut Secundæ res paruum negligentiam, negligentia
temeritatem, temeritas enervit homines. Apud Pau-
lum est: Tribulatio patientiam affert, patientia pro-
bationem, probatio spem. Diximus autem in Dialec-
ticis hoc modo connecti causas et effectus, genera
et species.

DE CONTRA

rijs.

Contentio ἀντιθέσις cum per contraria am-
plificamus, seu declaramus aliquid. Nam colla-
tio contrariorum magnam vim habet ad illustran-
dum. Fit autem singulis uerbis, ut non est uera, sed
falsa gloria, uulgo placere. Aut integris orationis
bus, ut Nulla salus bello, pacem te poscimus omnes.
Pellitur è medio sapientia, ui geritur res. Donec
eris foelix multos numerabis amicos. Tempora si fu-
erint nubila, solus eris. Si secundum carnem uixe-
ritis moriemini. Si spiritu facta carnis mortificabi-
tis uiuetis. Variè conferuntur contraria, sed nos uno
titulo Antithesis plerasq; alias species comprehen-
dimus. Nam illa nimis exiliter concisa specierum
partitio, obscura est.

Commutatio ἀντιμεταβολή seu μεταθέσις
fit cōtrarijs transpositis, ut Inimicis te placabilem,
amicis inexorabilem præbes. Labor est etiam ipsa
uoluptas. Esse oportet ut uiuas, non uiuere ut edas.
Si Euangelium approbat ciuiles mores, consequi-
tur, ut hi qui ciuiles mores improbant, Euangelij
autoritatem grauitè ledant.

Inuersio, cum ostendimus pronobis facere ar-
gumentum quod contra nos detorquetur, ut Sepelij-
sti, igitur occidisti. Potest inuerti. Imo si occidissèm,
non sepe

non sepeliſſim. Nam qui in uia publica apud cada-
uer commoratur dum ſepeliat, ubi credibile eſt ho-
mines interuenturos eſſe, hunc non eſſe ſibi male
conſcium, iſta animi ſecuritas declarat. De hoc gene-
re ſuprà dixi, contrarias interpretationes ex cauſis
& ſignis ſumi.

Communicatio *συνοικείωσις*, cum idem con-
trarijs tribuitur, ut pariter in imperio nimia ſeue-
ritas, & nimia lenitas, crudelitas eſt, quia nimia le-
nitas alit audaciam improborum, & licentiam ſe-
niendi in bonos concedit.

Correctio *ἐπεὶ ὁρθώσις* tollit quod dictū eſt,
ſupponens aliud magis idoneum, ut pro Milone,
quas ille leges, ſi modo leges nominandæ ſunt, ac nō
faeces urbis & peſtes Reipublicæ.

Reiectio *ἀποδιώξις*, cum aliquid reiſcimus
tanquam indignū, aut intempeſtiuum, ut: quid atti-
net hac de re dicere, cum ad præſentem cauſam ni-
hil faciat? Vtimur *ἀποδιώξει*, ſi quando prauæ
aliquod argumentum eludimus, quod agitationem red-
deret cauſam ſuſpectam. Inciſſunt enim & in bo-
nas cauſas interdum loci duriores, quos nō prodeſt
agitare.

Occupatio *προκατάληψις* eſt, cum reſpon-
demus tacite obiectioni, ut uulgo dici ſolet, hoc eſt,
cum ipſi animaduertentes, quid obſit nobis, prius

id diluimus, quàm obijci possit. Necessaria figura est, et singularem prudentiam requirit. Videntur enim quæ sint hominū tacita iudicia, quo propendeant animi, quid offendant, quid probetur. Utimur igitur Occupatione, cū emēdamus aliquod dictum, aut mitigamus uel testē uel palam. Et locum habet in tota oratione, sed in exordijs sæpius utimur, ut pro Archia. Ac ne quis à nobis hoc ita dici miretur, quod alia quædā in hoc facultas sit ingenij &c. Reddit enim rationem, quare dixerit se à Poëta adiutum esse, cum Poëtica longissimè distet à forensi oratione.

Concessio, cum quædam largimur aduersario, ut reliqua magis exaggerari possint, ut: Esto, uera sine dogmata quæ doces, at quomodo hoc excusari potest, quod mutatis ritibus Ecclesiæ, tanti Schismatis autor extitisti? Plus est autem in Schismate mali, quàm boni in illis dogmatibus. Hic ostendendum erit defensori, quod illa dogmata necessaria sint Ecclesiæ, et causa Schismatis transferenda in hos, qui iniuste damnant. Græci uocant *ᾠομολογία*, propemodum confessionem.

ᾠαδία solū, cum ita aliquid conceditur, ut uiciniū quiddam detrahi possit, ut ueritas laborare potest, opprimi non potest. Fabius contator est, negligens non est.

Formis

Formae respondendi sunt, cum aut simpliciter respondetur ad interrogationem, aut tollitur quaesitio, opposito argumento firmiore, ut: Difficilis labor est exercendi styli, sed habet plurimas ac maximas utilitates. Habet aliquid incommodi mutatio rituum, sed plus habent incommodi falsa dogmata, Graeci vocant ἀντιποροῦν, ἢ ἀντιπαραποροῦν.

EX SIMILIBVS.

Comparatio maximam vim habet in amplificando. Res enim omnes crescunt aut decrescunt per collationem. Huc pertinent loci Dialectici ex pari, ex maiore, ex minore, exempla, Apologi, parabole, εἰκόνες, ut cum lupum dicunt, pro malo Doctore. Vbiq; sunt obuia horum locorum exempla, et facile agnosci possunt. Ac loci ipsi in Dialectica satis tractantur, quare hic nihil opus est eos prolixè explicare.

προσωνοποιία, cū persona fingitur, ut apud Virgilium Fama, aut cum rei inanimatae sensum tribuimus, ut: Vos albanitumuli.

Sermocinatio διαλογισμός, cum orationem personae alicui tribuimus, ut si quis fingat Maximilianum in oratione adhortari Carolum Imperatorem ad componenda Ecclesiae disidia.

A Genere

A GENERE.

Sententia *γνώμη* continens præceptum de moribus, aut dictum de aliquo uita casu, ut apud Ciceronem: Vultu sæpe læditur pietas. Item: Postiores cogitationes, sapientiores. Ducuntur à genere, scilicet, à loco communi, à uirtute, à prudentia & similibus. Admonuimus autem suprà probationes ex talibus locis sumi. Nam Maior in Syllogismo, sepius est aliqua communis sententia. Itaque ornamenta hinc etiam sumi necesse est. Huc pertinent leges, prouerbia, & dicta clarorum uirorum, quæ uocant *ῥήγεις*, quale est dictum Catonis: Radices uirtutum amaras esse, fructus dulces.

Epiphonema, est amplificatio honestatis, seu dignitatis, utilitatis, facultatis, difficultatis, in fine addita ad augendam admirationem. Interdum etiam causam facti continet. Magnam omnino uim habet, admonet enim uel quid agatur, uel quanta res agatur, quia transfert eam ad locum communem, quo cum collata præsens causa fit splendidior. Nonnulli breuiter dicentes serè omittunt Epiphonemata, hi non intelligunt, quàm infirma sit oratio, detracto hoc ornamento. Fiunt autem Epiphonemata per particulas Comparatiuas & Demonstratiuas, ut: hoc est uere Regem esse, consulere utilitatibus populi. Adeò nihil est satis tutum aduersus calumnias.

SYNOPSIS

Adeò

Ad eò à teneris consuefcere multum est. Tante mo-
lis erat Romanam condere gentem. Quis non in ta-
li aula cupiat uiuere, quæ uerius Academia, quàm
aula dici possit. Et per Exclamationes, unde nomē
uidentur initio accepisse, ut pro Ligario: O clemen-
tiam admirabilem, atq; omnium laude, prædicatio-
ne, literis, monumentisq; decorandam. Et huiusmo-
di multa reperies apud Ciceronem, ut: O rem non
modo uisu sedam &c.

Noëma differt ab Epiphonemate, Et si enim est
allusio ad sententiam aut locum communem, tamen
non effert sententiam generaliter, sed uerba sumit
ex loco communi, quæ ad præsentem causam accom-
modat, ut testè ad locum communem alludere intel-
ligatur, ut: Bene collocaui beneficium, cum in uirū
optimum, cum in hominem gratum contuli. Fortisq;
uiri tulit arma disertus. Insunt latentia quædā Ena-
thymemata. Et profectò danda est opera, ut oratio
abundet huiusmodi uerbis sententia tinctis, ut Fa-
bius ait.

EX CIRCUMSTANTIIS

& signis.

Hinc uerò plurimæ oriuntur Amplificationes
Ex descriptionibus locorum, temporum, per-
sonarū, habitus corporis, & gestuum. Et alia sunt
signa

signa precedentia, alia consequentia &c. Talis est ex signo mira extenuatio apud Liuium, ubi Annibal ait Scipionem adeò non nosse exercitum suum, ut si utriq; exercitui signa detrahantur, dubitaturus sit, utrius Imperator sit. Non nosse exercitum, signum est imperiti Ducis.

Ex circumstantijs oritur ὑποτύποισις, ubi res ita narratur, ut uideatur quasi oculis subiecta. Id fit, cum diligenter persequimur circumstantias. Cicero pro Milone: Si uideretis hæc picta &c. Pingit enim Milonem in Rheda penulatum, cum uxore & Paruis liberis, Clodium uerò armatum, sedentem in equo, pugnantem ex loco superiore &c.

Ex circumstantijs oriuntur & παροποίαι, ut exclamationes, deprecationes, uota, ominations, de quibus in libellis de Copia præcepta extant, quam ob causam nos breuiiores sumus, Et de Affectibus suprà diximus.

Est & figura ad ordinem orationis necessaria, que nominatur Transitiò, cum monemus quid dictum sit, & quid restet. Hactenus dixi, quantum in sit turpitudinis in ebrietate, nunc exponam, quantum noceat uoletudini. Breuiter redigit in memoriam & quid suprà dictum sit, & proponit, quid in reliqua oratione expectandum sit.

Est &

Est et *Agere* brevis interpositio, declamandi causa inserta, quā nō ignorant Grammatici, ut;
Tam Venusticia amat, finem qui quæris amorī
(Cedit amor rebus) res age, tutus eris.

DE IMITATIONE.

In ipso subulo huius operis admonui præcepta inventa esse, non ut eloquentes efficerent, sed ut viam ac rationē ostenderent adolescentibus, iudicandi de disertorum orationibus. Nam imitatio, si natura non repugnet, sicut aliarum rerum artifices, ita et eloquentes efficit. Cognitis igitur præceptis, proponat sibi quisq; disertorum exempla, in quæ toto animo, totaq; mente intueatur, ut ea effingat, atq; exprimat. Si quis est enim, qui iudicat imitationē, cū in alijs artibus maximam vim habeat, in una eloquentia inutilem esse, huius error non solam grauisissimis Doctorū testimonijs, sed planē sensu cōmuni reuelliūtur. Nam q; quedam inter disertos controversiæ sunt de imitatione, disputatio est, non utrum imitatio necessaria sit, sed de partibus artis dissentiunt, quarū uidelicet partū imitatio necessaria sit. Ego itaq; ut ostendam adolescentibus, quomodo instituere animū ad imitandos bonos autores debeāt, breuiter exponam meam de tota re sententiam, quā speo studiosis iuuenibus non inutilem futuram esse.

Sæpe

Sæpe autem diximus, Eloquentiam rebus ac uerbis contineri, rerum aut inuentionem ac dispositionem esse, Elocutionem ad uerba pertinere. Quare initio sciendum est, generalem quandam imitationem rerum esse, quam ideo sic uocamus, quia bonos omnes in inuentione ac dispositione rerum imitari licet. Obseruabit enim diligens lector, quibus ex locis boni auctores ducant exordia, unde sumant amplificationes, quomodo tractent locos communes et affectus, quomodo concilient animos, quomodo perturbent, quam tempestiue ac parce aspergant sententias, quam diligenter conseruent decorum, quanto consilio disponant partes in causis, ubi præparent auditorem, ubi narrent, ubi disputent, ubi refutent aduersarium, quomodo in Epilogis addant motus et affectus orationi. Itaque et si unus Cicero maxime excellit etiam in his uirtutibus, tamen alij quoque, non solum Latini, sed et Græci, exercere et acuire studiosos possunt, si locos atque consilia eorum in inueniendo ac disponendo imitentur. Et interdum gloriosum erit, res easdem ab illis sumptas, ad nostras causas apte transferre. Quam admodum multa uidemus Cicronem ab Isocrate, à Platone, et à Demosthene sumpsisse. Quanquam hoc magis præstandum est, ut discamus similia exemplorum gignere, sicut boni pictores non mutantur, sed inuitantur formas ac gestus uiuorum corporum.

Est et

Est et generalis quædam imitatio elocutionis, quod ad Grammaticum sermonem attinet, qui non solum latina uerba, sed etiam phrasin latinam requirit. Cum enim hoc tempore tota nobis Latina lingua ex libris discenda sit, facile iudicari potest in hac parte necessariam esse imitationem, ut certum sermonis genus, quod ubique et omnibus ætatibus intelligi possit nobis comparemus. Quis enim intelligit istos qui genuerunt nouum quoddam sermonis genus, quales sunt, Thomas Scotus, et similes? Certa igitur etas autorum eligenda est, qui propriissime et purissime locuti sunt. Ac serè fit ut prudentissime loquantur etiam, qui dicunt purissime. Quare ab his non tantum sermo, sed interim res quoque cognitione digne sumi queunt. Constat autem Ciceronis etate, eloquentiam Romanam perfectam fuisse. Proinde totum illud seculum nobis imitandum proponamus, uidelicet Ciceronem, et paulò superiorem his Terentium, et aliquanto inferiorem Liuium. Plauto etiam nihil facilius est. Legendus est et Salustius. Sed in his cum antiqua et obsoleta quædam uerba extent, obseruandum est, quid receperit Cicero, quem uelut Aristarchum scriptorum omnium, nobis constituamus. Plinius rerum uocabula nobis conseruauit, etsi genus sermonis non probatur. Quintilianus uidetur studium proprii sermonis maximè habuisse

K

habuisse

habuisse, nec dissimulat se conatum homines amant
 tes iam corrupti sermonis, ad ueterem proprietate
 tem reuocare. Ab his igitur autoribus lingua no-
 bis discenda est, cum his colloquendum. Neq; tan-
 tum singula uerba à seculo illo mutuemur, sed Phra-
 sin, hoc est, iuncta uerba, qualia sunt, Dare damnum,
 facere damnum, dare uerba, dare in casum Rema-
 publicam, capio dolorem. Non enim dicimus: Cepit
 me dolor, & hoc genus infinita. Neq; enim quælia-
 bet uoces coniungi solent. Consuetudo igitur Ro-
 mana in uerbis iungendis imitanda est nã & Græ-
 ca & latina lingua, initio ita corruptæ uidentur,
 cum exteræ nationes unâ cum imperijs eas linguas
 acciperent, & uerbis quidem bonis uteretur, neq;
 enim alia audierant, sed in iungendo peccarent. Inu-
 sitatus enim uerborum concursus, non solum confra-
 gosam & obscuram orationem, sed prorsus nouam
 linguam parit. Itaq; quod Cæsar dixit inusitatum
 uerbum non aliter atq; scopulum fugiendum esse,
 idem de uerbis contra consuetudinem iunctis, præ-
 cipi iudicemus. Idem & de Metaphoris sentiendum
 est, quarum nouitas & ambitiosa est, & orationem
 reddit obscuram. Et suprâ diximus, uerecundum
 usum huius generis esse debere. Nam oratio magna
 ex parte proprio sermone constare debet. Non igitur
 tur discedamus à Ciceronis ætate, à qua, si uerba,
 phrasin

Phrasin, & figuras sumemus, oratio erit plana,
equabilis, & perspicua, nihil habebit ambiguū, aut
ambitiose affectatum, quod uitium non solum in ora-
tione offendit, sed etiam prodit ingenij uanitatem.
Itaq; de hac generali imitatione Phrasis, rectè iudi-
cant nonnulli bonos omnes imitandos esse. Nam ser-
monem melius discimus, cum pluribus colloquen-
tes, si tamen emendatè loquantur. Nō enim numero
inter bonos, aut illos ineptos antiquitatis amatores,
qui horribile quoddā sermonis genus habent, quod
Ciceronis aetate prorsus exoleuerat, aut hos, qui
post Quintiliani tēpora extiterūt, qui iudicio lapsi
summon ingenij laudem crediderunt esse, nihil sim-
pliciter ac propriè efferre, & figuras gignere quā
maximè prodigiosas, quo genere delectati sunt A pu-
leius, Sidonius, & alij multi. Iurisconsultis uerò me-
rito tribuitur laus proprii sermonis, quare etiam si
propter rerum cognitionem non legerentur, tamen
propter latine linguae proprietatem legendi erant.

Sed prae ter hanc generalem imitationem In-
ventionis, Dispositionis, uerborū Phrasis, & Figu-
rarum, specialis quedam est imitatio Ciceronia-
ne compositionis, de qua inter doctos quedam
controuersia est: Vtrum operae precium sit in ea
imitanda elaborare. Est enim peculiaris quedam
collocatio membrorum orationis apud Ciceronem

K 2 que non

que non solum æquabiliorem reddit orationem
 sed plurimum etiam ad perspicuitatem conducere
 uidetur. At ego ita statuo illam ipsam componendi
 rationem, ut cæteras artes, initio, propter necessi-
 tatem, aut certè insignem utilitatem desideratâ atq;
 animaduersam esse. Postea deprehensa uia, secuta
 est utilitatem uoluptas. Multa enim non ferenda ui-
 cia deprehenduntur in his qui incomposita dicunt.
 Primum coaceruant sententias malè cohærentes, &
 in his ipsis sæpe Grammaticorum uocum ordinem per-
 turbant Hyperbatis. Huius rei exemplum est uide-
 re in exordio Pliniane Præfationis, cuius membra
 in mea Paraphrasi partim exemi, partim ordine
 disposui, ut principalis sententia clariùs conspici
 atq; intelligi posset. Apud Salustium in orationi-
 bus extant grauissimæ sententiæ, de causis maxima-
 rum mutationum publicarum, & hæ uerbis effe-
 runtur optimis, & tamen oratio non satis dilucida
 est. Neq; uerò defuit homini perito, & uersato in
 Republica iudicium, aut patrius sermo, sed com-
 positio deest. Quare cum sententiæ quasi truncatæ
 atq; interruptæ recitentur, fit oratio subobscura.
 Deinde crebro accidit, ut hi qui dicunt incomposita,
 relinquant imperfecta & mutila argumenta. Ali-
 cubi antecedens reperias sine consequente, ut et
 enim dialecticis appellationibus, quæ sunt notæ om-
 nibus

ebat. Hoc in Pliniana præfatione fit aliquoties, nā
ibi antecedens est: Quam plurimum interest, sortia-
tur aliquis iudicem an eligat, multumq; apparatus
interest apud inuitatum hospitem et oblatum. De-
inde relinquitur imperfectum argumentum, quare
intelligi nisi ab attento lectore potest. Erant enim
addende conclusiones, in hanc sententiam. Cum in-
uitatus hospes maiorem apparatus requirat, quā
casu oblatus, ego iure reprehendi queam, quod cum
te ad hos libros legendos ultrò inuitavi, non præstiti
ut tuo iudicio satisfacerent. Sed plus negotij fuerit
alteram similitudinem absolvere. Quid? quod idem
autor non solum argumenta relinquit imperfe-
cta, sed etiam in Grammatica constructione quæ-
dam relinquit ἀναρτα πῶς ὁ λόγος, quod uicio-
sissimum est. Sunt et alia incompolitæ orationis in-
commoda, sed ego illa recitare uolui, quæ adolescen-
tes iudicare facili possent. Multum igitur ad rerum
perspicuitatem diligentia componendi confert. Quā
quam autem in tanta uarietate ingeniorum, alium
natura ad aliud dicendi genus ducat, et his nostris
temporibus perfectæ eloquentia sperari non possit,
tamen generalia quædam præcepta trademus, non
tantum his, qui solā Ciceronis compositionem imi-
taturi sum profutura, sed ut mihi quidem uidetur ne-
cessaria, quocūq; in genere dicendi uersemur. Quæ
tamen

tamen si quis obseruauerit, facilius intelliget Ciceronis compositionē, quæ cū lōgè sit optima, præclare facere iudicandi sunt, qui summa cura, summoq; studio effingere eā conātur. Etsi enim ea in re ipse non elaborauit, nemo enim monebat aut norat ista me adolescente, & postea meo quodam fato incidi in quædam negotia, quæ ad hæc studia colenda non tantum mihi quantum uellem temporis concedunt, tamen ad officium meum pertinere existimo, ut quæ sunt optima pro uirili demonstrem. Nam Politianus parum liberaliter facit, qui uidetur ideo detertere alios ab imitatione Ciceronis, quia cum se natura ad aliud dicendi genus deduci intelligeret, iudicio uideri uoluit, id quod ipse consecutus non esset, improbare. Ego uerò ita statuo, artificium faciendæ orationis non ualde dissimile esse Poeticæ. Vt autem stultissimum fuerit ei, quem uelis Elegiam scribere, Horatii odas aut Satyras potius proponere, quàm Ouidium aut Tibullum, ita imprudenter iudicare arbitror istos, qui in faciendâ oratione nihil interesse putant, quos autores sequantur. Nam ut illi Elegiæ studio plurimum legendi erunt Elegiaci Poetæ, & quidem præstantissimi, & elaborandum erit, ut aliquam illorum similitudinem consequatur, ita in soluta oratione legenda erunt optima exempla, & efficiendum, ut horum quasi colorem ducat oratio.

Quamquam

Quamquam autem multi propter imbecillitatem ingeniorum, & naturæ dissimilitudinem in imitatione Ciceronis successus parum secundos habeant, tamen illi ipsi longè plus proficient in Cicerone legendo, quàm si deteriora exempla sequerentur. Quamuis enim isti aridi non poterunt effingere diuinam illam compositionem, quâ etiam Romanis temporibus nemo equali Ciceronis, qui quotidie dicentem audiebant exprimere potuit, tamen hoc assequuntur, ut oratio sit æquabilior & uberior. Et sunt aliæ virtutes insitæ Ciceronis, quarum uel umbræ referre non exigua laus erit, atq; ego uel obscura linea mentis Ciceronis malim, quàm natiuam Politiani aut Gellij faciem. Cur autem prudens præceptor nactus ingenium fecundum & copiosum, non hortetur, ut incitet, ut complecti Ciceronem & in eum tota mente, totoq; animo intueri, & ad ipsius exemplum, totum se componere studeat, ut quantum ingenio industriaq; consequi poterit, non tantum ab eo uerba ac Phrasin sumat, sed etiam effingat compositionem? Quia in re successus non est desperandus his, quæ mediocriter à natura adiuuantur. Neq; ego ab alijs bonis autoribus hunc imitatore arcendum puto, non ab his quoq; adiuuabitur, uerum ut à Poëtis Orator, aut à pictoribus statuarius. Quamquam enim statuarius, multum ab arte uicina ad suum

K 4 usum

usum transferre poterit, tamen ita erit intentus in
artis suæ exemplum atq; ideam, ut obseruet quæ cū
illa idea consentiant, ne procul ab ea discedat. Neq;
uerò is imitari Ciceronem dicendus est, qui ex
cerptas ex illo sententias ac uersus, quasi Centones
confuit, quemadmodum facere nonnullos uide-
mus. Sed ^{et} sibi quisq; faciat, ut ultro se Cicerō-
nis uerba offerant, quæ cum ita coniungimus, ut res
nostras explicent, tamen collocatio & series partis
um debet habere quandam Ciceronis similitudinē.
Cæterum ut Vergilius ab Homero multos uersus
sumpsit, ita decebit & nos interdum aliquod mem-
brum aliunde mutuari, si tamen habeatur ratio des-
cori. Seruiendum est enim temporibus ac locis, quæ
admodum Vergilius, etsi ad imaginem Homeri se
totum composuit, tamen illa prudenter uitauit quæ
Romanis moribus non congruebant. Ac ne uerba
quidem repudiabit imitator, quamuis ignota Cicero-
ni, quæ causa postulat, ut in controuersijs Theolo-
gicis utendum est appellationibus Christi, Ecclesiæ,
Fidei pro fiducia, & alijs similibus. Quia enim res
illas à sacris literis mutuamur, sermonem illarum eò
nos sequi oportet, ne res dissidentes à scripturis
afferre uideamur. Quare merito ridentur inepti
quidam, qui pro Fide persuasionem, pro Euāgelio
cœlestem Philosophiam, & alia similia dicunt, in
quibus

quibus sæpe fit, ut germanam significationem illarum uocum quas assernantur, non reddant. Id non est illustrare res difficiles dicendo, sed obscurare atque corrumpere. Quid quod isti somniant imitationem, non in Phrasi & collocatione, sed in singulis uerbis esse? qua in re pueriliter errant. Nam Cicero etiam si interdum uerbis utebatur ignotis populo Romano, multa enim à Philosophis & ex Græcis historijs sumit, tamen Ciceroniano more dicebat. Collocatio enim & uniuersam corpus orationis Ciceronem reserebat.

Cum igitur eloquentiæ studiosi præcipuè in hac parte elaborare debeant, ut Ciceronem imitentur atque effugant, præcepta quædam adscribemus, ut intelligere compositionem studiosi facilius possint. Legent enim Ciceronem libentius, & propius expriment, si uirtutes intelligent. Et quoniam de Imitatione locorum inuentionis, de similitudine Dispositionis, item uerborum & Phrasis diximus, reliquum est, ut uiam quandam Componendi ostendamus.

Primum in Compositione præceptum est, ut sis iustus ordo sententiarum, quem quidem in narratione seu expositione facti seruare facile est, Verùm in exordijs & in probationibus seruare difficilior est. Primum autem poni solet aliqua propositio suæ cuiusque partis in oratione. Deinde subijcitur ratio.

K 5

Postea

Postea sequitur rationis expositio, aut amplificatio, interdum sequitur simile aut dissimile, aut aduersatiua, quæ quasi nouæ orationis initium est. Et in his partibus perpetuò uersatur Ciceronis oratio. Alij coaceruant sententias longius inter se distantes, & plerasq; relinquunt quasi truncatas, & non minus quam admiscunt alienas. At Cicero aptè complectitur omnia quæ ad rem pertinent, eaq; ita connectit, ut inter se membra proximè cohæreant, uelut Dialecticæ probationes. Et dum inter hæc septa cohercet orationem, nihil intempestiuè intertexit alienū, & inchoatas sententijs absoluit et exædificat. Exemplum sumemus ex oratione notissima pro Archia, ubi prima exordij propositio est: Debeo Archia reddere gratiam ex hac facultate dicendi. Hæc est enim summa Propositionis, quam uestiuit Cicero quibusdam ornamentis, ut sonus esset plenior. Sequitur ratio: Quia Archias adiuuit hæc mea studia eloquentiæ. Deinde sequitur conclusio argumenti per comparisonem: Ergo si alijs eloquentia mea opem tulit, maxime debet isti opem ferre, à quo adiuta est. Postea sequitur aduersatiua, continens nouum locum, nouam propositionem: Non est alienum Oratorē à Poëta adiuuari. Ratio, quia omnes artes inter se cognatæ sunt, quare alia adiuuat aliā. Postremo sequitur alia aduersatiua. Quanquā autē hic ordo

hic ordo sententiarum magis ad inuentionem aut
 dispositionem, quam compositionem pertinere uide-
 tur; quæ est in quadam concinna collatione uerborum,
 tamen si quis rectè considerabit, intelliget uniuersæ
 compositionis fundamentum esse, iustum senten-
 tiarum ordinem. Nam absq; eo nullæ periodi coha-
 rebunt, quod in componendo præcipuè fieri oportet.
 Plurimū autem prodest ad intelligendum Cice-
 ronē, hoc modo distribuere sententias, & uidere un-
 de nascuntur, & quomodo cōsentiant. Quod si quis
 animaduertit, scribet & ipse melius coherentia.

Proximum autem præceptum est, ut sententiæ
 illæ in magna parte orationis illigentur periodis.
 Quid autem sint Periodi, quid $\kappa\omega\lambda\alpha$, quid $\kappa\omicron\mu\mu\alpha$
 $\mu\alpha\tau\alpha$, tradunt Grammatici. $\kappa\omega\lambda\omicron\upsilon$ enim est unæ
 cæ integræ sententiæ, ut: Quæ homines arant, nauē
 gant, ædificant, omnia uirtuti parent. $\kappa\omicron\mu\mu\alpha$ pars
 est colī, ut nauigant, ædificant. Periodus autem con-
 stat, ut minimum ex duobus colis.

Dicitur autem Periodus, seu Latinè circuitus,
 aut circūductio, quia colligit plures sententias, para-
 ticulis rationalibus, causalibus, relatiuis, compara-
 ratiuis, aduersatiuis, interdum etiam copulatiuis.
 Exempla sunt ubiq; obuia apud Ciceronem: Quan-
 quam mihi semper fr̄ equens cōspectus uester multo
 iucundissimus, hic aut̄ locus ad agendū amplissimus;
 ad dicendū

ad dicendum ornatissimus est uisus Quirites, tamen
hoc aditu laudis, qui semper optimo cuiq; maxime
patuit, non mea me uoluntas, sed meae uitae rationes
ab ineunte aetate susceptae prohibuerunt. Turpe
est Stoicis ignorare Zenonis decreta, quanto tur-
pius & indignius est Christi decreta nescire Chris-
tianos? Pro Archia. Etiam illud adiungo saepius
ad laudem atq; uirtutem, naturam sine doctrina,
quam sine natura ualuisse doctrinā. Pro Marcello.
Tantus est enim splendor in laude uera, tanta in ma-
gnitudine animi & consilij dignitas, ut haec à uirtute
te donata, cetera à fortuna commodata esse uideantur.
Haec exempla recito, ut adolescentes discant,
non illas tantum Periodos dici, quae inchoantur à cir-
cumductionibus, sed etiam per Aduersatiuas, per
Comparationes aptè connecti plura καὶ λα. Est &
simplicius quoddam genus, quod Demetrius uocat
Historicum, quale est hoc: Inferimus bellum, in fe-
stisq; signis descendimus in Italiam, tanto audacius
fortiusq; pugnaturi, quanto maior spes, maiorq; ani-
mus inferentis est uim, quam arcentis. Initium non
habet particulam circumducentem, ideoq; simpli-
cior esse forma uidetur. Huius generis sunt & haec:
Suscepit iniunctam legationem, ut Principi quem
admodū debere se iudicabat, morem gereret. Alia
forma quae initio habet circūductiones, uidetur esse
uolubilior

volubilior, & ut inquit Demetrius, efferri ore rotundo & circumacta manu. Has tamen formas proposui, ut uarietatem Periodorum studiosi facilius agnoscerent.

Ordo sententiarum, de quo paulo antè dixi, res perspicua reddit. At Periodi forma prodest ad connectendas sententias, & addit plenior sonum orationi. Danda igitur erit opera imitatori, ut in Periodis faciendis Ciceronis exēpla effingat. Neque tamen constat oratio tota Periodis, sunt enim interdum singula Cola, uelut interualla, inter Periodos ponenda, & Exordia ac Syllogismi magis recipiunt Periodos, quàm Narrationes, quæ magna ex parte habent Cola. Contentiones uerò ac Disputationes, rarissimas habent Periodos, Constant enim breuibus quibusdam membris quasi aculeis. In Narrationibus facile est agnoscere seiuncta $\kappa\omega\lambda\alpha$, ut Milo domum uenit, calceos & uestimenta mutauit, paulisper dū se uxor, ut sit, cōparat, cōmoratus est, obuiā fit ei Clodius expeditus in equo, nulla rheda, nullis impedimētis, nullis Græcis comitibus. Pro Cluentio. Frater mortuus est, hæredemq; Magiam reliquit, Postea Magia mortua est. In talibus si quis $\kappa\omega\lambda\alpha$ cōnecteret, rerū seriē corrūperet. In Contentionibus, ut pro Ligario. Quid enim Tubero ~~tuus~~ ille districtus in acie Pharsalica gladius agebat, cuius

bat, cuius latus ille mucro petebat, qui sensus erat armorum tuorum, quæ tua mens, oculi, manus, ardor animi, quid cupiebas, quid optabas? Plene sunt disputationes in Philosophicis libris, breuibus membris, ut: Minimè mirum id quidem, nam efficit hoc Philosophia, medetur animis, inanes sollicitudines detrahit, cupiditatibus liberat, pellit timores. Non dum absoluius præcepta compositionis. Nam quæ hætenus tradidimus, & si à Cicerone fiunt accuratissimè, tamen & alij boni scriptores reperiuntur, qui non omnino negligentes sunt in ordine sententiarum, & qui aliquo modo Periodos faciunt. Verum ad hæc addit Cicero duas res, quæ sunt ipsius maxime proprie, scilicet, quod uerbis ornat singula membra, penè ut sit in Poëmaticis. Et quia hæc ornamenta Periodum explent, efficiunt concinnum et numerosum quiddam. At stultum est nunc de nomine præcipere, cum sonus linguæ Latine hoc tempore non sit natiuus. Illud tantum hortabor, in quo copię laus est, ut ornare sententias uerbis imitator discat. Quod cū faciet, oratio erit uberior ac mollior. Periodum sponte sequuntur numeri. Pro Archia poterat Cicero simpliciter dicere: Debeo Archiæ reddere gratiam ex hac facultate dicendi. Sed uide quomodo ornauerit, extenuat uires suas: Si quid est ingenij quod sentio, quòd sit exiguum etc.

Deinde

Deinde partitur facultatem in tria membra, in Ingenium, Exercitationem, & Doctrinam, nam his tribus rebus artes continentur. Illud sciet etiam imitator, quod modus in ornando observandus sit. Nihil enim odiosius est inani ostentatione ornatus, qui nunquam debet videri ociose accersitus, sed ad illustrandam causam, necessario adhibitus esse.

Hæc si studiosi in lectione Ciceronis observabunt, meo quidem iudicio rectius intelligent auctorem optimum, & uirtutes omnes propius aspicient. Neque uero hæc utilitas exigua iudicanda est, etiam si non procedat imitatio. Et tamen si conniti uolunt isti, qui adiuuatur à natura, intellectas uirtutes, aliqua ex parte effingere poterunt. Quod si hæc diligentia componendi nihil nisi puerilem ostentationem ingenij haberet, non esset, cur huius partis imitationem ualde requirendam putarem. Sed cum maximas afferat utilitates, digna mihi res uidetur, in qua si qui non destituuntur ingenij uiribus, elaborent. Fit enim oratio magis dilucida, si aptè cohæreant sententiæ, si non relinquuntur imperfecta membra, aut argumēta, si extent atque emineant illæ partes, quas præcipuè conspici prodest, si quis ornatus quasi uestitus accesserit, si mediocria sint Periodorum spacia, si non sint dissipatæ periodi Hyperbæis, Verisimum enim illud est, quod scribit Cicero,

HERON

ueram speciem ac pulchritudinem cum utilitate coniunctā esse, cuius rei tum in natura, tum in artium operibus, maximeq; in ædificijs, infinita exempla ostendi possunt.

Nam illa in ædificijs apta partium proportio non minus habet utilitatis, quā decoris. Quare existimandum est & hanc harmoniam collocationis in oratione, non solum propter uenustatem, sed etiā propter certam utilitatem animaduersam esse. Idq; ex eo intelligi potest, quod uidemus homines prudentes, sed rudes harum nostrarum artium, summa diligentia componere & struere orationem, qui id faciendum putant, non uoluptatis, sed necessitatis causa, uidelicet, ne quid confuse, ne quid obscure, ne quid intempestiue, aut alieno loco dicant, ne qua res relinquunt mutila & pendentia membra. Deniq; non solum perspicuitatis, sed etiam dignitatis rationem habendam esse in scribendo sentiunt.

Atq; hi partim usu cognouerunt, partim sine doctrina, ut ingenij perspiciunt, in magnis & grauib; causis, orationem perspicuā, & in qua aliquid dignitatis sit, requiri. Quod cum ita sit, cumq; natura ducat homines prudentes ad componendā orationem, decet eruditos perfectū aliquod exemplum collocationis querere, ad quod se in facienda oratione referant. Turpè est enim eruditis, neq; uim huius rei intelli-

intelligere, neque rationem requirere, cum harum
artium rudes perspiciant, et quanta vis sit compo-
sitionis, et iudicent res magnas sine hac diligentia
explicari non posse. Mira autem ingenij fiducia est
in hac parte longe difficillima, repudiare exempla,
atque asseruari imitationem, cum in alijs leuioribus
artibus homines sine exemplis atque imitatione par-
rum proficiant. Et uulgo ita dici solet: Sibi queng-
que possum esse magistrum, quod non solum in arti-
bus, sed in moribus et in omni uita cernimus, Cum
igitur haec et sine exemplo atque imitatione perfici
non possit, et inter peritos constet perfectissimam
esse Ciceronis compositionem, praeclare facere iudi-
candi sunt, qui hunc autorem sibi proponunt ut
cum alijs eius uirtutes, tum etiam collocationem ef-
fingant.

Cum enim omnino aliqua collocandi atque or-
nandi ratio necessaria sit, id quod experiuntur in
magnis causis etiam illiterati, prudentia est exem-
plum eligere optimum. Nam et Cicero propterea
uidetur melius composuisse quam ceteri, quia ex
cellentes artifices imitatus est. Secutus est enim ex-
emplum Isocratis, cum alij contenti uulgari quas-
dam forma orationis, nihil melius quærerent, aut
perfectius. Neque ab hac sententia eò deducor quod ma-
gni extiterint Oratores, qui non composuerunt mo-

L

re Cice-

re Ciceronis. Neq; enim similis est Lysiae cōpositio
Ciceroniana. Ego uerò non ignoro dissimiles esse in
componēdo magnos autores. Ac ne Cicero quidē ro
dem modo componit omnia. Verum hoc habent com
mune excellentes artifices omnes, quod sententias
ordine distribuunt, etiamsi Periodos non eodem mo
do faciunt. Deinde quod aliqua membra uerbis illu
minant. Et hac in re præcipuè excellunt hi, qui uo
cantur Attici, quod efficiunt ut aptè cohæreant sen
tentia, etiamsi Periodis non deuinciunt. Nam ex bo
nis & præstantibus autoribus, nemo tam ignauus
fuit, ut sine omni cura collocationis orationem con
gereret. Ac Cicero etiam cum non admodum accu
ratè textit Periodos, est enim liberior oratio in Epi
stolis & Philosophicis libris, tamen hoc nomine su
perat alios, qui nullam adhibuerant in componendo
curam, quod cauet, ne concurrant sententia longius
distantes, aut malè cohærentes, aut ne quid relinqua
tur imperfectum. Hæc non cauent Salustius, Seneca
Plinius & alij recentiores. Quare etiamsi non om
nes compositionis partes effingemus, tamen illum
sententiarum ordinem atq; absolutionem magis po
terimus in Cicerone, quàm in alijs cernere. Ac si
quem omnino delectant incompōsita, nullius oratio
apud Latinos æquabilior est quàm Ciceronis, etiam
cū se eximit ex illis uinculis artis, de quibus ipse in
perfecto

perfecto Oratore præcipit. Rectius igitur hunc imi-
tabimur quàm alios, aut tristes, horridos, concisos,
aut supinos & longius iusto fluentes, & plenos hy-
perbais, & qui temerè sententias congerunt. Nos
adolescentuli incidimus in Politianum & postero-
rem Pliniam, quorum nos inuitabant subriles, & a-
gutæ sententiolæ, quibus abundat uterq; , delecta-
bent in his & alij quidam flosculi, habent enim dis-
ta quedam belle detorta. Sed argutiæ illæ senten-
tiarum & belle dicta mirum in modum amantur à
iuuēbus & imperitis, & placent in Schola lu-
dentibus, sed in serijs negotijs nihil est ineptius atq;
inanius illis affectatis argutijs. Quid autem assecu-
ti sumus horum lectione? Primum aridiores facti
sumus, cum natura parum uberes essemus, deinde
illæ inanes argutiolas, quas præcipuè auferebamus
postea intelleximus nobis abijciendas ac dediscendas
esse. Quanto melius consulissent nobis præcepto-
res, si & ad Ciceronis lectionem discipulos assuefe-
cissent, & docuissent, non solum uerba ex Cicerone
excerpere, sed etiam Phrasin imitari, & totam
orationis formam, hoc est, sententiarum ordinem
atq; ornamenta effingere. Ego itaq; non tantum in
Schola, sed magis usu rerum doctus comperi, nul-
lius generis imitationem, plus conducere his, qui
bus res serie & magne tractandæ sunt, quàm ora-
tionis

tiones Ciceronianæ. Et instruxit artifices cuiuslibet
 generis Cicero: Quia non solum orationes & Epi-
 stolas reliquit, sed etiam disputationes. Nec difficile
 erit intelligere lectori non stulto, si in hæc exem-
 pla intuebitur, quid in quolibet genere deceat, qua-
 lis oratio conueniat Epistolis, quas sæpe de maximis
 rebus & ad summos Principes scribimus, qualis
 oratio in narrationibus, laudationibus, uituperatio-
 nibus, qualis in disputationibus probetur. Quare
 studiosi omnes adhortandi sunt, ut quàm plurimum
 legant Ciceronem, & ab eo primum uerba ac phra-
 sin mutuuntur. Deinde consilia eius in inueniendo
 ac disponendo considerent. Postremo totam oratio-
 nis formam, hoc est, sententiarum ordinem, exor-
 nationum copiam, atq; modum quantum ingenio
 ac studio consequi poterunt, imitari conentur. Ve-
 enim Elegiacus ille de quo supra dixi, sine contro-
 uersia melior euadet ex Ouidij lectione, quàm si le-
 gat Odas Horatij, & Heroicus scribet feliciter, si
 sequetur Vergilij proprietatem, & in ordinandis
 atq; absoluendis membris Oeconomiam, quàm si
 Lucanum aut Statium, qui sunt improprii, inflati,
 & obscuri, imitetur. Ita dubitari nõ debet, quin ille
 noster imitator, ex lectione Ciceronis melior, quàm
 ex alijs autoribus futurus sit. Cum enim in Poëtica
 maximam uini esse imitationis appareat, dubitari
 non debet

non debet, quin & in hac uicina arte plurimum pol-
lea. Tanta est enim inter has cognatas artes simi-
litudō, ut pleriq; illustriores loci Ciceronis ac Liuij,
si recte existimemus, poemata iure dici possunt.

DE TRIBVS GENERIBVS dicendi.

Plurimum etiam conducit ad iudicandum ag-
noscere diuersa genera dicendi. Nam ingenio-
rum dissimilitudo diuersas formas, seu ut Græci no-
minant $\chi\alpha\rho\alpha\kappa\tau\eta\rho\epsilon\varsigma$ operum, non solum in hac ar-
te, sed in plerisq; alijs peperit. Et tamen certi quasi
gradus animaduersi sunt, intra quos hæc formæ con-
sistunt, uidelicet Humile genus, & illi oppositum
Grande. Tertium est Mediocre, quod primo ge-
nere plenius est, & tamen aliquantulum à summo
abest, in picturis facillè deprehendi hæc differentiæ
possunt. Durerus enim pingebat omnia grandiora,
& frequentissimis lineis uariata. Lucæ picturæ, gra-
ciles sunt, quæ & si blandæ sunt, tamen quantum di-
stant à Dureri operibus collatio ostendit. Matthias
quasi mediocritatem seruabat. Miscentur autē hæc
genera inter se, sicut Musici tonos miscent. Nam &
illi qui sunt tenuiores, interdū aliquid efficiunt ple-
nius. Et in eodem opere, alij loci grandes sunt, alij
exiles, iuxta rerum uarietatem, de quibus dicitur.

L 3 Humilis

Humile genus non assurgit supra quotidianam loquendi consuetudinem, proprietatem sermonis nura sollicitudine custodit, & studet signatè res esse ferre uerbis quàm maximè proprijs. Non amat crebras figuras, libèter utitur Metaphoris, sed nō procul accersitis, uerū sumptis ex quotidiano sermone. Nihil admodum amplificat, sed tota orationis species uerecunda est, & ad dissimulationem composita, & quasi de industria fugitans ornatum. De re prudenter & ordine disputat, nec serè à proposito discedit, & ipsa simplicitatis specie insidiatur auidi tori. Circūductiones habet paucissimas, refert enim quotidiani sermonis negligentiam in collocatione uerborum. Artifex huius generis Terentius est apud nos. Hic character est orationis & in Erasmi colloquijs. Et Cicero in Philosophicis disputationibus & præceptis, serè sequitur hoc genus. Est enim ad docendum maximè accommodatum. Scriptores uocant Atticum, & si Cicero contendit Atticos etiam grandiores esse quàm sit oratio in Comædijs. Neq; id dissimulari potest, nam Demosthenes & Aeschines sunt grandiores. Et apud nos Cæsar sublimior est, qui quidem uerè Atticus iudicandus est. Etsi autem interdum pleniore sono utuntur Attici, tamen hæc prima forma horum propria fuit, quia proprijsimè loquebantur, & uerecundiores erant in ornando

Normando reliquis gentibus, et quicquid erat in-
eptum et intempestivum summa diligentia vitaba-
bant. Viciosi sunt in primo genere breves quidam
et ieiuni, horridi et obscuri, qualis est in orationi-
bus alicubi Salustius.

Grande genus, et si magna ex parte proprio
sermone constare debet, tamen Metaphoras habet
crebriores, ac longius petitas, copiose amplificat,
adhibitis omnibus figuris, et quasi de industria
opentat ornatum. Hoc genus magna cum laude se-
catus est Livius. Et Cicero utitur eo in plerisque ora-
tionibus, ut in Verrinis, et in Catilinam, in Pisoni-
bus, pro Milone. Et quidem addit accuratam com-
positionem, quae maximè in hoc genere requiritur.
Nec; utro ubique usus est hac forma Cicero, sed gra-
uioribus causis addit sonum maiorem. In alijs levio-
ribus negotijs medium adhibet genus, interdum in
docendo contentus est humili genere. Facile autem
agnosci grande genus potest. Utitur enim verbis
atrocibus ac tragicis, terribiles gestus pingit, ut
apud Vergilium mors Didonis describitur. Vi-
ciosi sunt in hoc genere, tumidi et inflati, qui ni-
mis grandes uideri cupiunt, qui nihil proprie effe-
runt, sed perpetuas habent periphrases, et pro-
digiosas Metaphoras. Hi uocabantur olim Asia-
tici. Nam in Asia cum sermonis genus haberent

corruptum & improprium, tamen affectabant eloquentiæ laudem ostentatione immodici ornatus. Ab hoc genere semper in primis abhorruerunt sana ingenia. Medium genus uix à grandi discerni potest. Non enim multum ab illo distat, copiosum est & abundat figuris, sed in amplificando aliquantulum resistit infra Grande genus. Ouidius ferè talis est. Et pleræq; Ciceronis Epistolæ & Orationes, quila etiam libri Philosophi si ad hanc formam pertinent. Pertinent ad eam & Erasmi pleræq; Declamationes. Maxime uerò prodest cognoscere duo extrema genera in imitando, ut uirtutes dissimilium auctorum, quos legimus, melius perspiciamus, & ut unusquisq; obseruet ad quod genus natura magis appositus uideatur, ut aridi uberiora scripta legentes, adiiciant aliquid uiribus suis. Tumidi uerò & supini moderentur naturam, & assuesfaciant se ad proprietatem lectione istorum, qui Attici uocantur, quorum maxime propria est oratio.

T&A.

EPISTOLA

EPISTOLA SENECAE

DE RATIONE ATQVE

ordine Studij.

Tinera ista quæ segnitiam mihi
 excutunt, et ualeitudini meae
 prodesse iudico et studijs. Qua
 re ualeitudinem adiuent, uis
 des, cum pigrum me et negli
 gentem corporis, literarum amor faciat, aliena ope
 ra exerceo. Studio quare profint, indicabo. A le
 ctionibus recessi, sunt autem (ut existimo) necessa
 rie. Primum, ne sim me uno contentus: deinde, ut
 cum ab alijs quæ sita cognouero, tum et de inuentis
 iudicem, et cogitem de inueniendis. Alit lectio inge
 nium, et studio fatigatum, non sine studio tamen re
 ficit, nec scribere tantum, nec tantum legere debe
 mus. Alterares contristabit uires, et exhauriet,
 (de stylo dico) altera soluet ac diluet. Inuicem huc
 et illò commeandum est, et alterum altero tempe
 randum, ut quicquid lectione collectum est, stylus
 redigat in corpus. A pes (ut aiunt) debemus imi
 tari, quæ uagantur, et flores ad mel faciendum ido
 neos carpunt. Deinde quicquid attulere, disponunt,
 ac per sauos digerunt, et (ut Vergilius noster ait)

L 5

liquentia

liquentia mella. Stipant, & dulci distendunt neſſa-
re cellas. De illis non ſatis conſtat, utrum ſuccum ex
floribus ducant, qui protinus mel ſit, an quæ college-
runt in hunc ſaporem, mixtura quadam & proprie-
tate ſpiritus ſui mutant. Quibuſdam enim placet,
non faciendi mellis ſcientiam eſſe illis, ſed colligen-
di. Aiunt inueniri apud Indos mel in arūdinum ſo-
lijs, quod aut ros illius coeli, aut ipſius arundinis hu-
mor, dulcis & pinguior gignit. In noſtris quoque
herbis uim eandem, ſed minus manifeſtam & nota-
bilem poni, quam perſequatur & contrahat animal
huic rei genitum. Quidam exiſtimant conditura et
diſpoſitione in hanc qualitatē uerti, quæ ex tenerri-
mis uirentium florentiumq; decerpſerint, non ſine
quodam (ut ita dicam) fermento, quo in unum di-
uerſa coaleſcunt. Sed ne ad aliud, quàm de quo agi-
tur adducar, nos quoq; has apes debemus imitari,
& quæcunq; ex diuerſa lectione congeſſimus, ſepa-
rare, melius enim diſtincta ſeruantur. Deinde adbi-
bita ingenij noſtri cura & facultate, in unum ſapo-
rem uaria illa libamenta conſundere, ut etiam ſi ap-
paruerit unde ſumptum ſit, aliud tamen eſſe quàm
unde ſumptū eſt appareat, quod in corpore noſtro
uidemus, ſine ulla opera noſtra facere naturam. Ali-
menta quæ accepimus quamdiu in ſua qualitate per-
durant, & ſolida innatant, ſtomacho onera ſunt.

At cum

At cum ex eo quod erant, mutata sunt, tunc demum
in vires et in sanguinem transeunt. Idem in his, qui
bus aluntur ingenia, prestemus, ut quaecumque hausi-
mus, non patiamur integra esse, ne aliena sint, sed
concoquamus illa, alioquin in memoriam ibunt, non
in ingenium. Assentiamur illis fideliter, et nostra
faciamus, ut unum quoddam fiat ex multis, sicut
unus numerus fit ex singulis, cum minores summas
et disidentes computatio una comprehendit, hoc
faciat animus noster. Omnia quibus est adiutus ab-
scodat, ipsum tantum ostendat quod efficit, etiam
si alicuius in te comparebit similitudo, quam admi-
ratio tibi altius fixerit, similem esse te uolo quomo-
do filium, non quomodo imaginem. Imago res mor-
tua est. Quid ergo? non intelligetur cuius imiteris
orationem? cuius argumentationem? cuius senten-
tias? puto aliquando ne intelligi quidem posse, nec
enim omnibus quae ex aliquo magno uiro, ex quo ue-
lut exemplaria traxit formam suam impressit, ut unita-
tem cum illa petant. Non uides quod multorum uocibus cho-
rus constet? unus tamen ex omnibus redditur, aliqua
illis acuta est, aliqua grauis, aliqua media, accedunt
uiris foeminae, interponuntur tibi, singulorum illis
latet uoces, omnium appareret. De choro dico, quem ue-
teres Philosophi nouerant. In comestationibus nostris
plus catorum est, quam in theatris olim spectatorum fuit, cum
omnibus

omneis uias ordo canentium impleuit, & cauea uenatoribus cineta est, & ex pulpito omne tibiarym genus organorumq; consonuit, fit cōcentus ex dissonis. Talem animum esse nostrum uolo, ut multae in illo artes, multa praecepta sint, multarum aetatum exempla, sed in unum conspirantia. Quomodo, inquis, hoc effici poterit? assidua intentione, si nihil egerimus, nisi ratione suadente, hanc si audire uolueris, dicet tibi. Relinque ista, iam dudum ad quae discurretur. Relinque diuitias, aut periculum possidentium, aut onus. Relinque corporis atq; animi uoluptates, molliunt & enervant. Relinque ambiū, tumida res est, uana, uentosa, nullum habet terminum, tam sollicita est ne quem ante se uideat, quam ne se post alium, laborat inuidia, & quidem duplici. Vides autem quā miser sit, si is cui inuidetur, & inuidet. Intueris illas potentium domos, illa tumultuosa rixa salutantium limina multum habent contumeliarum ut intres, plus cum intraueris. Praeteri istos gradus diuitum, & magno aggestu suspensa uestibula. Non in praeupto tantum istic stabis, sed in lubrico. Huc potius te ad sapientiam dirige, tranquillissimasq; res & simul amplissimas pete. Quaecunq; uidentur eminere in rebus humanis, quamuis pusilla sint, & comparatione humillimorum extent, per difficiles tamen & arduos trames adeuntur.

Confragosa

Confragosa in fastigium dignitatis uia est. At si
conscendere hunc uerticem libet, cui se fortuna sub
misit, omnia quidem sub te quæ pro excelsis
sistimis habentur, aspicies. Sed ta-
men uenies ad summa
per planum.

Vale.

Alia.

ALIA SENECAE EPI

STOLA DE VARIETA

te lectionis.

IX his quæ mihi scribis, et ex his quæ audio, bonam spem de te concipio, non discurre, nec locorum mutationibus inquietaris, ægri animi iactatio ista est. Primum argumentum benè compositæ mentis existimo, posse consistere, et secum morari. Illud autem uide, ne ista lectio multorum autorum et omnis generis uoluminum, habeat aliquid uagum et instabile. Certis ingenijs immorari et innutrirî oportet, si uelis aliquid trahere, quod animo fideliter sedeat. Nusquam est qui ubiq; est. In peregrinatione uitam agentibus hoc euenit, ut multa hospitia habeant, nullas amicitias. Idem accidat necesse est eis, qui nullius se ingenio familiariter applicant, sed omnia cursim et properanter transmittunt. Non prodest cibus, nec corpori accedit, qui statim sumptus emittitur. Nihil æque sanitatem impedit, quàm remediorum crebra mutatio. Non uenit uulnus ad cicatricem, in quo crebra medicamenta tentantur. Non conualescit planta quæ sepius transfertur. nihil tam utile est, quod in transitu profuit.

profit. Distrabit animum librorū multitudo. Itaq;
cum legere non possis quantum habueris, sat est ha-
bere quantum legas. Sed modo, inquis, hunc librum
euoluere uolo, modo illum, fastidientis stomachi est
multa degustare, quæ ubi uaria sunt & diuersa, co-
inquinant, non alunt. Probatos itaq; semper lege,
& si quando ad alios diuerti libuerit, ad priores
redi. Aliquid quotidie aduersus paupertatem, ali-
quid aduersus mortem auxilij compara, nec minus
aduersus cæteras pestes. Et cum multa percurreris,
unum excerpe, quod illo die concoquas. Hoc ipse
quoq; facio, ex pluribus quæ lego, aliquid appre-
hendo hodiernum. Hoc est, quod apud Epicurum
nactus sum, soleo enim & in aliena castra transire,
non tanquam transfuga, sed tanquam explorator.
Honestæ, inquit, res est, lata paupertas. Illa uerò
non est paupertas, si lata est. Cui enim cum pauper-
tate bene conuenit, diues est. Non qui parum habet,
sed qui plus cupit, pauper est. Quid enim refert
quantum illi in arca, quantum in horreis iaceat,
quantum pascat, aut sceneret, si alieno imminet, si
non acquisita, sed acquirenda computat? Quis sit
diuitiarum modus queris. Primus ha-
bere quod necesse est, Proxi-
mus quod sat est.

Vale.

Plin⁹

PLINII IVNIORIS

EPISTOLA DE EXER-

citio styli, ex libro

septimo.

Veris quemadmodum in secessu, quo iamdiu fruere, putem te studere oportere, utile in primis, et multi præcipiunt, uel ex Græco in Latinum, uel ex Latino uertere in Græcum, quo genere exercitationis proprietas, splendorque uerborum, copia figurarum, uis explicandi, præterea imitatione optimorum, similia inueniendi facultas paratur. Simul quæ legentem fessilissent, transferentem fugere non possunt, intelligentia ex hoc, et iudicium acquiritur, nihil obfuerit, quæ legeris hætenus, ut rem argumentumque teneas quasi æmulum scribere, lectisque conferre, ac sedulo pensitare, quid tu, quid ille commodius, magna gratulatio, si nonnulla, tum magnus pudor, si cuncta ille melius, licebit interdum et notissima eligere, et certare cum electis: audax hæc, non tamen improba, quia secreta contentio, quanquam multos uidemus eiusmodi certamina sibi cum multa laude sumpsisse, quosque subsequi satis habebant, dum non desperant

sperant antecessisse. Poteris & quæ dixeris post
 oblivionem retractare, multa detinere, plura trans-
 fire, alia interscribere, alia rescribere, laboriosum
 studium, & tædio plenum, sed difficultate ipsa fructuo-
 sum recalescere ex integro, & resumere impetiam
 fractionem, omissumq;. Postremo noua uelut membra
 peracto corpori intexere, nec tamen priora tur-
 bare. Scio nunc tibi esse præcipuum studium orandi,
 sed non ideo semper pugnacem hunc, & quasi bella-
 torum stylum suaserim, ut enim terræ uarijs muta-
 tisq; seminibus, ita ingenia nostra nunc hac, nunc
 illa meditatione recoluntur. Volo interdum alia
 quem ex historia locum apprehendas, uolo Episto-
 lam diligentius scribas. Nam sæpe in orationes
 quoq; non historica modo, sed propè Poëtica descri-
 ptionum necessitas incidit, & pressus sermo, pu-
 rusq; ex Epistolis peritur. Fas est & carmine res-
 mitti, non dico continuo, & longo (id enim perfici
 nisi in otio non potest) sed hoc arguto & breui,
 quod apè quantaslibet occupationes curasq; distin-
 guit. Lusus uocantur, sed hi lusus non minorem
 interdum gloriam, quàm seria consequuntur, atq;
 que adeo, cur enim te ad uersus non uersibus ad-
 hortor?

Ut laus est ceræ mollis, cedensq; sequatur,
 Si doctos digitos, iussaq; fiat opus.

M

Et nunc

Et nunc informet Martem, castamq; Minervam,
Nunc Venerem effingat, nunc Veneris puerum.
Vtq; sacri fontes, non sola incendia sistunt,
Sæpe etiam flores uernaq; prata lauant.
Sic hominum ingenium flecti, duciq; per arteis
Non rigidas docta mobilitate decet.

Itaq; summi Oratores, summi etiam uiri sic se
aut exercebant, aut delectabant, imo delectabāt ex
ercebantq;. Nam mirum est, ut his opusculis animus
intendatur, remittatur. Recipiūt enim amores, odia
iræ, misericordiam, urbanitatem, omnia deniq; quæ
in uita, atq; etiā in foro, causisq; uersantur. Inest his
quoq; eadem, quæ alijs carminibus utilitas, q; metri
necessitate deuincti soluta oratione letamur, &
quod facilius esse comparatio ostendit, libentius scri
bimus. Habes plura etiā fortasse quàm requirebas.
Vnū tamen omisi, nō enim dixi, quæ legēda arbitra
rer, quanquā dixi, cum dicerem, quæ scribenda, tu
memineris, sui cuiusq; generis autores diligenter
eligere. Aiunt enim non multa legēda esse, sed mul
tum. Qui sint hi adeo notum, prouocatumq; est, ut
demonstratione nō egeat, & alioqui tan immodicè
extendi, ut dum tibi quemadmodum studere debeat,
suadeo. studendi tempus abstulerim, quin ergo
pugillare eis sumis, & aliquid ex his uel istud
ipsum, quod cœperas scribis. Vale.

Epistole

EPISTOLAE

CONTRARIAE: PICI PRO BAR-
baris Philosophis, & Hermolai noua ac subditicia,
quæ respondet Pico. Editæ cum dispositione Phi-
lippi Melanchthonis, quia continent illustria exem-
pla Dialectices, quæ adolescentibus ad in-
telligenda præcepta, plurimum con-
ductura uidentur.

ORNATISSIMO VI-
RO D. IUSTINO GOBLERO, CON-
siliario Illustriss. Principis D. Erici Ducis
Brunsvicensis &c. Franciscus Vis-
nariensis S. D.

Antam uim habet hospitij coniun-
ctio apud bonos, ut sanctissimo fœ-
dere animos copulet. Itaq; etsi no-
stra in te officia uoluntate nostra
minora fuerūt, tamen facis humanis-
simè q; memoriā nostri summa cū beneuolētia reti-
nes. Ego uerò te & cōplectendū & amandū duxi,
eū propter eximiā humanitatē ac suauitatē ingenij
tui, tuū

M 2

tui, tuū

tui, tum uerò quia uidebam te, quanquam ratio muneris tui cogit te in fœrensi doctrina uersari, tamen mirificè amare atq; admirari eloquentiæ studia quæ etiam si nihil afferrent utilitatis, ut indocti quidam falso putant, ad leges intelligendas, tamen ornamentum in homine nullum, meo iudicio, maius neq; illustrius esse potest, quàm elegans & apta oratio. Atq; ut eos, qui hoc ornamentum non intelligunt, uix hominum appellatione dignos esse censeo ita contrà eloquentiæ studiosos magnopere amo, eosq; uerè philosophari iudico, quod & uideant quid sit homine præcipuè dignum, & uera bona mirentur atq; expetant. Etsi enim multæ sunt causæ, cur eloquentiæ studium uulgo negligatur, tamen hanc præcipuam esse statuo, quod pauci tantum iudicio ualent, ut uim ac dignitatem artis omnium reginæ intelligant. Atq; hæc memini etiam coram nos disputare. Itaq; cum nuper rescripsissem Epistolæ Pici, in qua uituperatur eloquentia, uenit mihi in mentem illius tui iucundissimi sermonis. Quare duxi hanc meam declamatiunculam potissimum tibi mittendam esse, uelut xenium, ut intelligeres me quoq; memoriam nostri congressus summa fide retinere. Et arbitrabar hoc xenium propter argumentum neq; alienum tuis studijs neq; ingratum fore, & si nō ignoro me nihil minus præstitisse, quàm quod ibi,
disputato,

disputo efficiendum esse in dicendo, ut rerum magnitudinem aequet oratio. Ego uero uix extremas lineas duxi maximi operis, tantum abest ut absoluerim. Hermolaus recitat quasdam suas pugnas, hoc ne agat quidem ut refellat Pici argumenta. Et haud scio an iudicio causam suam peragere noluerit, quod uideret eam non magis et pistole conuenire, quam si quis in exigua tabella ingentem colossus uelit pingere, quod cum ipse animaduertentem, coepi etiam languidiore animo scribere, et quasi represso cursu restiti, ac breuiter ostendi fontes argumentorum Pici, ut ab adolescentibus iudicari facilius possit, ubi ille quasi extra uiam currat, dum in absurda materia tuenda ludit.

Bene uale.

M 3 Ioannes

EPISTOLA PICI
IOANNES PICVS MI

RANDVLA HERMO

lao Barbaro suo

S. D.

Exordium duct-
ur ab Hermolai
prioribus literis
in quibus Her-
molai agit Pi-
co gratias, quod
eā honorifice de
ipso sentiat. Re-
petit igitur Pi-
cus illam ipsam
sententiam. De
imitatione corri-
git Hermolai di-
cē, quod ipsum
imitari non pos-
sit, admirari pos-
sit.

Go quidē, mi Hermolae,
nec possum aut tacere quē
de te sentio, aut nō senti-
re ea quæ de illo debeāt,
in quo omnia ueluti sin-
gula summa reperiātur. Sed utinā esset
is meę mentis captus, ut promeritis tuis
de te sentire, utinam ea dicēdi uis, ut ex-
primere aliquando possem, quod sem-
per sentio, scio quē de te cōcepi, infinitū
subsistere infra fastigiū doctrinę tuę, scias
& tu quęcūq; loquimur, minora esse ijs
quæ concipimus, tam deesse scias ani-
mo uerba, quā rebus animus deest.
Et tamen ita me audere credis, ut sperē
posse imitari tua, quorum nec magnitu-
dinem æstimare possum. Admirari te
possunt omnes, imitari tam pauci pos-
sunt, quā nemo reprehendere. Et uti-
nam ea mihi scēlicitas, ut quæ scribam
Hermolaum meū aliqua ex parte ima-
ginetur

ginetur. Ipse enim (ut taceam cætera) sti-
 lus tuus, cui tu adeo malè faues, mirum
 quantum me afficiat atq; delectet, ita
 est doctus, grauis, compositus, eruditus
 excussus, ingeniosus, in quo nihil expo-
 situm, nihil uulgatum, nihil sit triuiale,
 seu uerba, seu sententias spectes. Legi-
 mus sepe ego & noster Politianus, quas-
 cumq; habemus tuas, aut ad alios aut ad
 nos epistolas, ita semper prioribus cer-
 tant sequentia, & nouè fertiliter inter le-
 gendum efflorescunt Veneres, ut per-
 petua quadam acclamatione interspi-
 tandi locum non habeamus. Sed mirū
 dictū quā persuadeas, & legentis ani-
 mum quocūq; uelis impellas. Expertus
 sum ego, cum semper alias, tum hac pro-
 xima tua ad me Epistola, in qua dū bar-
 baros hos Philosophos insectaris, quos
 dicis haberi uulgo sordidos, rudes, in-
 cultos, quos nec uixisse uiuētes, nedum
 extincti uiuāt, & si nūc uiuant, uiuere in
 pœnam & contumeliam. Ita hercules
 sum commotus, ita me pudit piguitq;
 studiorum meorum, iā enim sexenniū
 apud illos uersor, ut nihil minus me
 M 4 fecisse

Narratio uncus
 continens occa-
 sionem huius
 Epistolæ.

fecisse uelim, quàm in tam nihili facien-
da re, tam laboriose contendisse. Perdi-
derim ego, inquam, apud Thomam, Io-
annem Scotum, apud Albertum, apud
Auerroem, meliores annos, tantas uigi-
lias, quibus potuerim in bonis literis
fortasse non nihil esse. Cogitabam me-
cum, ut me consolarer, si qui ex illis nũc
reuiuiscant, habituri ne quicquam sint,
quo suam causam argumentosi alioqui
homines ratione aliqua tueantur. De-
mum succurrit, ex ipsis quempiam pau-
lo facundiorẽ, suam barbariem, quàm
poterit minimẽ barbarẽ, hunc in modũ
fortasse defensurum. Viximus celebres
o Hermolaẽ, & post uiuemus non in
scholis Grammaticorum, & pædago-
gij, sed in Philosophorum coronis, in
conuentibus sapientum, ubi nõ de ma-
tre Andromaches, nõ de Niobes filijs
atq; id genus leuibus nugis, sed de hu-
manarum diuinarumq; rerum rationi-
bus agitur & disputatur, in quibus me-
ditandis, inquirendis, & enodandis,
ita subtiles, acuti, acresq; fuimus, ut an-
xij quandoq; nimium & morosi fuisset
forte

Propositio cum
amplificationi-
bus, Barbari di-
gni laude sunt
propter rerũ sci-
entiam. Huius
Propositionis
amplificationes
extenuat Her-
molaus, & false
deridet numero
xv. Reprehendi-
tur & ipsa pro-
positio, cum de-
trahitur istis ma-
gna ex parte re-
rum scientia.

forte uideamur, si modo esse morosus
 quisquam aut curiosus nimio plus in in-
 daganda ueritate potest. ^a Atq; in his
 quidem si quis nos arguat hebetudinis
 & tarditatis, age amabo quicumq; is est,
 pedem cōferat, experietur habuisse bar-
 baros, nō in lingua, sed in pectore Mer-
 curium, non defuisse illis sapientiam, si
 defuit eloquentia, quam cum sapientia
 non coniunxisse, tantum fortasse abest
 à culpa, ut cōiunxisse sit nephas. ^b Quis
 enim cincinnos, quis fucum in proba
 uirgine non damnet? Quis in Vestali
 non detestetur? ^c Tanta est inter Ora-
 toris munus & Philosophi pugnancia,
 ut pugnatē magis inuicem nō possint.
 Nam quod aliud Rbetoris officium,
 quā mentiri, decipere, circumuenire,
 prāstigiari? Est enim uestrum, ut dici-
 tis, posse pro arbitrio in candida nigrū
 uertere, in nigra candidum, posse quā-
 cumq; uultis tollere, abijcere, amplifica-
 re, extenuare dicendo, demum res ipsas
 magicis quasi, quod uos iactatis, uiri-
 bus eloquenti in quam libuerit faciem
 habitumq; transformare, ut non qualia
 M s sunt

^a
 Altera pars pro-
 positionis. Nō
 sunt uituperan-
 di quod nō fue-
 rint eloquentes.
 Sequitur conse-
 mano. Nephas
 est sapientie ad-
 dere eloquenti-
 am. Hanc pro-
 positionē prin-
 cipio reprehen-
 dit infra Her-
 molaus, quia ma-
 xime absurda
 est et falsa. Euer-
 tit autē eam ex
 ratione conuer-
 sionis. Nulli sa-
 pientes debent
 esse eloquentes,
 ergo neq; elo-
 quentes fuerunt
 sapientes, quod
 est absurdissimū

^b
 Ratio prima, A
 similibus dilun-
 tur numero iij.
 & vj.

^c
 Ratio secunda.
 A definitionē seu

sine eloquentiæ.
 Ipse definit Elo-
 cutionem esse ac-
 ceritum & in-
 anem cultum. **H**
 Hermolaus con-
 tra definit Elo-
 cutionē esse pro-
 priam explicati-
 onem. Estq; lo-
 cus communis,
 quid sit eloquen-
 tia, seu quis sit fi-
 lis eloquentiæ.

sunt suo pte ingenio, sed qualia uolued
 tis non fiant quidem, sed cum nō sint,
 esse tamen audientibus appareant. Hoc
 totum est nequicquam aliud, quā me-
 rum mendacium, mera impostura, me-
 rum præstigium, cum à natura rei sem-
 per uel augendo excedat, uel minuendo
 deficiat, & fallacem uerborum con-
 centum, ueluti laruas & simulacra præ-
 tendens, auditorum animos blandien-
 do ludificet. Erit ne huic cum Philoso-
 pho affinitas, cuius studium omne in
 cognoscenda & demonstranda ceteris
 ueritate uersatur? Adde quod nobis
 nulla erit fides lauticias uocum, & ue-
 neres affectantibus, quasi rebus parum
 fidentes, nec uerò nixi, trahere in senten-
 tiā his lenocinijs homines quæramus.
 Est ob hanc causam legere res sacras ru-
 sticè potius, quā eleganter scriptas,
 quod nihil sit magis dedecens, & no-
 xium in omni materia, in qua de uero
 cognoscendo agitur, quā uniuersum
 illud dicendi genus elaboratum. Hoc,
 hoc forensium est questionum, non na-
 turalium atq; cœlestium. Non est eorū
 quin

qui in Academia, sed qui Repub. illa
uersantur, in qua quæ fiunt, quæq; di-
cantur populari trutina examinantur,
apud quem flores fructibus longè præ-
ponderant. Non nescis illud: non o-
mnibus omnia pari filo conueniunt.
Est elegans res, fatemur hoc, facundia,
plena illecebræ, & uoluptatis, sed Phi-
losopho nec decora, nec grata. Quis
mollem incessum, argutas manus, ludi-
bundos oculos in histrione & saltatore
non probet? In Ciue, in Philosopho,
quis non improbet, arguat, abomine-
tur? Si puellam uiderimus moribus le-
pidam, atque dicaculam, laudabimus,
exosculabimur. Hæc in matrona da-
mnabimus & persequemur. Non ergo
nos, sed illi inepti, qui ad pedes Vestæ
agunt Bacchanalia, qui grauitatem Phi-
losophicarum rerum, & castitatem lu-
dictis ueluti, & calamiistris dehonestât.
Profecto quod Sinesius de adolescen-
te, de oratione dici commode potest,
comatam orationem semper cingdam.
Quare nos nostrâ, malumus hirtâ, glo-
bosam, inexpeditâ, quâ cû impuritatis,
uel nota

III.

Vtrum sit uos-
tas digna Phi-
losopho, dicitur
breuiter nume-
ro iij. & addi-
tur ibi argumen-
tum a necessario

IIII.

Alię similitudi-
nes contumelio-
se diluuntur nu-
mero v.

uel nota, uel suspicione belle comatam.
Alioqui Palladis peplum non reuelaret, sed à sacris uti prophana repelleret. Et ut nihil sint reliqua, hoc est uerissimum, nihil esse diuersum magis ab instituto Philosophi, quacunq; in re, quàm quod luxum aut fastum aliqua ex parte sapit. Sicionios calceos, habiles, aptosq; ad pedem dicebat Socrates, sed Socrati non conuenire. Omnis no non eadem ratio ciuilis habitus & Philosophici, sicut neq; mensq;, neq; sermonis. Utitur his Philosophus dumtaxat ad necessitatem, utitur ciuilis homo etiam ad gratiam, quam & hic si neglexerit, non ciuilis, & ille affectauerit, non erit Philosophus. Si posset Pythagoras uiuere sine cibo, holeribus etiam parceret. Si sua sensa aspectu, aut demum minore, quàm sermonis, opera explicare, omnino non loqueretur, tantùm abest, ut linguâ poliat et exornet. Quod uel ob id cauendū nobis, ne illectus cute medicata lector, demoretur ad eā, ad medullam, & sanguinē nō peruadat, quē subesse sæpe cerusato ori infectū uidimus.

Vidimus

Vidimus, inquā, in hisce omnibus quibus propterea usu venit, cum nihil sit in tus non inane, & uanum, detinere lectorem in prima facie modulatu uario, atque concentu. Quod si fecerit Philosophus, clamabit Musonius non Philosophum loqui, sed tibicinem canere. Non ergo nobis uitio detur id non fecisse, quod fecisse uitium erat. Quærimus nos quid nam scribamus, non quærimus quomodo, imò quomodo quærimus, ut scilicet sine pompa & flore ullo orationis, quam nolumus ut delectabilis, uenusta & faceta sit, sed ut utilis, grauis, & reuerenda, & maiestatem potius ex horrore, quam gratiam ex mollitudine consequatur. Non expectamus theatri plausum, quod aures demulserit æquabilis clausula, uel numerosa, quod hoc sit falsum, illud sit lepidum. Sed expectamus paucorum potius præ admiratione silentium introspicientium penitus aliquid, aut de naturæ aditis erutum, aut de Iouis aula ad homines adductum, tum uel aliquid ita argutum, ut defendendi, ita defensum, ut arguendi non sit locus.

Admiren

V.

Hæc reprehenduntur Inficiatione, & inuertuntur. Imo sine eloquentia non possunt res gerantur.

Hæ amplificatio-
nes, quibus arro-
gat barbaris re-
rum scientiam,
extenuantur in
altera parte re-
sponsionis Her-
molai simul uno
in loco;

VI.

Similitudo de
symbolis et apo-
logis diluitur in
uersione, Imo
apologi traditi
sunt, ut reddant
precepta illustri-
ora.

VII.

Similitudo de
occultandis re-
bus inuertitur.
Imo plura sunt

Admirentur præterea nos sagaces in in-
quirendo, circumspectos in explorando,
subtiles in cõtemplando, in iudicando
graues, implicitos in uinciendo, faciles
in enodando. Admirentur in nobis bre-
uitatem stili, foetam rerum multarum
atq; magnarum sub expositis uerbis re-
motissimas sententias, plenas quæstio-
num, plenas solutionum, quàm apti su-
mus, quàm bene instructi ambiguitates
tollere, scrupos diluere, inuoluta euol-
uere, flexanimis Syllogismis & infirma
re falsa, & uera cõfirmare. His titulis o
Hermolaë, uindicauimus hucusq; &
uindicaturos posthac, ab obliuione me-
moriam nostrã non dubitamus. Quod
si uulgo (ut dicis) habemur sordidi, ru-
des, inculti, hoc nobis ad gloriam est,
non ad contumeliam. Vulgo non scri-
psimus, sed tibi, & tui similibus. Nec ali-
ter quàm prisci suis ænigmatibus & fabu-
larum inuolucris, arcebant idiotas ho-
mines à mysterijs. Et nos consueuimus
absterrere illos a nostris dapibus, quas
non polluere nõ possent a maiori pau-
lum cortice uerborum. Solent & qui
thesauros

thesauros occultare uolunt, si non da-
tur seponere, quisquilijs integere, uel
ruderibus, ut prætereuntes non depre-
hendant, nisi quos ipsi dignos eo mu-
nere iudicauerint. Simile Philosopho-
rum studium cælare res suas populum,
à quo cum non probari modo, sed nec
intelligi illos deceat, non potest non
dedecere, habere aliquid, quæ ipsi scri-
bunt theatrale, plausibile, popolare,
quod demum multitudinis iudicio ac-
commodare se uideatur. Sed uis ef-
figiam ideam sermonis nostri, ea est
ipsissima, quæ Silenorum nostri Alci-
biadis: Erant enim horum simulacra
hispido ore, tetro, & aspernabili, sed
intus plena gemmarum, suppellectils
raræ & preciosæ: Ita extrinsecus si aspe-
xeris, feram uideas, si introspexeris, nu-
men agnoscas. At, inquires, non ferunt
aures nunc asperam, nunc hiulcam, sem-
per in consonam texturam. Non ferunt
barbara nomina, ipso etiã penè timen-
da sono. O delicate cum accedis chora-
los & citharædos, pone te in auribus,
cū uero Philosophos, auoca à sensibus,
redeas

in doctrinis, quæ
extare & effere-
ri debent, non
occultari.

VIII.
Similitudo de
Silenis Alcibia-
dis, inuertitur
numero xxi.

redeas ad reipsum in animi penetralia
 mentisq; secessus. Assume illas Tyanei
 aures, quibus, cum omnino non erat in
 corpore, non terrestrem Marsiam, sed
 Apollinem cœlestē, diuina cithara uni-
 uersi melos ineffabilibus temperantem
 modis, exaudiebat. His auribus philo-
 sophorum uerba si delibaueris, mellea
 tibi ad Nestoris inuidiam esse uidebun-
 tur. Sed hæc sinamus nimio plus assur-
 gētia, profecto fastidire in Philosopho
 subtilissimè disputante minus concin-
 nam elocutionem, non tam delicati sto-
 machi est, quā insolentis. Neq; est aliter
 ac si quē in Socrate de moribus docente
 offendat, aut latus calceus, aut toga dis-
 sidens, & sectum prauè stomachetur ob-
 unguem. Non desiderat Tullius eloquē-
 tiam in Philosopho, sed ut rebus & do-
 ctrina satisfaciat. Sciebat tam prudens
 quā eruditus homo nostrum esse cō-
 ponere mentem, potius quā dictio-
 nem, curare ne quid aberret ratio, non
 oratio, attinere ad nos ἐν δ' ἀδεσσεῖ λόγῳ
 non attinere τοῦ ἐν προφορᾷ. Laudabile
 in nobis habere musas in animo, & nō
 in labris,

Hæc omnia di-
 luuntur opposi-
 to argumēto ne-
 cessitatis. Necess-
 se est enim So-
 cratis orationē
 intelligi.

inlabris, ne quid in illo uel per iram sonet, enervatius. Denique ne qua sit discors à genuina ipsa, qua temperatus est modulabiliter harmonia, quam Plato cum intelligeret Theatrâli ista, & Poetarum sepe corrumpi, à Republica sua Poetas omnes eliminavit, gubernandam autem Philosophis reliquit, mox certè si per lasciviam differendi Poetas fuerint imitati, exilio cōdemnandis. At instabit Lucretius, & si non egeant per se Philosophiæ commendationes amœnitatem dicendi, per eius tamen adhibitionem dissimulandam esse ipsarum rerum austeritatem. Sicut Absynthia per se pellunt morbos, melle tamen illinuntur, ut puerorum ætas improuida ludificetur, hoc forte tibi faciendum erit o *Lucreti*, si pueris scribebas tua, si uulgo faciendum, utique tibi, qui nō absynthia modo, sed metacissima toxica propinares. Sed longè alia nobis habenda ratio qui uulgus, ut ante diximus, non allectare quærimus, sed abstergere, nec terra absynthia, sed nectar propinamus. Sed contendet Lactantius satis constare in

N auditorum

De sermone sa-
crarum literarū
respondetur nu-
mero vi.

auditorum animos, uel seniorum influ-
ere potentius ueritatem & ui sua instrus-
tam, & luce orationis ornatam. Si fu-
isses o Firmiane tam frequens in sacris
literis, quàm in fictis litibus fuisti, & hoc
non dixisses, & nostra non minus bene
fortasse confirmasses, quàm destruxe-
ras aliena. Dic quæso, quid mouet for-
tius, & persuadet, quàm sacrarum lectio
literarum? Non mouent, nō persuadēt,
sed cogunt, agitant, uim inferunt legis
rudia uerba & agrestia, sed uiua, sed ani-
mata, flammea, aculeata, ad imum spi-
ritum penetrantia, hominem totū po-
testate mirabili transformantia. Periculis
orationibus elaboratis, & luculentis ni-
hil se commoueri inquit Alcibiades, sed
Socratis uerbis nudis & simplicibus, ad-
dit etiam si sint inepta, rapi in furorem,
extra se poni, & uelit nolit faciendum ei
quod ille præceperat. Sed quid perdo-
uerba in re cōfessa: si nō desipit auditor
à fucato sermone, quid sperat aliud
quàm insidias? Tribus maxime persua-
detur, uita dicentis, ueritate rei, sobrie-
tate orationis. Hæc sunt Lactanti, quæ
philo

Philosopho fidem conciliant, si bonus fuerit, si ueridicus, si id genus dicendi appetens, quod nō ex amœnis musarum syluis, sed ex horrendo fluxerit antro, in quo dixit Heraclitus latitare ueritatem. At dicet quispiam, Age amice, examine mus hæc deposita contentione. Reuerendum quoddam, & per se diuinum est Sapiencia, nec exotico quoquā eget ornato. Sed quæ inuidia & hunc accedere? Quis negat, quæ per se decent, si adornentur fieri decentiora? Ego amice hoc in plerisque nego, adeo multa sunt quorum splendorem, si quid adiunxeris, elumines, & non illustres. Ita sunt scilicet, sua natura in optimo statu, ut deformati ab illo nisi in peius non possint. Marmorea domus picturam non recipit, si opus albarium superinduxeris, demas de dignitate, de pulchritudine. Nō aliter & Sapiencia & quæ tractantur à Philosophis testorio nō clarescunt, sed offuscantur. Quid plura? Nonne uulgatū est bonas formas cerussa deuenustari? In uniuersum quicquid pulchri super imponas, celat quod inuenit, quod affert

N a secum

Coarctat alios
similitudines,
quæ idē peccāt,
quod superiores,
in omnibus
enim est falsa
Hypothesis,
quod elocutio
sit non necessa-
rius cultus.

secum illud ostentat. Quare si quod prius fuerat, aduentitio præstat, iacturam fecerit illud quicquid est, non luctum. Ob eam causam nudam se præbet Philosophia, undique conspicuam, rota sub oculos, sub iudicium uenire gestit, scit se habere, unde tota undique placeat. Quantum de ea ueles, tantum de laude minuas, sinceram & inpermixtam se haberi uult, quicquid admisceas, infeceris, adulteraueris, aliam feceris, stat puncto infestili & indiuiduo. Quapropter nec ludendum tropis, nec uerbis aut nimis luxuriandum, aut translatis lasciuiendū, aut factitijs audendum, in re tam seria, tanti discriminis, in qua demere, addere, demutare sit flagitiū. At inquires age damus hoc uobis, ut non sit uestrum ornate loqui, sed uestrum est certè, quod nec præstatis, ut latinè saltem, ut si non floridis, suis tamen uerbis res explicetis. Non exigo à uobis orationem comptam, sed nolo sordidam, nolo unguentatam, sed nec hircosam. Non sit lecta, sed nec neglecta. Non quærimus ut delectet, sed querimus quod offendit. Bene habet

ne habet, iam scilicet ad nos deficiis. Sed
amabo incognoscamus, quid istec sit la
tinitas, quam solam dicitis debere Phi
losophos, & non persolvere, si dicen
do incurrat. Exēpli causa à Sole hominē
produci, causari hominē nostrates di
cūt. Clamabis aētutū, hoc nō est latinū,
hucusq; uerē non est Romanē dictum,
hoc uero uerius, igitur non rectē, peccat
argumentum. Dicit Arabs eādē rem,
dicit Aegyptius, non dicent latinē, sed
tamen rectē. Aut enim nomina rerum
arbitrio constant, aut natura, si fortuitu
posito, ut scilicet, communione homi
num in eandē sententiam conuenien
te, quo sanxerit unumquodq; nomine
appellari, ita apud eos rectē appelle
tur, quid prohibet hosce Philosophos
quos nuncupatis barbaros, conspirasse
in unam dicendi normam, apud eos
non secus sanctam, ac habeatur apud
uos Romana. Illam cur rectam non ap
pelletis, appelletis uestram nulla est ra
tio, si hęc compositio nominum tota
est arbitraria. Quod si dignati illam Ro
mani nominis appellatione non uul
tis, Gale

IX.

Ratio ab origine
sermonis, quod
uerba non con
sistent natura, bre
uissime discutit
numero. x.

tis, Gallicam uocetis, Britannicam, His-
 panam, uel quod uulgares dicere so-
 lent, Parisiensem. Cum ad uos loquen-
 tur continget eos pleraque rideri, pleraque
 non intelligi. Idem accidet uobis apud
 eos loquentibus ἀνάχαρσις πρὸς ἀθηναίους
 σολοικίζει. ἀθηναῖοι δὲ πρὸς σκύθαις. Id
 est, Anacharsis apud Athenienses solae-
 cismum facit, Athenienses apud Schy-
 thas. Quod si nominum rectitudo pen-
 det ex natura rerum, debemus ne Rhe-
 tores, an Philosophos, qui rerum om-
 nium naturam soli perspectam habent
 & exploratam, de hac rectitudine con-
 sulere? Forteque aures respuunt, utpote
 asperula, acceptat ratio utpote rebus co-
 gnationa. Sed quid oportuit nouare eos
 linguam, & si nati erant inter latinos,
 non latinè loqui? Non poterant illi o
 Hermolae dum legebant in caelo fatu-
 rum leges, euentorum notas, ordinem
 uniuersi. Legebant in elemētis nascendi
 uices, & obeūdi, simpliciū uires, mixto-
 rum téperaturas. Nō poterant inquā eo dē
 tempore in Cicerone, in Plinio, in Apu-
 leio Romane linguae proprietates, leges
 obseruan

x.
 Dicitur de Ana-
 charsi diluuium
 numero. ij.

obseruantias adnotare. Querebāt quid
 abhorrēs, quid receptū in natura, quid à
 Romanis interea, nō cutabāt. Verum e-
 nim uero iā te loco meliore statuo. Do-
 tibi eloquētiā & sapientiā mutuo nexu
 inuicē cōspirasse. Abiunxerunt philoso-
 phi sapientiā ab eloquētia, abiunxerūt
 Historici, Rhetores, Poetę, quod deflet
 Philostratus eloquentiā à sapiētia. Hos
 tu uicturos celebri fama minimē dubi-
 tas, illos nō nisi in pœnā & contumeliā
 uide quid agas, indifertam mauult Cice-
 ro prudentiā quā stultam loquacitatē.
 Nō querimus in pecunia, qua moneta
 percussa sit, sed qua materia cōstet. Nec
 est qui putam aurum non malit habe-
 re sub nota Teutonum, quā sub Ro-
 mano symbolo factitiū. Peccant qui dis-
 sidium cordis & linguę faciunt, sed qui
 excordes tota sunt lingua, nonne sunt
 mera (ut ait Cato) mortuaria, glossaria?
 Viuere sine lingua possumus, fortē non
 commodē, sed sine corde nullo modo
 possumus. Non est humanus qui sit in-
 solens politioris literaturę. Non est
 homo qui sit expers Philosophiæ.

XI.

Recriminatio
 quod oratores
 sapientiā repu-
 diauerint, dilui-
 tur quum. xij.

Hęc in genere
 diluuntur oppo-
 sito argumento
 necessitatis. O-
 portet esse cer-
 tum genus ser-
 monis quod in-
 telligi queat.

N 4
Prodesse

Prodesse potest infantissima sapien-
tia. Insipiens eloquentia, uti gladius in
furentis manu, non obesse maximè nō
potest. Ergo, inquires, & statuæ non à fi-
gura, sed à materia commendantur. Et
si Charilus eadem quæ Homerus, &
de ejusdem Meuius, ac Vergilius cecinisse-
sent, futurum erat, ut æque illi atq; isti
inter Poetas reciperentur. Nonne uides
& disparilitatem similitudinis. Illud &
nos asseueramus, à specie rem æstima,
non ex subiecto. Est enim à specie res id
quod est. Sed alia specie quispiam inter
Philosophos, alia inter Poetas recipi-
endus. Scribat Lucretius de Natura, de
Deo, de Prouidentia. Scribat de ejus-
dem ex nostris quispiam, scribat Ioan-
nes Scotus, & quidem carmine, ut sit
ineptior. Dicit Lucretius rerum princi-
pia, Atomos & uacuum, Deum corpo-
reum rerum nostrarum insciū, temere
omnia fortuito occurſu corpusculorum
ferri. Sed hæc latinè dicit & eleganter,
dicit Ioannes, quæ natura constant, sua
materia specieq; constitui, esse Deum
separatam mentem, cognoscentem om-
nia

xii.
Collatio Lucre-
tj & Scoti repre-
hensuræ p. m. cxi.